

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

DEMÉNY PÉTER

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

LÁNG ZSOLT

SZABÓ RÓBERT CSABA

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR

Tördelőszerkesztő:

MOLNÁR ROZÁLIA

Korrektor:

SZŐCS KATALIN

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

AYHAN GÖKHAN:

Mint Szöul mellett felszámolt kutyavágóhíd (Vers) ■ 5

MIKLÓSSI SZABÓ ISTVÁN:

Testében tömegek (Elbeszélés) ■ 7

NYERGES GÁBOR ÁDÁM:

Lassított felvétel (Vers) ■ 18

HALMI TIBOR:

Az utolsó csatlakozás (Vers) ■ 20

ANDRÉ KRISZTINA:

Napraforgó; Szurokturizmus; Csarnokzug (Novellák) ■ 24

OZSVÁTH ZSUZSA:

Himnusz; Időnk (Versek) ■ 29

SZÓCS-NAGY TÍMEA:

Agónia; Öltözködés (Versek) ■ 31

COVACIU NORBERT:

Homérosz Akhilleusz (Novella) ■ 33

DZSEM-IL-SZADI:

A liget kantinjában; Panoptikum (Versek;
Aporfi Apor fordításai) ■ 37

VÁRI ATTILA:

A gúnár (Elbeszélés) ■ 39

GYUKICS GÁBOR:

zsebpiszok; érzelem helyett; szerelmi topográfia (Versek) ■ 53

BRASSAI ZSOMBOR:

Újjászületés (Elbeszélés) ■ 55

FEKETE VINCE:

Vargaváros (Vers) ■ 63

Visszahátrálni a nyelvbe, a költészetbe...

(Fekete Vincével beszélget Varga László Edgár) ■ 66

WIRTH IMRE:

Mindig ugyanoda (Versciklus) ■ 77

MÚZEUMLÁTÓ

DEMÉNY PÉTER:

Égnek lendült világ ■ 80

SÉTATÉR

KOVÁCS PÉTER ZOLTÁN:

Erőszakos irodalom. Mazochista olvasók ■ 83

NÉZŐTÉR

GELU IONESCU:

Ponte dei sospiri (Codău Annamária fordítása) ■ 90

PROKRUSZTÉSZ MŰHELYE

NÓTÁROS LAJOS:

S mert a Berta, s mert a Berta nagy liba, hát elment
a mozi-mozi-mozi-moziba – avagy a Kinema lkon ötven éve ■ 98

KÖNYVHUZAMOK

KÉSZ ORSOLYA:

Ember utáni – változatok poszthumanizmusra ■ 104

DELEATUR

KOVÁCS ANDRÁS FERENC:

Jorge Luis Borges ■ 108

TALÁLT VERS

JORGE LUIS BORGES:

Borges meg én (Somlyó György fordítása) ■ 109

NÉVJEGY

KOVÁCS ANDRÁS FERENC ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

MINT SZÖUL MELLETT FELSZÁMOLT KUTYAVÁGÓHÍD

1.

mint kutyavágóhíd Szöul mellett,
tövéből kivágott húsdarabok és bél
fényes szeretete, sétálni végig,
végig a fényes szeretet és a holt nyelvek útján.

az emésztés a szem láthatatlan oldala.

mocskos kutyavért szimatol a lábszár,
nyakigvérben szőrös életidézetek,
gyomortükrökben megnyúzott állat,
gyomortükörben megnyúzott állat csecsemőhalandó és szeretet.

az emésztés a szem láthatatlan oldala.

kivérzett állatok, gyertek ide hozzám,
elvett simogatás mostohatestvére a kínzó nyüszítés,
mint halva született sziámi ikrek,
nem kér kedvezményt az élethez a pár egyik fele sem.

az emésztés a szem láthatatlan oldala,
rendben.

2.

jár a simogatás tulajdonsága
ha nem igényli, mentesítsen a simogatás
ha igényli, a simogatás tulajdonsága
ha nem igényli, mentesítsen a simogatás
láncsörgést utánzó hang karikáján

megkapaszkodott ujjlenyomat unatkozó
simogatás gyűrűjén megcsúszott hang
az igénytelen simogatást visszatartó gyűrűn
vérezni kell, ha az érintés tulajdonsága támad
vérezni kell, ha az érintés igényelt tulajdonság
háziemlősök orrában ékszer-gyűrű erőszak összes
súlyával alázza össze a testét alig felfedező háziemlőst.

3.

egy kiló szorongást fordít ki
belső szerv
egy kiló emlősszáj
fordítunk
egymásból
zsíros állatszorongást
zsíros állatölelkezést
másfél napos állatok csecsemőhalandósága
miért hasonlítana
megalázott állatokhoz gyomor humánus formája
miért fordulna
belső szerv
a szétszórt állattetem kiközösített és kiskorú testrészt
mint Szöul mellett felszámolt kutyavágóhíd
Heródes király perverz háziállatkertje felett a délelőtt
az állatszorongást mérték szerint adagolja
mint másfél napos emlősszáj csecsemőhalandósága
meg a kutyaszőr parlamentje a koreai irtásban
fordítana át teljes súlyával egy kiló szerv állatszorongást
egy kiló koreai állatszorongás fordul át
ölelkezés zsíros parlamentje
meg nem született állaton hagy érintést
az állatokkal alvás gyönyör
a simogatás meg intézményesített terror
az állatokkal alvás gyönyör
érintés mocska a tarló a rét az erdő egy érintést
élettelen szervvé nyilvánított hivatásos területté
ahol az érintés megkapaszkodott kényszer
de az állatokkal alvás gyönyör.

TESTÉBEN TÖMEGEK

A hangunk árult el bennünket. A Jánosé mély volt, mintha egy kútból szólna, az enyém kissé magas. Ha hallgattunk, az anyánk sem tudott megkülönböztetni bennünket.

Gyakran megtörtént, hogy János kapott verést gaztetteimért.

Egyszer forgácsot helyeztem egy alvó vándorszerzetes lábára, és meggyújtottam. A szerzetes ordítva ugrott fel; a közeli bokorban nevettem. János a tisztás végében ivott egy forrásból, a szerzetes őt fogta fülön, pofozta fel, vitte az anyámhoz. Engesztelésül a szerzetes néhány napig nálunk vendégeskedett, anyánkkal hált, rózsafüzért ajándékozott neki. Miután kiürítette éléskamránkat, továbbsietett. Nem zavarta, hogy testvérem füléből vér szivárog. János lassan megsüketült, hiába tett Jázmin, a nővérünk kamillás borogatást a fejére, fülére, és imádkozott érte. Anyánk szerint ez Isten büntetése volt. Ettől kezdve úgy nevelt, hogy belém sulykolta: segítenem kell testvéremet élete végéig. Baja mián a füle leszek, fogyatékoságát én pótlom.

Eleinte lázadoztam, de később beláttam igazát: felelős vagyok Jánosért, tetteiért, lelki üdvösségéért. Nyomorulttá tettem, bűneimért ő szenvedett meg. Ezért az ő bűnei következményét én kell elszenvedjem. Isten csodát tett: felcserélte a sorsunkat. Örüljek, hogy szenvedhetek, és még jobban örüljek, hogy így vezekelhettek.

Anyám teherbe esett a szerzetestől. Javasember hajtotta el a magzatot, anyám kis híján belehalt a műveletbe. Élete végéig hordozta a beavatkozás nyomát, nemi szervéből mindig csepegett a vér. Bocsásson meg nekem az Úr, hogy ezt írom, de nem bántuk volna a halálát. Minden idejét a templomban töltötte, így próbált vezekelni azért, hogy egyikünk sem a szent házasság kötelékében született. Mikor esténként hazatért, morgolódott a kevés, rossz ételért, sűrűn csattant arcunkon a pofon vélt lustaságunkért. Hogy kedvében járjunk, madarat fogtunk, a földekről loptunk, erdei gyümölcsöt, gyökereket gyűjtöttünk. De semmi nem tetszett neki; gyakran siránkozott, hogy milyen sorsot szánt neki az Úr. Máskor áhítattal fogadta az éhezést, a nincstelenséget, főként az ünnepek alatt. Ilyenkor arra oktatott bennünket, hogy a nélkülözés Istennek tetsző, magasztos állapot. Aztán titokban a körmeneteken kapott pogácsát majszolta.

Tizenhat éves voltam, amikor betegség vert le a lábamról. Torkom be-
dagadt, fuldokoltam, testem forró vizet izzadott, félrebeszéltem. Anyánk
és Jázmin éjjel-nappal hangosan imádkozott mellettem, János napszámba
ment, vagy az erdőt járta, rőzsét, gyümölcsöt, gyökereket gyűjtött, hogy meg-
élhessünk. Már hosszú ideje betegeskedtem, mikor egy éjszaka egy öreg-
ember jelent meg a fekhelyem mellett. Tenyerét homlokomra helyezte,
érintése hűvös, nyugtató volt, hangja végtelenül kedves, csendes. Értésem-
re adta: szenvedéseim rövidesen véget érnek, de hangomat el fogom veszí-
teni. Közben simogatta az arcomat, majd a nyakamhoz ért. Légzésem meg-
könnyebbült.

– Ajándékot kapsz a hangod elvesztéséért – mondta –, a faragás tehet-
ségét.

– Nem akarom – ráztam a fejem.

Sírtam, zokogtam, az öreg pedig kedvesen nyugtatgatott.

– Ez a sorsod – mondta mosolyogva. – Mit sem tehetsz ellene.

Lassú gyógyulásom alatt fokozatosan megnémultam. Jázmin rémülten
kereste bajomra a megoldást, gyógynövényeket itatott velem, javasembere-
ket hozott. Anyám a vándorszerzetestől kapott rózsafüzért morzsolgatta
kérges ujjai között, megnémulásomat igazságos büntetésnek vélte, nővére-
met szidta, verte, hogy ellenszegül Isten akaratának. Mindjárt ment is a
templomba imádkozni. A ruhájából áradó bűz miatt messze elkerülték az
emberek.

A falu lakossága nem tudta mire vélni némaságomat. Jól ismerve nyo-
morúságos helyzetünket, kezdetben arra gyanakodtak, így próbálunk saj-
nálatot kelteni, hogy több alamizsnához juthassunk.

– Egyik süket, a másik néma, a harmadik bolond – mutogattak ránk. –
Anyjuk szuka. Miért túrjuk, hogy köztünk lakjanak?

Olykor botokkal, kövekkel támadtak nekünk. A dolgok odáig fajultak,
hogy végül be sem engedtek a templomba. Aztán inkvizítor érkezett a fa-
luba, hogy ügyünket kivizsgálja.

Több napig tartott a tárgyalásunk. Minden próbát kiálltunk, testünkön
sehol nem lelték az ördög jelét. A falu papja is mellettünk tanúskodott. Vé-
gül az inkvizítor felmentett bennünket. A falu terén hirdette ki az ítéletet.
Elmondta, hogy Hevila falva mindig az igazi keresztények falva volt, itt
nincs eretnek.

– Erről megbizonyosodtunk a különféle próbák alatt – fejezte be mon-
dókáját. Még aznap elutazott.

A falubeliek eleinte megveregették vállunkat, meghívtak egy boritalra. Néhány hét múltán folytatták az ütlegetést.

Végül más faluba költöztünk. Először a település papjánál jelentkezünk. Anyánk térdre rogyva mesélte el neki életünket, nem riadt vissza a túlzásoktól sem. Állította, gyerekei szent emberek ivadékai, zarándokoké, akik képesek voltak betegeket gyógyítani, a rontást levenni, meddő fiatalasszonyokat, állatokat termékennyé tenni. A fiatal pap kelletlenül ráncolta homlokát, de ahogy végignézett rajtunk, a gyerekeken, megenyhült. Kis kalyibát kaptunk tőle, nem messze az erdőtől. Cserébe mindössze annyit kért, hogy fával lássuk el a papi lakot, gondozzuk a kertjét. Örömmel vállaltuk.

Jázmin saját recept alapján készített édességeket, gyógyító főzeteket. Vásárokból árulta portékáit, ha nem tett szert elegendő jövedelemre, házalt velük. Néha fonni, szőni, főzni, takarítani hívták a módosabb parasztok. Jánossal az erdőt jártuk, a pap kertjét gondoztuk. Ha némi szabad időm támadt, faragással próbálkoztam. Ormótlan figurákat alkottam, legtöbbször a tűzben végezték. De egy figura felkeltette a pap figyelmét. Érdeklődve forgatta.

– Tudsz rajzolni? – kérdezte.

– Bár beszélni tudna, atyám – kezdett jajgatni az anyám. Biztos volt benne, hogy a pap elkerget, hiszen a Bibliából tudta, tilos idegen istenségeket alkotni, faragni. Gyakran elvert a faragás miatt, úgyhogy nem sok kedvet éreztem a próbálkozásokhoz. Papírra, írószerre meg amúgy sem volt pénzünk.

Szégyenkezve intettem, hogy nem. A pap a tornácra vezetett, papírost, szentet hozott, felvázolt néhány vonalat.

– Próbáld meg te is! – biztatott.

Anyám siránkozva kérte, hogy ne tanítson eretnekségre. A pap ráförmedt, hazazavarta.

Némi vonakodás után felvázoltam egy esetlen emberalakot.

– Egészen jó – mosolygott a pap. – A kezed durva, papiroshoz, szénhez nem szokott, de ezen könnyen lehet segíteni. Gyakorolj szorgalmasan. Majd áttérünk a faragásra is. Megtanulod, hogyan kell az anyagba vetíteni a képet. Sőt, így írni, olvasni is megtanulhatsz.

Eszközöket kaptam tőle. Mohón tanultam, anyám minden siránkozása, jajgatása ellenére. Verni már nem mert, izmos, makacs legény lettem, ezért Jázminon vezette le dühét. Előfordult, hogy kifosztották a vásárban, ilyenkor anyánk napokig nem adott neki enni, ostorral verte. A pap is tudomást szerzett anyám viselkedéséről, és nemes egyszerűséggel oldotta meg

a helyzetet, nővérünk a papi lak házvezetőnője lett. Anyánk ettől még inkább kiborult:

– Nem azért neveltelek, hogy egy pap ágyasa légy – sírta.

Mivel némi keresethez jutottam azzal, hogy parasztok arcképét rajzoltam le, anyám rákapott a borivásra. Ittasan szaladgált a szerzetesek után, könyörögve kérte őket, tegyék magukévá, hadd tisztuljon meg a bűneitől. Tehetetlenek voltunk. Ha rázártuk az ajtót, lyukat ásott a házfal alá. Olykor napokra eltűnt. Teherbe nem esett, amit ő Isten átkának vélt, ezért még mélyebbre csúszott. Végül gyakrabban aludt a fogadók előtt, istállókban, árokban, mint odahaza. A falubeliek elborzadtak, ahogy a körmeneteken részegen, csapzott, sáros hajjal, szennyes ruhával énekelt, tántorgott, könyörgött, öléből földre szivárgott a vér. Korai halála mentette meg az inkvizíciótól. Nem sírtunk utána. Koporsójára kis angyalt faragtam. Valamiért képtelen voltam a rózsafüzért a kezére tekerni, inkább tűzbe dobtam. A pap nem kért fizetséget a sírhelyért, ingyen temette el. A szertartás után Jázmin megragadta a kezem, mélyen a szemembe nézett.

– Anzelm! Tudnod kell, hogy nem vagyok az ágyasa – mondta.

*

Akkoriban faragtam ki első szobromat. Gondosan megrajzoltam az arasznyi alakot, közben szívem hevesen vert, kezem remegett, egész lényemet különös, *teremteni vágyó* érzés járta át. Keresztelő Szent Jánost faragtam ki, a próbálkozás borzalmasan sikerült. Papunk derűsen veregette meg a vállamat:

– Csak ennél rosszabb ne legyen – mondta, és megmutatta, miként fogja a kést, a vésőt. Sejtelmem nincs, hol láthatta, tanulhatta a rajzolást, faragást. Sohasem rajzolt, minden szabad idejét a könyvei között töltötte. Olykor írt is; néha napokig szomorú volt, teendőit immel-ámmal végezte. Egyszer megjegyezte:

– Irigyellek, Anzelm.

Csodálkozva néztem. Keserű mosollyal tette hozzá:

– Van, amit nem szabad Jupiternek.

Meglepett, hogy pogány istenségre hivatkozott.

– Rómában tanultam – mondta gyorsan.

Még rámutatott néhány hibámra, elhadarta az aranymetszés szabályát (amit akkor egyáltalán nem értettem meg), és besietett a házba.

A második próbálkozás határozottan jobban sikerült, a harmadik is. A negyediket elvittem a paphoz.

– Csodálatos – ragyogott fel a szeme.

Önnek adnám – írtam egy palatáblára.

– Nem, gyermekem – rázta meg a fejét. – Vidd csak haza! Jó emlékeztető lesz, hogy honnan indultál. Mert messze fogsz elérni, az bizonyos.

Megáldotta a szobrot, újfajta vésőt csúsztatott a zsebembe, és hazaküldött.

Éjszaka János költött fel. Az ablakba helyezett szoborra mutatott. Az halvány fényben derengett, úgy tűnt, mintha életre kelt volna. De az is lehet, hogy a telehold sugarai játszottak vele. Nyugtalanul feküdtem vissza, alig bírtam elaludni.

Első megrendelésemet a pap szerezte. Csak föl kellett nagyítsam a Keresztelő szobrát.

– Négy láb magas legyen – mondta a pap. – Egy oltárra kell. Mit gondolsz, meg tudsz birkózni a feladattal?

Azonnal munkához láttam. Hol a kétségbeeséssel, hol az örömmel küszködtem. Egy erősebb ütéskor elszaladt a vésőm, tönkretettem több heti munkámat. Kezdezhettem előlről. Gondosabban megválogattam a faanyagot, óvatosabban faragtam. Inkább vágtam sebet a kezembe, mint hogy felsértsem a szent szobrot.

Az alakot takaróban vittem a paphoz. Mikor kitakartam, megremegett.

– Tökéletes – suttozta.

Megilletődve álltam, akár egy gyerek. A pap négy aranyat nyomott sebes markomba. Addig nem is láttam ennyi pénzt. Kettőt visszaadtam. Tegyen vele belátása szerint – írtam a palatáblára. Mosolygott. Mikor elvitte a szobrot a megrendelőhöz, rengeteg szerszámmal tért vissza.

Jobbnak látta, ha titokban tartjuk kilétemet. Nem voltam céh tagja, ráadásul senki nem oktatott. Okos döntésnek bizonyult... Hamarosan híre kelt, hogy a szobor éjszakánként halvány fényben dereng az oltáron. Csak a hold fénye, gondoltam dühösen, vagy jól választottam meg a faanyagot, jól kezeltem a fa felületét.

Rövidesen újabb rendelést kaptam. Két szobrot kellett kifaragnom, csak a megrajzolásuk és a megfelelő faanyag megtalálása hetekig tartott. Esténként úgy aludtam el, hogy sebtől égő, duzzadt kezeimet Jázmin kamillás gyolcsba tekerte. János sajnálkozva nézett, mondta, szívesen segítene. Kibírom – írtam mosolyogva. Arról nem beszéltem, hogy lelkemet olvadt vasércként hordoztam magamban, olykor úgy éreztem, átlépem az örület ha-

tárát. Ahogy haladtam a munkával, valami időfolyamba kerültem. Láttam a kész szobrokat, az emberekre gyakorolt hatásukat. Akkor jöttem rá, hogy a legelvetemültebb embernek is vannak szent gondolataik, dolgaik. Mikként anyámnak a rózsafüzér. Úgy kapaszkodott bele, mintha az élete függene tőle. Megbántam, hogy nem temettem el vele, mardosott a szegény.

Tizenkét aranyat kaptam a szobrokért. Hatot visszaadtam a papnak. Szörnyülködve nézte elkínzott testemet.

– Pihened kell – aggódott.

Újabb munkát szeretnék – írtam.

– Gyermekem, tönkreteszed magad – rázta meg a fejét.

Atyám, most égetem le a felesleget – válaszoltam.

Szemembe nézett.

– Biztosan jól vagy?

Összekulcsoltam a kezem, a földet néztem. Felsőhajtott.

– Ahogy akarod. De előbb házat vásárolunk. Megteheted, gazdag vagy. Az egyháza írnak, hogy megőrizzük titkunkat. Beleegyezel?

Soha boldogabb nem voltam.

*

Jólét köszöntött be házacskánkba, jólét, melyet titkolni kellett. Jázmin tovább vezette a pap háztartását, János a pap gazdaságát gondozta, vagy nekem segített megtalálni a megfelelő anyagokat. Olykor modellem is volt. Mivel egyre több megrendelést kaptam, néhány alapvető fogást megtanítottam neki. Kinagyolta a szobrokat, a finomításokat én végeztem el. A pincében dolgoztunk, lámpások fényénél. Hamarosan megkaptam első nagy munkámat. Szoborcsoportot kellett faragnom az egyik gazdag város templomának. A pap rohanva hozta a hírt:

– Gazdag leszel, gazdag! De miket is beszélek... – horgasztotta le a fejét. – Te máris gazdag vagy.

Nem értettem, miről beszél.

Egy esztendő kellett a munkához. Akkora pénzösszeget kaptam érte, hogy elképedtem. Felét a papnak adtam, ő iskolát építtetett, rávette a falubelieket, hogy eljárassák oda gyermekeiket.

Újabb megrendeléseket kaptam. Minden összeg felét a papnak adtam. Ő tanítómestert hozatott, könyveket vásárolt. Később létrehozott egy árvaházat is.

Különös dolog történtek a környéken. Az emberek egyre barátságosabbak lettek, egyre békésebbek. A föld bő termést hozott, az állatok sok ivadékot ellettek, a kutakban üdítő víz volt, a folyó megtelt halakkal, az erdők és mezők pihenni hívták az embereket. A templomok megteltek hívőkkel, akik hálát adtak Istennek a sok ajándékért, egészségükért, boldogságukért. Sok éven át éltünk így.

Az emberek eleinte nem törődtek azzal, honnan származnak a csodaszobrok, de később a kíváncsiság felütötte a fejét. Sok előjáró mondta, meg kell keresni a szobrászt, gazdagon megjutalmazni. A kézművesek bosszút forraltak. Száz mérföldes körzetben minden szoborkészítő tönkrement. Jól megéltek más munkákból is (festésből, házépítésből), de nem érték be ezzel.

Papunknak nehezen sikerült titokban tartania kilétemet. Többször megtörtént, hogy burkolt fenyegetésekkel próbálták kicsikarni belőle a mester kilétét.

Mesternek tartottam magamat, de tisztában voltam azzal, hogy munkám nem az én elmém eredménye. Kijelentem, hogy Isten akarata testesült meg bennem. Ez természetes: mindannyian Isten akaratát képviseljük ezen a világon, ám mindenki más és más formában. Van, aki felismeri ezt az akaratot, van, aki nem. Mindkettőnek nehéz a dolga: az egyiknek teljesíteni, a másiknak meg úgy élni, hogy nem ismeri fel, s ezért nyomorulttá lesz.

Ó, az az erő! Mikor kiestem az időből, és csak faragtam, faragtam! Holott nem is a faragás volt előttem, sőt, állítom: azt sem tudtam, hogy *cselekszem!* Elmém szorosán összekapcsolódott egy ideával, ezért minden egyéni vonásom maradéktalanul felszívódott. Nem alkottam, hanem tudtam a munkát, és a munka tudott engem.

Végül a papunk hatósági felszólítást kapott, hogy leplezze le a mestert. Az az ötletünk támadt, hogy János fogja magára vállalni a mester szerepét.

Hírességek lettünk, rengetegen jöttek, hogy láthassanak, megérintsenek. Már nem kellett titkolnunk vagyunkat, építhettünk új házat, vehettünk állatokat, gazdálkodhattunk, béreseket fogadhattunk.

Szárnyra kapott a hír, hogy egyik-másik szobrom megváltozik. Szó szerint: a női figuráknál a haj megnövése volt a feltűnő, a férfiaknál a szakáll. Sőt, a csupasz arcú szobroknak az évek alatt szakálluk serkent. Más alakok megváltoztatták a testtartásukat. Azt a félelmet, melyet a hír okozott, sohasem feledem el.

Testvéreimet eretnokség vádjával tartóztatták le. Szobraimat összetörték. Jánost hónapokig vallatták, sanyargatták. Tüzes szöveget vertek körme

alá, tükkel szúrták anyajegyeit, hogy milyen vér serken ki azokból, nyújtópardon forgatták ki ízületeit, nyomtak eleven szemet húsába. Vizet kényszerítettek bele, hogy hasa hordónyira dagadt, máskor sóval etették kanálszámba, s nem adtak vizet szomja csillapítására.

Életét az hosszabbította, hogy hetente lefizettem bíráit, fogvatartóit. Tudtam: minden egyes arany egy csepp vért jelent testvérem véréből. Így ment éveken át, erre költöttem teljes vagyonunkat.

Szabadon engedték azzal a feltétellel, hogy elhagyja az országot. Addigra visszaköltöztünk régi házunkba. János szabadulása napján ki sem mozdultam. Nem mertem testvérem szemébe nézni, féltem az emberektől is.

A pincébe mentem, életnagyságú agyagszobron kezdtem dolgozni. Viharos őrjöngéssel vettem magam az alkotásba. Munka közben nyomkodták a falatokat a számba, mosták le testem, takarították fel a piszkomat.

Az utolsó vonás után elveszítettem az eszméletemet. Ott találtak a pince előtt, melynek ajtaját bezártam, kulcsát görcsösen szorítottam a kezemben.

Több hónapig nem tértem vissza az élők közé. Hogy merre jártam ebben az állapotban, arra csak Isten tudja a választ

Ismét megváltozott a vidék. A földek rosszul teremtek, a kutaknak elapadt a vizük, az állatokat kórság támadta meg. Éhínség lett, s ami kevés megmaradt, azt a szegénylegények rabolták el. Még a királyi sereg is tehetetlenül állt a garázdálkodás előtt.

A betegség után letámolyogtam a pincébe. Kinyitottam a pinceajtót, benéztem, a szobrot kerestem.

Anyám görcsös arca bámult vissza rám.

Kalapáccsal törtem össze a szobrot. Őrültként viselkedtem, Jázmin az őrjáráttal kötöztetett meg.

Néhány nap múltán ismét tudtam beszélni. Elhatároztam, soha többé nem fogok faragni.

Hiába kerestem más munkát. Gyakran vittek az inkvizíció elé, testvéremről kérdezősködtek, kínpadra is húztak. Kevés tartotta, hogy eláruljam az igazat. Papunknak köszönhattük, hogy életben maradtunk.

Recsegő, fagyos tél volt, mikor János megpróbált visszatérni kis falunkba. A falu felső részénél egy asszony felismerte. Rikoltozására összeszaladt a fél falu – köztük volt Jázmin is –, és megkövezték testvéremet.

Jázmin végignézte János szenvedését. Jajgatva kérlelte az embereket, hangja annyira szívbe markoló volt, hogy néhánynak le is ereszkedett a követ tartó karja.

Mikorra a részeg őrjárat odaért, János már nem lélegzett. Jázmin a tetemre borult. A katonák próbálták visszaszorítani a tömeget, de mindhiába, így Jázmint is elérte néhány kő. Egyik a homlokára zuhant, elveszítette az eszméletét.

Hogy magához térítse nővéremet, az egyik katona lándzsával döfte meg. A szúrás nővérem szívét érte. Jázmin felnyögött, kilehelte a lelkét.

Valami dühödtt láz vett erőt az embereket. Egyre kövezték a tetemeket. A katonák dárdáikkal döfték. Cafatokra szaggatták őket. Aztán házunk felé indultak, hogy engem is megöljenek.

A kamra ablakán menekültem ki. Éjszakára a pap karámjában rejtőztem el. Másnap útnak indultam. Néhány hetes gyaloglás után nagy városba érkeztem. Mintha álomban jártam volna: az emberek lökdöstek, megrángatták szakállamat, rongyos ruhámat, gúnyolódtak, gyerekek utánam szaladtak, megdobáltak, leköptek. Nem tudom, miként éltem túl a téli vándorlást. Kapualjakban húztam meg magam. Nem koldultam, mégis löktek elém kenyeret, krumplit.

Így talált rám a tavasz. Megöregedtem, bár tagjaimban éreztem még némi erőt. De képtelen voltam felocsúdni az *álomból*. Aztán egy reggelen serény kopácsolást hallottam. Arrafelé vettem az irányt. Hatalmas, épülő székesegyházat pillantottam meg. Egyszerre úgy éreztem, dolgoznom kell, különben elveszítem ép elmém maradékát.

Néhányan kőlapokat mintáztak. Szó nélkül odakuporodtam melléjük, vésőt, kalapácsot fogtam, követtem mozdulataikat.

– Menj innen! – mordultak rám.

Fellöktek, de visszakuporodtam a kőlaphoz. Tovább dolgoztam, hátamra záporoztak az ütések. Rákucorodtam a kőlapra, testemmel védtem. Mit számított, hogy hátamból csurgott a vér.

A munkavezető félrelökdöste munkásait, ölelésemből kirántotta a néhez kőlapot. Úgy forgatta, mint gyerek a palatáblát. Némán nézte, emberei elcsendesedtek.

– Szebb, mint a tied – bökte oda az egyik munkásnak. Az morgott valamit, fizetséget emlegetett, mire a munkavezető istentelen káromkodásba tört ki.

– Akarsz munkát? – nézett rám.

– Ott alhatsz – mutatott az épület felé. – Étked, ruhád lesz, fizetségként többet ne várj.

Ment volna tovább, mikor megkérdeztem:

- Meddig dolgozhatok?
- Hunyorogva nézett.
- Amíg bírod, vénember.

*

Kötömböket, gerendákat faragtam, oszlopokat illesztettünk össze. Az építkezés lassan haladt. Akkoriban az inkvizíció már a végét járta, nehezen gyűlt össze a pénz a templom építéséhez. Amikor a székesegyház tetőzete elkészült, papok érkeztek, gyorsan felszentelték az épületet, munkánk közben is miséket tartottak. A világban több helyen is terjedtek az új vallások, gyakran cserélődtek a papok, sokan az új hit oldalára álltak. Megszoktuk, hogy havonta más celebrálja a miséket, szertartásokat.

Aztán egy reggelen ismerős hang csendült fel a hatalmas templomhajójában. Éppen egy kötömböt próbáltam a helyére igazítani (oktalanság volt, de szerettem egyedül dolgozni), a hang hallatán összerándultak izmaim. A kötömb bal kezemre csúszott, összeroppantotta csontjaimat. Még fájdalmat sem éreztem, ahogy a padlóra estem. Néztem, rázogattam a rongyszerű kezemet.

- Neked annyi – vigyorogtak az odasiető munkások.

Gúnyamba tekertem a kezem, kétrét görnyedtem, fájdalmas kiáltásokat hallattam. A munkások kacagtak. Majd csend támadt. Felnéztem, régi papunk állt előttem. Semmi jelét nem adta, hogy felismert volna.

– Hozzátok! – intett a munkásoknak, és a székesegyház egyik félreeső szobájába vezetett. Mikor egyedül maradtunk, bort itatott velem, kezemet megmosta, bekötözte. Aggódva, kutatóan nézett az arcomba.

- Most maradj itt, Anzelm – mondta, és kisietett a fülkéből.

Égő fájdalom gyötört, gyengének éreztem magam. Ágyra ültem, csak néztem magam elé. A pap orvossal tért vissza. Az levette a kötést, pókhálót, kátrányt kent a sebbe.

- Túléli – biztatta a papot.

Többé ki sem tudtam mozdulni a fülkéből. A következő hetekben a kezem lassan elfeketedett, a feketeség egyre feljebb kúszott. Sebláz gyötört, hol anyámmal, hol Jázminnal, hol Jánossal beszélgettem. Tiszta perceimben a pap megkérdezte, hallottam-e Anzelmről, aki gyerekeket tanított, könyveket írt, csodákat tett, de az Egyház nem avatta szentté. Fogalmam sem volt, miről beszél, csak a szívem vert hevesebben.

– Isten bocsássa meg nekem e szörnyűséget – mondta. – De valahányszor szobraidat láttam, mindig az volt az érzésem, hogy összeköt bennünket az a szent ember.

Nem tudtam mit válaszolni. Rózsafüzért tekert a jobb kezemre, mire könnybe lábadt a szemem.

Hamarosan elveszítettem a hangomat. Fuldokoltam.

– Mi értelme ennek az egésznek? – fogta a kezem a pap.

A palatáblát kértem.

– Soha nem kerestem az értelmet, Atyám – írtam.

Lehunytam a szemem, elsikkadt a világ.

LASSÍTOTT FELVÉTEL

*Halmi Tibornak,
Szántó Tibornak*

Nevetségesen csekély számú évtizedeink érlelte, nem ironizálok, komor és szelíd életigazságaink, melyeket békés empátiával cserélgetünk, mint hogy nem élhettünk, hogy is élhettünk volna egyszerre annyi életet, amennyit elterveztünk, s hogy kevés kivétellel egyik verzió sem jobb a másiknál, nevetségesen csekély számú, mondjuk egy vagy két évtized elteltével, lassított felvételen („ha megérjük”), szakértői kommentárunkkal visszanezve majd botor gyerekségnek hatnak, pedig most, ezen az estén tényleg nem lehettünk ennél bölcsőbbek.

Már nem próbálunk behozni elmaradt éveket, még nem járunk rég látott barátok temetésére.

Félelmeink, szorongásaink nem banálisak, de egy részükről még nem látjuk, nem láthatjuk, hogy majd alaptalannak bizonyulnak. Mi van, ha palackpostaként őrizni vágyott, mostani személyiségünkből majd csak a szégyen marad, amiért nem tudunk diktatúrában élni, csak a szülőket utánozni, amiért mások szülei még a zsarnokságot is fusiban eszkábálják, a megrázó emberi sorsok, hősi helytállások és elbukások, az elnyomás delejes zúzmarája meg csak egy legyintés kiváltó okai, amiért sorsközösségünk pedig az unalomé, az érdektelenségé, csak essünk már túl rajta. Közben sarkairól olvad

a két végén égetett Föld, ez, mondják, az *igazság utáni* korszak. Otthonosan fészkelődünk rozoga fáradtságunkban, és az a legnagyobb gondunk, hogy mikor, kivel, miért nem ezzel, miért azzal.

Nem tudható, az-e a rosszabb, ha nem lesznek gyerekeink. Mit mondunk nekik, s egyáltalán, mégis miről? Növekvő hallgatások szünetében néha megnevezzük, ami jó, hogy még van, barátság, elvek, erekcio. Aztán idegesen alszunk, ki mennyit, szorongunk majd úgynevezett szabadidőnkben, a tömegközlekedésen, mikor eszünkbe jut, hogy előző nap még felmerült, hogy másnap kezdhethénk valamit az életünkkel, mielőtt elvicceljük, mielőtt elfelejtjük, hogy mit, a viccet is. De a röhögés, málló emlékeinkben, nevetséges csekélységünk évtizedeiből maradó lassított felvételeinken, nosztalgiává rohadva, még egy darabig, ha megérjük, megmarad.

AZ UTOLSÓ CSATLAKOZÁS

Nem tudtam hazamenni.
Túl sokáig voltam E.-vel, és már nem értem el
az utolsó csatlakozást, kénytelen voltam Pesten maradni.
A.-t felhívni szóba sem jöhetett,
ugyan mondta, hogy bármikor kiségit egy kanapéval,
de mivel tudtam, milyen fárasztó napja lesz,
azok a menetrendszerű, pontos, hajnali ébresztők,
nem akartam fél kettő után zavarni.
Így maradt a virrasztás, a céltalan utazás,
a megállótól megállóig tartó buszozás bármerre,
gondoltam, amíg berregve zúg
alattam a gép, kitalálom,
hova üljek be átvészalni az éjszakát.
Végül a belvárosban kötöttem ki. Blaha, Astoria.
És mivel minden előrejelzés ellenére
hideg vizű folyóként csípte a bőrömet az este,
a buszról leszállva, az első utcán rögtön balra fordultam el.
Végigmentem az alig pár házból álló, szűk folyosón,
majd, ahol véget ért az útszakasz, és elfordult a forgalom,
egy apró kocsmát találtam, megálltam
az épület előtt dohányzó fiatalok és fekete hangú részegek között.
Tudtam, hogy hiába keresnék tovább,
úgyse lenne jobb ajánlata az estének.

A csapos barátságosan fogadott,
azt mondta, hogy megismer,
majd egy határozott mozdulattal elém tette
az üveges ászokat, és magabiztosan mosolyogva
megkérdezte, hogy nem kérek-e mellé egy eszpresszót.
Meglepődtem, de nem szóltam semmit,
csak egy nyugodt sarkot akartam,
ahol magamhoz térhetek, vagy kedvemre elbambulhatok.

A többi vendég arcát néztem, ráncaik folyóit,
ahogy mosolyogtak, ásítottak,
és direkt nem vettem elő,
bármennyire is szerettem volna, a telefonomat,
nem akartam tudni, hogy mennyi az idő.
E.-re gondoltam, akinek azt hazudtam, hogy Pesten lakom,
pedig nem volt munkám, és elképzelni se tudtam,
hova fogok visszaköltözni. És nem beszéltem
a pályaudvarról kiguruló utolsó vonatok zajáról,
ahogy a kalauz int, és az ablakon át
látom, amint a centrum barackszínű fényei
elkezdenek távolodni, és utána
csak a sötétség hadarja ürességét, gyorsuló ütemben,
és végül megérkezem oda,
ahol nem történik semmi, és elfogy a levegő,
csak a falusi szellemházak
deszkakerítésének recsegését,
távoli, határsértő kutyák
ugatásának visszhangját hallom.

Most kell kiélveznem az éjszakát,
ha már itt vagyok, ez dolgozott bennem,
és azon gondolkodtam, hogy mit
kéne kitalálnom, amivel több leszek valakinél,
aki épp aludni készülődik.
És a dolgotalan részlehlás során,
mert már untattak a részegek,
köröket és különféle firkákat kezdtek el
rajzolni az ujjaim, koszos körmeim
ütemtelenül doboltak az asztallapon,
miközben a deszka felhasadt, szálkás részeit néztem.
És egy kis idő elteltével,
mivel semmi se jutott az eszembe,
mindennél jobban akartam
egy szál cigarettát, de nem az előregyártott ízére,
hanem a tekertre, a játékosan szétszalazóra volt szükségem,
ami után nem kíván másikat a tüdő.

És, mint akit kéjsóvár áramütés mozgat,
bizakodva léptem ki az utcára, az alkalmi sötétbe.
Olyan volt az éjszaka, mint az apró fénypontokkal etetett
tengerfenék, az emberek vánszorogtak,
mégis diadalmasan égett kezükben a cigarettájuk,
akár a csillagszóró. És amikor gyanútlanul
odaléptem az egyik fényszigethez,
felismertem egy arcot,
egy lányt a középiskolából, akire emlékeztem.
De a szívességet ellensúlyozandó,
nem igazán tudtam vele miről beszélgetni.
Pláne arról nem, aki miatt itt ragadtam,
akiért elhiszem, hogy
a tam-tam dobok ütemére épülő gépipar a központ,
és betonkeverők dolgoznak
nappal a gyomromban, és mellkasomon
ezernyi téglá hullámszik ismét. Csak
a hidak ívét, barátaim felhúzott szemöldökét
kell elfelejtenem.

És leültem
az alacsony szóke lánnyal
egy betonpadkára, miközben beszélt,
elfogytak körülöttünk az emberek.
A délről érkező, jókedélyű lányokat
újra elnyelték turistaszákjaik, a rokkant
patkányosember felkapaszkodott szőrös hátságára,
és visszament a Blahára, kéregetni,
a csapos hangja száraz, kimért és sűrű lett,
már egyáltalán nem emlékezett rám,
egyetlen óhaja volt csupán, hogy végre bezárjon.
És végül a szóke is elhalkult,
fészkelődni kezdett,
az ölembe kérte magát,
én persze tudtam, hogy mi
következik ebből.
E. volt akkor a rideg éjszaka, amin
más is osztozik, tudtam, hogy csak talány,

a fénytörés miatt olyan, mintha
részesülnék belőle, hiszen nem ígért semmit,
csak annyit, hogy találkozunk,
E. volt a központ, amit lakóházak sárga fénye dédelget,
de amint utánajárok, benézek ablakain,
tücsökciripelés csak, hogy élnek, lélegeznek
benn. A lány megcsókolt,
én visszacsókoltam,
majd felkerekedtünk, szűk
utcák hosszú folyosóin mentünk,
már nem is tudom, merre.

André Krisztina

NAPRAFORGÓ

Gimnázium után a napszámos fizetésekből összekapargatott tartalékból megtanult vezetni.

„Ha a sofőriskolát letetted, még lehetsz valaki, anélkül itt a főnökök láb-törlője vagy csak” – magyarázta az anyja, aki életében nem fogott kormányt, de gyakran szóvá tette, hogy mennyire sajnálja.

Mikor valaki értetlenkedett, hogy ő miért nem vágott bele, mikor már megvolt rá a lehetősége, csak annyit dünnyögött:

„Az én koromban már az is nagy dolog, ha magabiztosan le tudja az ember nyomni a budiajtó kilincset, amikor szüksége van rá, ilyenekkel én már nem foglalkozom.”

„Jól van, édesanyja, ha maga mondja” – hagyta rá.

A faluban csak „csókolomjónapotandriskának” nevezték, mivel a kényeszeres jólneveltségnek hála, Andris a nap minden szakában, minden embernek, akivel találkozott, egy levegővételt felhasználva dalolta el az összeolvasztott köszönést.

Ahogy távolodott egymástól a két ember, hallani lehetett a hangerő gyengülését, a „pot” részre már egészen elhalt a személyes érintkezés rövid rítusa.

Amint a mezei és erdei úton való, gyomorideggel eltöltött vezetési időt felváltotta a büszkén, országútra merészkedő vezetés, Andris nagy élvezettel töltötte a napjait az úton.

Ha felmelegedett az idő, lehúzott ablak mellett szippantotta be a fel-forrósodó kátrány és benzin jellegzetes egyvelegét, ha beköszöntött a csíki tél, akkor örömet lelte az ügyességének, ahogy manőverezik a jeges és gödrös úton.

Így teltek az évek a zöld Dacia egyre inkább cigiszagú belsejében, és ahogy az üléshezát textúrája egyre közelebb került a hamutálcáéhoz, úgy szaporodtak a hálás ismerősök, stoppolók, régi barátok fenéknyomai az üléseken.

Aztán jött egy lehetőség, Andris újra tanuló jelzéssel vezetett, majd zöld Daciáját lecserélte egy zöld csíkos, negyvenkét személyes buszra.

Ikarus kaszni, trambulinként szolgáló vezetői ülés, repülőgépek műszerfalához hasonlító vezetői rész, ahol gyakran zongorázgatott el, csak hogy

megmutassa az utasoknak, hogy ő itt mindent tökéletesen tud, az ő tudása a gép ereje felett.

Az útvonal nem sokat változott: Csíkszeredából Csíkszentkirályig, onnan vissza, naponta hétszer.

Az ajtón még a busz turkálós jellegéről árulkodott egy felirat: „Távolsági autóbusz. Napi járatok Eger városába. Vonaljegy: 200 forint“.

Ezzel a busszal robogott tizenhét éven keresztül ugyanazon az útvonalon. A feliratban szereplő Egerből egyszer csak Egér lett, a többi részét megpróbálták levakarni, az első ülésnél annyira kivékonyodott a padló, hogy látni lehetett a jobbsó kerék és a megviselt aszfalt együttfutását.

Sok ezer utazás néhány száz utassal, rengeteg kilométer nyolc kilométeren. Csókolomjónapotkívánok, csókolomjónapotkívánok – ismételtette.

SZUROKTURIZMUS

Szütyő életének első időszaka nagyon nehéz volt: apró, csenevész fényóként próbált túlélni egy turistaösvény szomszédságában.

Ha nem lett volna elég edzés a figyelmetlenül ráhuppanó bakancsok eltolása, ott volt nagyapja árnyéka.

Az öreg nem akart rosszat senkinek, de gyakran mondogatta: „fényben nőni lehet, de erősödni nem”.

Sokáig nem értette, ócska, fennhéjázó mondásnak tartotta, amit csakis olyan fák köphetnek maguk elé, akiknek a törzse erős, a tülevele egészséges, és legalább egy barátságos madár vagy mókus jár hozzájuk visszatérő vendégként.

Aztán egy szeles, viharos ősön ijedten nézett fel utolsó megmaradt rokonára: az öreg fényő vészjóslóan rángatózott a szélben. Ami régebb táncnak, finom mozdulatokkal tűzdelt rituálénak tűnt, most beteg emberek utolsó izomrángására emlékeztette.

A rángatózást egy nagy csattanás követte, a villámcsapta fényő nagy robajjal ért földet.

Szütyő gyökerei beleremegtek a zajba, a közeli fa mókusai odaszaladtak az öreg odújához.

A vihar elvonulásával egy kicsit megnyugodott az erdő is, de a fák sutogása nem szűnt meg: mindenki az öreg fenyő várható, de megrázó haláláról beszélgetett, a hírt szétfújta a szél az erdőben.

Napokig nem történt semmi, az öreg fenyőt csapta a dér, égette a nap.

Az erdő állatai közül néhányan odamerészkedtek, együttérzésüket fejezték ki Szütyőnek, majd továbbálltak.

Mikor már a fű körbeölelte az öreg fa maradványait, és a moha elkezdte belepni a déli oldalát, egy csapat turista fedezte fel magának.

A fáradt, lábfájós házaspár kényelmesen megebédelt az alkalmi asztalpad fán, majd továbbment. Később egy medve dörgölte oda a viszkető oldalát egy faágnak.

A medvét egy, vihar elől menedéket kereső róka, majd néhány elfáradt cserebogár követte.

Szütyőt kezdetben sértette, hogy nem tartják tiszteletben nagyapja emlékét, néha rájuk szólt, hogy menjenek el, hagyják békén, aztán ahogy teltek a hetek, egyre inkább úgy látta, hogy ezek a tudatlan látogatók szebben emlékeznek, mint ő, a csenevészből mellette félelmetessé nővő valaha képes lesz.

Éveken keresztül szeretettel figyelte, hogy a bomladozó fa menedéket, pihenést, a tisztásra rácsodálkozás lehetőségét nyújtja az odalátogatóknak, majd egy szép napon csendesen nagyapja mellé dőlt.

CSARNOKZUG

Szemem sarkából figyeltem, ahogy bőrkesztyűbe szorított kezeivel lesepri az ablakpárkányról a havat, majd egy határozott mozdulattal lehúzza a kezéről a hópehely-gubancokat.

Elégedetten pillantott a lepucolt párkányrészre, arcizmait elengedte, azok azonnal rá jellemző félmosolyba formálódtak.

Zsebéből elővett egy gyümölcsös cukorkát, és mintha egy a cigi sodrásáról készült filmet mutatott volna be nekem visszafelé lejátszva, pödörte, tekerte, s a legvégén kétszipetnyi műanyagként feszítette ki a zacskóját.

Amióta leszokott a cigiről, azóta minden helyzetben, amikor érezte a késztetést, hogy rágyújtson, inkább megevett valami jelentéktelen apróságot, de olyan rítusként bemutatva a folyamatot, mintha a világ legfinomabb

süteményének külső mázát ropogtatná, miközben a forró csokikrém végigcsúszik a nyelvcsövén.

Mert ez is együtt járt a felnőtté válásával, amint a sok hazautazásból egyszer tényleges hazamenés lett, és beköltözött a városba, már nem dohányozhatott a lakásban, így a nagy hidegek közeledtével letette a sokadik utolsó csomagot.

Az új lakásban tiszták voltak a falak, nem szürkültek bele a kátránnyal szennyezett létbe, a függöny fénylett a tisztaságtól, és a gyanútlan látogató sem ülhetett rá nagy beszélgetés hevében lepottyantott hamucsomóra.

Olyan igazi felnőtteknek való lakás volt, amibe késő este illik hazaérni, magányosan vagy magány után epekedve lehuppanni a laptop elé, és nagy igazságokat illusztráló képeken kacarászni vagy – az aznapi hangulattól függően – belekeseredni, hogy milyen nyomorult, nem gondolkodó emberektől hangos világban élünk. Aztán illendő elindítani egy filmet, és abba belealudni, reggel nyűgösen felkelni és megfogadni, hogy ma én bizony korábban lefekszem, jövő hónaptól új állást keresek, egyszer úgyszólván elköltözöm innen.

Nagyon kevés helyen volt otthon, és talán egyik sem földrajzi koordinátákhoz köthető, de ez a felnőtt-lakás minden nap tudatta vele, hogy ők nem egymásnak vannak teremtve. Ennyire otthontalannak lenni a tömérédek személyes tárgy között és ennyire be nem lakni egy apró lakást, szinte hihetetlen teljesítmény volt.

De ő nem használta rendeltetésszerűen a lakást, gyakran otthonról dolgozott, szerette, amit csinált, még ha időnként úgy is érezte, hogy éveinek elpocsékolása abban hinni, hogy valami haszna van a munkájának.

Mégiscsak élni kellett, és utazni belőle, hogy legyen valami látszata az életnek.

Én hittem benne, hogy sokkal többre képes, mint amit megkövetel a munkaköre, de hagytam, hogy leszaladja a köreit, bármeddig is tartson, majd csak észreveszi, hogy ha sokszor tuszkol vissza magába egy érzést, akkor egy kicsit bágyadtan, dohos szagúan, de egyszer kibuggyan, és helyet keres magának.

Valahogy egy kicsit erről szólt a kapcsolatunk is: úgy hittünk egymás és a világ alapvető jóságában, hogy közben félelemérzet nélkül megengedtük a másoknak a bizonytalanságot.

Majdnem félórája ácsorogtunk az állomáson, mindig korán kijöttünk, az utolsó egy óra úgyszólván elviselhetetlenül várakozós, a maradásban ülni nem tudók, de még indulni nem képes tehetetlensége legtöbbször apró vitákhoz vezetett.

Aztán a szokásos ne haragudj, csak szeretném, ha maradnál, te se haragudj, én is szeretnék maradni, és a tehetetlenek frusztráltságával mosolygunk, hátha beáll az arcizom magától az erőltetett pózba egy idő után.

– Mindened megvan? – fordultam feléje.

– Meg – nézett rám azzal a ritka, önfeledt mosolyával, amikor az arcának gödröcskéi elmélyülnek, a szemei csíkszerűek lesznek, és én tudom, hogy valamiért nagyon boldog.

A vonat érkezését kezdték hadarni két nyelven, az állomás visszhangzásából kiszűrtem, hogy az övé érkezik, egy percig áll, főbb állomások nevei, képzeletbeli ujjszámolgatás után megállapítottam magamban, hogy pontosan kilenc óra múlva lesz újra a belakhatatlan lakban. Feleszmélek, ránézek, arcán még mindig az a felszabadult mosoly, talán inkább már vigyor, azt az érzést kelti bennem, hogy ő nem számolgat, megint éppen nagyot gondol, és szórakoztatja magát.

A képernyőn a vonat száma villogni kezd, a jármű beáll mellénk, én jobb lábamat induló pozícióba helyezem, mint a futók, akik az indulásra várnak. A mosoly egyre szélesebb, szinte vicsorítás, értetlenül bámulok, de félek kérdezni, nehogy elszakadjon ez a pillanat, és véget érjen az, amit kezdek elhinni.

Az állomásfőnök még egyszer körbenéz, majd felemeli a zöld tábláját, megadja a jelzést.

Figyelem a tekintetét, olyan tiszta, mint a gyereké, aki biztos benne, hogy a világ legtermészetesebb dolgát teszi éppen.

A szemé görbületében látom, ahogy eltűnik a vonat a fák között.

HIMNUSZ

A közös életed lefekszik éjjel egykor.
A közös életed felkel és dolgozni megy.
A közös életed ebédkor nem találkozik,
csak késő délután, amikor hazaviszed.
A közös életed rágyújt, de velem
csak füstjelekkel társalog.
A közös életed néha elfelejt ezt-azt
megemlíteni.
A közös életed tisztességes.
A közös életed nem kérkedik,
A közös életed haragra nem gerjed.
A közös életed nem örül a gonoszságnak.
A közös életed mindent eltűr.
(A közös életed néha elfelejt ezt-azt megemlíteni.)
A közös életed tükör által homályos.
A közös életed rálehel és letörli.
A közös életed kinyomja a pattanásokat.
A közös életed elfertőzik.
A közös életed level.
A közös életed bekötözöd.
A közös életed meggyógyul.
A közös életed közösül.
A közös életed rágyújt, de velem
csak füstjelekkel társalog.
A közös életed néha elfelejt,
ma még csak tükörben, akkor majd színről színre,
és bár szólhatnak emberek
és bár szólhatnak angyalok,
ami töredékes véget ér,
ami közös, megmarad.

IDŐNK

Három nyulak három futók a táblán; odébb lápos.
Úgy sodródik menetszélben a madár, mint a nájlón.
Az idősebb nő fiatalos hányavetiséggel folyik szét az ülésen.
Mért öregednek meg az emberek, mikor még
Nem is tartanak ott a számok.
Még egy nyúl. Még kettő. Három nyulak tudják,
Hogyan ériék be a kort.
Fut az idő. Én egy nyúl vagyok, te még egy.
És ketten futunk, és velünk lohol a harmadik,
A közös távunk.

AGÓNIA

A lábtörlőn voltál,
kieshettél a csokorból,
mindig nem lehet összetartozni,
a vázába teszek, vizet
kapsz,
tudom, nem ehhez vagy szokva,
de nem cserélem.
Nem csináltál
váratlan
dolgokat,
az ágyból figyeltelek
takaratlan,
gyorsan lankadtál,
idő előtt kidobtalak.

ÖLTÖZKÖDÉS

A tüköröm eltörött,
a szekrény előtt állok hangtalan.
A betűs fiókot húzom ki,
nehezen kikapcsolható mássalhangzó lesz felül,
magánhangzó lent (mégiscsak egy intim terület).
Vajon milyen színű szót válasszak?
Legyen hosszú, rövid?
Selyem, csipke, bársony?
Drága szintagma a lábra,
hátha ezen nem fut le a szem.
Toldalékolom magam
kiegészítőkkal.
Cipőm kijelentő, egyszerű.

Kabátom összetett,
gombjai felkiáltójelek,
gomblyukai üres kérdőjelek.
Szövegként lépek ki az ajtón.
– Van értelmem?

HOMÉROSZ AKHILLEUSZ

Pillanatnyilag úgy fest a helyzetem, hogy nem leszek híres író. Ami azért probléma, mert így nem tudok venni magamnak egy házat. A kertes házra azért van szükségem, hogy tarthassak egy kutyát. Bevallom őszintén, alattomos szándékom van leendő ebemmel: csupán azért akarom őt, hogy vicces állattörténeteket írhatok róla. Jelenlegi lakhelyemen, a blokkban nincs lehetőségem erre. Egy kutyát mégsem lehet negyvenöt négyzetméterre bezárni, annak mozgásigénye van, és mégis mit csináljak vele, ha este tízkor kell kimennie könnyíteni magán, kilógam az ötödik emelet ablakán, vagy megtanítom a helyes vécéhasználatra? Egy állatnak nem megfelelők a körülmények a jelenlegi otthonomban, nem is értem, én hogyan bírom itt immár két éve. Már a nevét is kitaláltam, Homérosznak fogják hívni, vagy Akhilleusznak, esetleg Homérosz Akhilleusznak, de mindenképpen görög lesz, lelkében pedig németjuhász.

Jelen pillanatban egyedüli lehetőségem arra, hogy házat vegyek magamnak, az, ha nyerek a lottón. Szóval sürgősen el kell kezdenem játszani. Első lépésben fel fogom keresni egyetlen apósomat, aki nagy szakértője a témának, minden héten kétszer tesz az összes lottón. Náluk ez családi hagyomány, már az ő apja is nagy játékos volt, apósom biztosan ellát majd temérdek jó tanáccsal. De várjunk csak! Azért lehet, hogy jobb lenne egy olyan embertől útbaigazítást kérni, aki néha nyer. Megeshet, apósom nem a megfelelő személy. Végül is ez könnyen kiküszöbölhető, majd feladok egy hirdetést, mely szerint mentort keresek lottóügyben, fizetni majd a leendő nyereményeim után fogok, tíz százalékot, és ha nem jelentkezik senki, akkor emelek húszra. Hoppá! Álljunk csak meg egy pillanatra! Mielőtt feladom a hirdetést, írni fogok Stuartról.

Stuarttal a viszonyunk rendkívüli volt. Miután friss házasként a feleségemmel jelenlegi otthonunkba költöztünk, egyik első tevékenységként beszereltünk egy hűtőt. Nem akartunk újat venni, mert arra gondoltunk, hogy úgysem maradunk sokáig a blokkban, hamarosan veszünk egy házat, és a hűtőt ott hagyjuk annak, aki majd megvásárolja tőlünk a lakást. Ennél fogva egy koszos raktárból potom pénzért szereztünk be egy közepes méretű

jégszekrényt. Mindenki jól járt – gondoltam, mikor kicsiny otthonunk konyhájának egyik sarkába beállítottam a konyha díszét. Ekkor még nem tudtam, hogy két nap múlva mi fog rám várni.

A hasam kiráncigált az ágyból, álmosan sétáltam az új hűtőnkhez. Egyedül voltam otthon. Gondoltam, iszom egy kis tejet, az elveszi az éhségem, majd gyorsan visszafekszem, és még alszom egy keveset. Ehelyett, amikor kinyitottam a fridzsider ajtaját, a polcról, a joghurtok mögül váratlanul egy kis szőrös, hosszú farkú állatka vetette rám magát. Pontosan a mellkasomra ugrott. Sikítottam egy hatalmasat, mint akit ölnek, önkéntelenül a szőrös kis állatka után nyúltam, de az már nem volt ott, apró lábaival továbbmászott a nyakamig, onnan pedig gyors léptekben lesietett a hátamon, jobb lábamon távozott, majd menedékre lelt a konyhaszekrény mögött. Tej már nem kellett, egyből elmúlt az éhségem, ez az aprócska szőrmók még az álmot is kiverte a szememből. Miután sikerült lenyugodnom, szívverésem visszaállt a normális értékek közé, tudatosult bennem, hogy egy egérről van szó. Hallottam legendákat egyiptomi ugróegerekről, de azt hittem, mindaz csupán mese, és az végképp nem fordult meg a fejemben, hogy egy ilyen állat ellátogat takaros kis városomba, méghogy az én új házamba.

Első gondolatom az volt, hogy kihívom a rágcsálóirtókat, és majd ők, még mielőtt feleségem megtudná, elintézik ezt a kis mutáns szörnyeteget. Próbáltam magam meggyőzni, hogy ez az egyetlen megoldás, hiába szereztem az állatokat, az én szívem nem bírta ki még egy ilyen támadást. Később visszafeküdtem az ágyba, de a történetek után nem tudtam aludni, a Bibliát forgattam. Arról olvastam, hogy nincsenek véletlenek, életünkben minden okkal történik. Az jutott eszembe, hogy szerencsétlen kisegér az isteni gondviselés nyomán került pontosan hozzánk, állatszerető emberekhez. Nem lehet a véletlen műve, hogy a mocskos raktárból pontosan azt a hűtőt választottam ki, amelyikben Stuart meglapult. És már megvolt a neve. Innen kezdve családtagként tekintettem rá. Feleségemnek még aznap este elmondtam a kalandomat az új háziállatunkkal. Vani hitt is, meg nem is nekem. Ennek ellenére Stuarttal jól megvoltunk. Hallgatólagos egyezséget kötöttünk: nem jön be a szobába, a konyha lesz az ő felségterülete, azazal a feltétellel, hogy nem mászik bele többet a hűtőszekrénybe, és nem dézsmálja meg az asztalon maradt ételeket, cserébe pedig én minden reggel a konyhaszekrény sarkánál elhelyeztem számára egy kisebb sajtadarabot, kenyérhajat, jobb napokon aprócska kolbászt, sonkát, vasárnaponként igyekeztem neki desszertként pókot felszolgálni. Stuart minden nap, miközben

derűsen fogyasztottam reggelimet, körbeszaladt a konyhában, tisztelettudóan összeszedte a neki szánt ételeket, majd serényen visszaroht a konyhaszekrény mögé, gondolom, elfogyasztotta a neki szánt ennivalót. Mindezt pontban hét órakor tette, innen tudtam, hogy nekem is ideje befejeznem a reggelit, el kell indulnom dolgozni. Néhány nap után úgy megszoktam Stuartot, hogy már hiányzott volna, ha nincs.

Feleségem sokáig nem hitt nekem, ócska hóbortnak tartotta, hogy minden reggel egy képzeletbeli állatnak adok az ételéből, aztán egy nap... Hát igen, sajnálom, egy egér maradjon bizalmatlan. Este tíz körül történt. Feleségemmel ágyban voltunk, én rövid olvasás után lekapcsoltam az éjjelilámpát, s kifelé fordulva próbáltam elaludni. Úgy gondoltam, hogy Vani is alszik már, így nem adtam neki jóéjtpuszt. Két-három perc múlva örömmel konstatáltam, hogy egyetlenem nem alszik, ugyanis lábával enyhén megérintette a bokámat, majd nagyon lassan, mintha habozna, elkezdett felfelé jönni a lábszáramon. Kissé csiklandozott, de túrtem, hisz tudtam, hogy ez minék a jele. Amikor térden felül ért, megszólítottam. A lába egyszerűben megállt a térdem fölött. Nem válaszolt. Hangosabban szóltam hozzá, mire félálomban dűnnyögött valamit. Hatalmas kiáltás közepette téptem le magunkról a takarót, mert tudtam, hogy csak és kizárólag Stuart lehetett az, aki végigkűszott a lábamon. Ő is megréműlt. Zavarában hirtelen nem tudta, mit tegyen. Annak reményében, hogy megkegyelmezek neki – hiszen ő is tudta, hogy megszegte az egyezségűnk –, egy helyben maradt. Hirtelen marokra fogtam a kis nyavalyást, majd rögtön egy erőteljes mozdulattal a falhoz vágtam. Feleségem is felébredt közben, réműlten kűszott fel az ágy sarkába, majdnem elkezdte a sírást. Ezalatt Stuart még szédelgett kicsit, láttam rajta, hogy próbál menekűlőutat keresni, de még nem tudott egyenesen járni, az ugrás pedig még szóba sem jöhetett. Ezt azonnal kihasználtam, a könyvet, amit éppen olvastam – az *Iliász* volt az –, tiszta erőmből nekidobtam, és mintha egy apró reccsenést is hallottam volna, lehet, hogy egyik lába vagy a gerince tört el, mivel a nagy és nehéz könyv sarka telibe találta hosszú farkú barátomat. Sebtében odaugrottam a könyvhöz, a biztonság kedvéért megtapostam még néhányszor, de mentségeműl szolgáljon, hogy csak azért tettem, mert nejem kényszerített rá.

A hulla eltűntetésére több elméletűnk született. Feleségem azt akarta, hogy tegyem bele a kukába, és éjnek évadján vigyem le a szeméttel. Én azt javasoltam, hogy húzzuk le a vécén. Dugulásveszélytől tartva, ezt az ötletet gyorsan elvetettűk. Rövid gondolkodást követően egy fantasztikus ötlettel

álltam elő: készítsünk papírból egy aprócska oltárt, tegyük bele a fürdőkádba, helyezzük rá Stuartot, és gyújtsuk meg, így áldozva az egéristeneknek, azt remélve ettől, hogy megvédenek minket a további rágcsálótámadásoktól. Eszméletlen jó ötletnek tartottam, de nejem nem osztotta nézetemet. Ezért hirtelen haragomban egy hanyag mozdulattal kidobtam Stuartot az ablakon. Megesküszöm, Homérosz Akhilleuszról dicsőbb történeteket fogok írni.

Dzsem-il-Szadi

A LIGET KANTINJÁBAN

A FŐBESZERZŐ SZÜLETÉSNAPJÁRA

Ha örül buzgó Gyurka úr,
hogy mások fazekába nyúl,
legyen:
vegyen

az étedből, mitől dagad,
amíg torkán meg nem akad –
vegyen,
s egyen.

A KONYHAFŐNÖKNŐ MÉLTATÁSA

Tehetségét le ne becsüld!
Zsíros szájjal pityegi el,
hogy gondok közt majd megfeszül:
fiát-lányát etetni kell.

PANOPTIKUM

HOLDUDVAR

Tolongnak itt fanyalók,
némelyikük fanyalog.

BORBÁTH ÁBRIS BALLADÁJA

Borbáth Ábris, mit gondoltál,
mikor utadra indultál?

Jobbra is egy, balra is egy
adócsaló, ne fenekedj!

Borbáth Ábris, jaj, tenéked
adócsaló ontja véred.

IFJÚ VÁLLALKOZÓ DALA

Fodrászszéket gyártok,
gyertek, csudalátók,
tolcsi-folcsi milliárd,
enyém az egész világ!

ÁLL A BÁL

Egyetem. Lám, áll a bál,
járja sok-sok kannibál,
egymást falja rendre fel,
mert hát falni persze kell.

APORFI APOR fordításai

Dzsem-il-Szadi verseinek első magyar fordítását a *Látó* 2017. decemberi száma közölte.

A GÚNÁR

Az az utolsó hajnal nem hiányzott volna Konrádnak. Az éjszakai rémálmai után a hajnali szörnyűség.

Válása után, a megalázó törvényszéki jeleneteket felejteni akarva, kiharcolta az intézetnél, hogy anyagilag támogassák több napra tervezett kutatását, hogy beteljesíthesse gyermekkori álmát, leereszkedhessen a Feneketlenkútnak nevezett zombolyba. Jégbarlang bejáratát sejtette, talán hallott is valami ilyesmit hajdanában a falusi gyermekektől, s most túl mindenben, felfedezésen és az utána következő, napokig tartó semmittevésen, mégis iszonyatosan rosszul érezte magát.

Csak ő maradt a Feneketlenkútnál a hegyen. Miután geológus társai és a barlangászok fölszedték sátraikat, egyedül maradt a sziklás fennsíkon, s hiába figyelmeztették a környéken tehenekre támadó medvékre barátai, akikkel, ha csak tehették, barlangok nagyobb termeiben állították fel alaptáborukat, amikor kőzetmintákat gyűjtöttek, mert azt mondta nekik, hogy hátulról a sziklafal s előlről a tűzrakója megvédi, s hogy a senyvedő parázsra hordott friss borókaágaknál nincs jobb vadriasztó.

– A gyantás ágakból felszálló kátrányfüst, ha olyan sűrűn rakom a zöldgallyat, hogy ne tudjon lángra lobbanni, a világ legjobb védelmi tüze, elkerülik a ragadozók, talán erdőtüzek emléke kelti bennük a gyanakvást, s lesznek óvatosak a füst szaga miatt.

Csodálatos érzés volt, hogy folyton jöttek műholdas telefonján a gratulációk azért, hogy fölfedezte a Feneketlenkút aljáról induló, addig még ismeretlen jégbarlang bejáratát. Harcolnia kellett az elsőbbségért, mert a barlangászok, akik többnyire képzett hegymászók is voltak, nem bíztak egy geológus képességeiben.

– Sikerült – mondta nekik szinte közönyösen, amikor végre visszaért a felszínre.

Világszenzáció – írták az országos napilapok, de nem jelent meg egyetlen szó sem arról, hogy a mélységben, a jégnyelv szélénél fiatal lány mumifikálódott meztelen holttestére bukkant.

Amikor végre leért a zomboly aljára, ahol már annyira összeszűkül a kürtő, hogy azt hitte, nem is mehet tovább, lábával megpróbált tapogatózva körözni a talpa alatti ürességben, s érezte, hogy a folytatás egy na-

gyobb üreg lehet, talán vízszintes nyúlványa van a Feneketlenkútként emlegetett aknának. Egyetlen ponton mégis érzett valami szilárd dolgot. Átkínlódta magát a testét fogságban tartó utolsó függőleges szakaszon, s ahogy mindkét lábával elérte az aljzatot, már volt elég helye, hogy néhány összegörnyedt, négykézláb megtett lépés után felállhasson. Nem akart hinni a szemének, amikor leolvasta a hőmérőt. Mínusz tíz fokot mutatott a készüléke, s olyan szag vette körül, amilyent csak lomokkal teli, nyirkos pincékben érezhet az ember. Fejlámpája gyenge fényében eleinte csak körvonalakat látott, s hirtelen nem is jutott el a tudatáig, hogy függeszkedése utolsó perceiben bakancsa orrával egy tetemet, s nem követ akart arrébb taszítani.

Fáradt volt az eleinte kilátástalannak látszó ereszkedési kísérletektől, az összegabalyodó kötelekkel való küzdelmekről, a többszöri újrakezdésektől, de rögtön tudta, hogy ki az, akire rábukkant, s megrohanták gyermekkori emlékei. Látásból ismerte a lányt, akire a mélységben rátalált, s úgy érezte a Jégbarlang szájánál, aztán napokkal később méréseik befejeztével is, hogy csöndben kell maradnia, hogy tisztázhassa azokat a képsorokat, amelyek harminc éve, itteni néhány napos nyaralása óta kísértették.

Maradt, mert arra gondolt, hogy válása, aztán a barlangi munka és a hajdani gyilkosság nem várt bizonyítékának felfedezése, a holttest elszállítása után, nyári pihenőszabadsága rovására eltölt még néhány napot a Feneketlenkút közelében a sziklás fennsíkon, amely annyira közel volt a faluhoz, hogy az esti órákban szinte azt is hallotta, hogy mit beszélnek a völgy utcáin az emberek. A déli harangszó is olyan közelinek tűnt, mint ha közvetlenül sátra mellett állt volna a faszindelyes harangláb.

Másfél napig tartott, hogy a felszínre hozzák a jégbefagyott kislány múmiáját a cikk-cakkos bemélyedések, a teraszos kiszögellések miatt nem is teljesen függőleges sziklabarlang, a zsomboly aljáról. Túl szűk volt még az igazán kéményszerű részein is a kürtő annak a három barlangi mentőnek, akik egymást váltották a tehernél. Egyikük mindig alulról igazgatta a kővé fagyott, buborékfóliába burkolt holttestet, s csak akkor cserélhettek, ha olyan kiszögellést, falba mélyedő üreget találtak, ahol a lány maradványai mellett elfért még egy ember. Centiről centire igazgatták a ragasztószalaggal jól átkötött tetemet a fal éles szögeihez, kiálló sziklapárkányaihoz, hogy kárt ne tegyenek benne. Félő volt, hogy köteleik, amelyek a kürtőnek a málladozó falai miatt a fennsíkon kerültek rögzítésre, egymásba gabalyodnak, s szinte méterenként kellett az egyáltalán nem biztonságos

kampókat használniuk, hogy a test el-elforgatása miatt egymást keresztező köteleiken igazíthassanak.

Őt nem engedték a mentők, hogy újra lemásson. Fent maradt, átadta a rendőröknek a meztelen múmiáról készült felvételeit, amelyeket egy helyszínelő pontosságával, különböző szögekből fényképezett a zomboly fenekén kezdődő jégbarlangban. Néhány egészen közeli képet is készített a halott lány altestéből kiálló kés piros műanyag nyeléről, s elmondta, hogy azt is tudja, ki a gyilkos, és, hogy látta a kést valaha gyermekkorában.

– Csak a gúnynevét tudom, Bokszosnak hívták a faluban. Sem előtte, sem utána nem láttam soha ilyen piros nyelvű kést, olyant, aminek a pengéjét mindkét felén kiélezték volna – mondta a nyomozónak.

– És egészen biztosan tudom, hogy Szent Iván másnapján történhetett a gyilkosság. Előtte való éjszaka fennmaradhattam, hogy láthassam az Iván-napi tűzkereket, a szalmával befont, kátrányos napkorongot, amit még az erdő alatt meg szoktak gyűjtani a legények, s onnan, a Pipe-tarló nevű rét-ről görgetik le egészen a falu alatti mocsaras részre, ahol aztán magában éghet anélkül, hogy felgyújtana valamit.

– Hogy lehet ennyire biztos a dátumban? – kérdezte gyanakodva a nyomozó, de ő megnyugtatta.

– Azon az őszen mentem iskolába, s a vendéglátóm testvérét Vilmának hívták, s Klári néni aranygaluskának nevezett, dióba forgatott süteményt készített a húgának a névnapjára, Vilma-napra, az Szent Iván napja után van, s nekem is sült egy pléhcsuporban egy gomba alakú kalácsot. Szóval egészen biztos, hogy pontosan harmincöt éve, június huszonötödikén történt.

A holttest ágyékcsontja és medencéje közé szorult piros műanyag nyelvű késen olyan tiszták voltak még a fényképeim is az ujjlenyomatok, hogy már a központnak telefonon átküldött kép alapján sikerült azonosítani a gyilkost, aki annak idején gyanúsított volt az eltűntnek nyilvánított kislány ügyében, de mert nem volt holttest, megúsza a legsúlyosabb ítéletet. Most, erre a helyszíni szemlére mégis fegyházból, bilincsben, vezetőszáron hozták, ahol rablógyilkosság miatt életfogytig tartó büntetését töltötte.

Fogatlan, koránál sokkal öregebb kinézetű, koponyájára aszott arcbőrű vénembert vezettek a helyszínre a rendőrök, s olyan szenttelenül, közönyös arccal mutatta, mit csinált harmincöt évvel ezelőtt a kislánnyal, hogy még a sok mindent tapasztalt nyomozók sem hagyhatták szó nélkül.

– Mocskos állat! – mondta a nyomozásvezető, amikor a Bokszos azt részletezte, hogy eleinte a lány is akarta.

– Különben nem lett volna lucskos a pinája és megmerevedve a csiklója – mondta Bokszos, s részletesen mesélte, mint aki élvezi és újra átélheti, hogy még mit csinált a levetkőztetett kislánnyal.

A természetes sziklagát miatt medencévé duzzadt patak füves partjától, ahol megerőszkolta, egykedvűen vezette a Feneketlenkúthoz a rendőröket.

– Pedig mondtam neki, hogy nem lesz semmi baja, ha befogja a pofáját, de folyton-folyvást sivalkodott, mint heréléskor a malacok.

Vigyorgott és oda-odaköszönt a szalaggal körülvett területen kívül álló falusiaknak, mintha csak egy kiránduláson volna, aztán amikor megmutatta, hogy dobta be a zsombolyba a holttestet, a kislányt, aki akkor talán még nem is volt halott, összebilincselte kezét köszöntésre emelte.

– Köszönöm a hegyi túrát, fiúk, jövőben a tengerpartra is elvihetnének, ott is van egy-két hullám – mondta vigyorogva, amikor betuszkolták a rabomobilba.

Napokig téma volt a faluban a rég feledésbe merült gyilkosság. A kocsmában megtárgyalták minden részletét, s ő, bár egyáltalán nem akart maradni az első szabad estéje után a sörtől lucskos asztalnál, menni sem tudott, mert úgy érezte, hogy annyira érintette az ügynek, hogy csak akkor zárhatja le véglegesen a hozzácsapódó emlékekkel együtt, ha nem maradnak elvarratlan szálai a történetnek.

Estéről estére visszajárt a fórumra, ahogy az iskola idős tanára nevezte a kocsmá mögötti nyári kertet, a terebélyes lombkoronájú hársfa alatti asztalokkal.

Jól kikoptatott gyalogösvény vezetett a faluba, még holdfény nélküli éjszakákon sem volt nehéz felkapaszkodni rajta, mert ott, a Feneketlenkút mellett jól kikoptatták a századok alatt a sziklákba mélyülő csapást az erdőjárók, málna- és gombaszedők. Az út, a sok évszázados használat miatt, szinte olyan sima volt, mint egy alig-alig repedezett cementjárda.

A kocsmá nyári kertjébe, ahogy beszélgető társain a kisgyermekkorai élményei helyességét próbálta ellenőrizni, azokét a napokét, amikor itt nyaralt a faluban, egyre többen emlékeztek rá is, arra a régi nyárra, amikor ő, az a városi kisfiú Klári néninél vendégeskedett.

Csak valami sejtése volt gyermekkorában arról a szóról, hogy bitó. Már iskolába járt, elsős volt azon az őszön, amikor a konyhaasztal alatt ülve a kis karosszékében, Klári nénit hallotta, a falusi asszonyt, aki a nagytakarításokban, nehéz munkákban segítette a ház körül, hogy arra kéri anyját, aludhasson még egy-két éjszakát náluk.

– Nem szeretnék otthon lenni. Már kopácsolták szegény komámnak a bitót, amikor eljöttem, még a csordakút kővályúját is bedeszkták, hogy azon is állhassanak a népek. Tetszik tudni, színpadfélét is ácsoltak, s olyan lécből való rácsokat raktak köréje, amilyenekkel a Szent György-napi baromvásárkor a malacos kocákat szokták elkeríteni. De azt nem a helyben tartás miatt csinálták, hanem azért, hogy emberfia még a magas ácsolat közelébe se mehessen, amit tribunálnak nevezett a városi román ember, aki a munkát vezényelte – mesélte sírás közben a bejárónőjük, s arra kérte az anyját, hogy engedje meg, hogy ott maradhasson náluk még néhány éjszakára a városban. – Nem szeretném bitón látni Károlyt – sírta.

Napokkal korábban, ott a kocsmasztalnál több mint harminc év távolából világosodott meg tudatában nemcsak a szó valódi jelentése, de az is, amiért szünni nem akaró rohamokban tört rá Klári nénire a sírás. A hajdanában elhangzottak értelmet nyertek, mert tegnap este a kocsmában valaki arról a kihelyezett tárgyalásról beszélt, amelyen halálra ítélték Károlyt.

– Színpadot csináltak, jó magasat, hogy mindenholnan láthassák a népek a kihelyezett tribunált, akarom mondani, a törvényszéket és a vádlottat, és kötelezték a falut, hogy mindenki jelen legyen az ítéletnél – mesélte az egyik ember. – Még más vidéki rományokat is hoztak teherautókkal. A fene se tudja, hogy rendőri erősítésnek, vagy pedig azért, mert azok az erdőlésből élő hegylakók lázadoztak a faipari tröszt ellen, mert tetszik tudni, tarrá vágták a hegyeiket.

Csodálkozva hallgatta a történetet. Nem is értette, hogy felejthette el Károlyt, a gúnárt, akit csak Gúnár Károlyként emlegettek a faluban. Most, hogy erre a borzalmas hajnalra ébredt az alaptáborban, szinte el is felejtette, hogy előző nap este azért is ment le a kocsmába, hogy a régi történetet végigmondassa, s anélkül, hogy rákérdezett volna, valaki emlegette azt a falut megfélemlítő tárgyalást, s akkor mindennél tisztábban látta azt, amit réges-régen elfelejtett. A libáit sétáltató Károlyt.

Amikor gyermekkorában Klári néni vasalás közben anyjának mesélni kezdte a véres történetet, a Gúnár kivégzését, őt elfogta a halálfélelem, de akkor még, friss nyári élményei miatt maga elé tudta képzelni a görnyedten járó alakot. Hangját is fel tudta idézni, a süketeknek azt a furcsán erőlködő beszédét, ahogy belső hallás híján, egyenetlenül tagolva ejtik a szavakat.

Akkor, gyermekként megvolt az a képessége, hogy filmszerűen lássa a közelmúlt eseményeit, s olyanak tudta felidézni a Gúnárt is, akit aztán harminc évre elfelejtett, amilyenek naponta látta, ahogy tollasodó kislí-

bák kísérik a furcsa kinézetű embert. Klári néni, aki kötényébe törölte a könnyeit, és folyamatosan szipogott, nem neki, az akkor hatéves kisfiúnak mesélte Gúnár Károly tragédiáját, hanem az anyjának.

Klári néni, a bejárónőjük, a minden háztartási dologhoz értő asszony, aki általában két napig maradt a városban, hogy segítsen, s aki munkája végeztével kompót- és lekvárfőzésre tanította anyját, de ő kopasztotta a piaci tyúkot, libát is, amíg meg nem egyeztek abban, hogy konyhakészen hozza őket a falujából, csak akkor, egyetlenegyszer maradt több éjszakára is náluk. De mégsem csak akkor. Régebben, egyszer egy egész hétig is maradt, Mikulás után lehetett, akkor, amikor életükben először vágtak disznót, s addig maradt segíteni, ameddig nyoma sem látszott annak a felfordulásnak, amit a közel kétszáz kilós állat feldolgozásával sikerült összehozniuk. Korhylevest főzött a vágás napján, lesipecsenyét sütött a kolbászhús aprításakor keletkezett diribdarabokból, de ő ízesítette a kolbászt, a véres és májas hurkát is. Disznósajtot is csinált, amit következetesen disznófősajtnak nevezett, és egy gömböcöt, amit talán csak azért töltött, hogy hosszasan mesélhesse neki a Kisgömböc meséjét.

– Hamm, bekaplak – bökött feléje a barnásvörös gömböccel, de őt, az óvodást nem tudta megijeszteni, mert ismerte a mesét, és azt is tudta, hogy a mese csak mese, és nem a valóság.

De azokban a napokban, amikor a bitóról beszélt, nem volt semmi dolga, mindennel végzett, s abban a kisszobában húzta meg magát, aminek ablaka sem volt, s ahol anyja a család fölöslegessé vált ruháit, ágyneműit tartotta.

Napközben, mert valamivel el akarta ütni az időt, ételrecepteket diktált az anyjának. Sütemények titkaiba avatta, amelyeket a fővárosban tanult, amikor szülei elszegődötték szolgálni, s néha ő, Konrád is hallhatta, ha sikeresen el tudott bújni, hogy kihallgathassa a felnőtteket, ahogy az előmelegített sütőről, a lerről magyaráz, bevajazott lanternapapírról, s ő szinte mindig bele is aludt a hallgatóságba, csak különleges és érthetetlen szavak maradtak meg a beszélgetésből, mintha búvóhelye félhomályához tartoznának. Borsodó, besamel, felfuttatni, karamell...

Sokkal jobban érdekelte az, amiről nem előtte beszéltek, ami miatt kiküldték játszani, de vasaláskor, olyankor, amikor a konyhaasztal tele volt lepedőkkel, amelyek szélei szinte a földig értek, eltakarva kedvenc búvóhelyét, az asztallábak közti részt, amelyet sábornak nevezett, ott sok mindent hallhatott, olyasmiket is, amiknek még a felét sem értette.

– Kivégezték szerencsétlen keresztkomámat, tetszik tudni, Károlyt, a Gúnár Karcsit – kezdte sírás közben annak idején Klári néni, s ő, most a kocsmasztalnál jött rá, hogy annyira borzalmas lehetett egy hatéves gyermek számára az, amit Klári néni mesélt, hogy bizonyára szándékosan akarta elfelejteni, s törölte ki az agyából a hallottakat.

Mintha egész gyermekkorában a faluban élt volna, s nemcsak egy hétig nyaralt volna, mert úgy kezelték a kocsmasztalnál, mint valami közénk valót. Olyan dolgokat idéztek fel, olyan történetek szereplőjévé tették, amelyek talán vele nem is eshettek meg. De nemcsak róla szóltak a történetek. Klári néni szomszédjának fiáról is. Mindenki emlékezett Véső Pitya beszélő hollóira, a tyúkketrecben felnevelt szirti sasra, amelyet az emberek kőszáli sasként emlegettek, s amelyekről, amikor elsőként az iskolában nyári élményeként mesélt, a tanító néni gúnyosan azt mondta:

– És persze van ott, abban a mesefaluban repülő elefánt is.

De itt, az emberek emlékeztek a tyúkketrecben szárnyát próbálgató sasra.

– Hiába születik valaki székely gyermeknek, ha rományok között tanul beszélni, akkor az is lesz. A Pitya sas madara igazi zákány volt, vagy, ahogy maguk, városiak mondanák, kőszáli sas, mégis úgy pittyegett az ételnek, s olyan diadalmasan kotkodácsolt, mint a tyúkok, ha lerakták a szalmába a tojásukat, mert azt a nyelvet tanulta, s tán kendermagos jércének képzelte magát – emlékezett egy asztaltársa.

Előző este, amikor már nem a meggyilkolt, jégbefagyott kislány volt a beszélgetések legfőbb témája, a hadirokkant Gúnárra, Károlyra terelődött a szó, s ahogy egyre többen mesélték a vadlibákkal sétáló ember történetét, rá kellett jönnie, hogy nem véletlenül volt ismerős számára az a látvány, amit kisfiával gyakran néztek végig az állatkertben. A gondozójukat mindenhová követő pipék miatt, régi hangulatok, olykor ízek idéződtek fel emlékei kesze-kusza lomtárából, de sohasem az a falusi képsor, amelyet pedig valaha éppen itt láthatott. Olyankor, az állatkertben úgy érezte, hogy valami tragédia kapcsán kellene hogy emlékezzen arra, ahogy valahol messze, egy bársonyos zöld réten látja őket.

Klári néni gyakran mesélt zaftos történeteket, nem szépített, elmondta nyersen a falujában megesett dolgokat, s szinte hallotta anyja pisszegését, ahogy arra figyelmezteti, hogy „ne a gyermek előtt”. Azt sem szerette, ha szomszédasszonya titkos szerelmi életéről, az éjszakánként a csűrbe bejáró férfiáról beszélt, de azt főleg nem, ha az asszony politizált, szidta a rendszert. Mégis úgy emlékezett Konrád, mintha látta volna a teherautó-

ra dobált lovas kapákat, az ekéket, a rakás tetején sündisznóként ágaskodó boronákat, ahogy begyűjtötték az emberek szerszámaikat a téesz számára. Még az asszonyok sikoltozását is hallotta, amikor a kényszer szövetkezetesítés napjaiban elhajtották a családtagként kezelt fejősteheneiket.

A hosszú évek alatt, amikor a vasalnilóra görnyedve mesélt az öregasszony, olyan naprakészen hallhatta, hogy mi történik a faluban, hogy felnőttként már nem volt biztos abban, hogy mindazt látta is, ami beépült nyaralása emlékei közé, vagy csupán a szemléletesen előadott Klári-történetek miatt híztak, s változtak nyáriból télivé a soha át nem élt, többnyire kacagtató helyzetek.

Látta a havas főutcát, ahol éppen csak egyetlen nyom vezetett az iskolától a rendelőig, templomig, s a szembejövőnek bele kellett lépnie a térdig érő hóba, mert a kítaposott ösvényen is csak úgy lehetett járni, ha tippegetve, saját nyomába lépett az ember, egymás elé helyezve cipőjét, s amelyen az iskolás gyermekek, akik pedig imádták rugdosni a havat, még azok is csak libasorban csoszogtak reggelenként.

A télről mesélve hirtelen témát váltott, de mintha az is szorosan hozzátartozna a havas tájhoz, azt mondta, hogy mióta az eszébe jutja, talán csak tíz-tizenöt fiúnévre keresztelnek a falujában.

– Nincs lánynévből sem sokkal több – aztán nevetve folytatta –, a falunkban egyetlen Aladár nevű fiú, de Trézsi nevű lány sincs – mondta Klári néni kacagva, aztán egy rövid hatásszünet után hozzátette: – Nincs olyan emberfia, hogy kitegye a gyermekét annak, amit nemcsak a libasorban haladó iskolások után szoktak csúfolódva kiabálni a kamaszok, de Károly libáit látva is ez a mondóka járta. – És énekelni kezdte, pedig anyja, sejtve, hogy mi következik, kacagva ugyan, de már a nóta első soránál megtiltotta volna, hogy ismét csúnyát beszéljen, káromkodjon közben. Talán tudta, talán csak sejtette, hogy ő, a kisfiú is ott van, éppen kedvenc helyén, az asztal alatt gunnyasztva, s hallgatva azt az éneket, meg is jegyzi a tiltott szavakkal teli csúfolódó szöveget. – Száz liba egy sorban, mennek a templomba, elől megyen Aladár, a faszával kalapál, utána megy Trézsi, a pináját nézi – aztán a kacagástól fulladozva még hozzátette: – Jól is nézne ki, ha egy fiúcskát Aladárnak, oszt egy leánkát Trézsinek hívnának.

Sátorozása utolsó éjszakáján, talán a falusiakkal megivott sok-sok esti sörre bevett szokásos altatója tehette, amelyet nagy nehezen, sokáig tapogatózva végül meg is talált a hátizsák zsebében, attól a gyógyszerrel vegyített sörös bódulattól lehetett, hogy izzadságtól lucskosan, belegabalyodva

hálósákjába, nem tudott szabadulni a rémséges álomban hosszan ismétlődő látványtól.

Véres jelenetről álmódott. Egyenruhás ember röhögött a kocsmá szentenyefája alatt. Géppisztolyával sorozatokat eresztett meg, s ha nem lőtt, az odarendelt cigány muzsikájának taktusát verte öklével a kocsmá szatán. Azt nem láthatta, hogy ki is tette azt a rémséget, csak az a kép ismétlődött az álomban, hogy egy sarlót markoló kéz közelít az őrmester nyakához, aztán egy fénylő villanás után sugárban ömlik a vér, amely beterít mindent. Vörösen habzó lett a Hamus-patak, a sziklafalak, s mint egy színházi előadás tapsot csalogató, lassan legördülő függönye, a Pipe-tarlót is befestette a rengeteg vér, amely miatt szeretett volna felébredni, de álomban, hiába álmodta, hogy felkelt vizet inni, mert nem akart szűnni a véráradata.

– Ne ereszd ki a beszélő hollódat, Véső Pitya, mert azt is lelövi – halotta nagyon távolról, harminc év visszhangjával terhelten Klári nénit, a bejárónőjük hangját.

Végtelenül fáradt volt, kialvatlanság is gyötörte érkezése óta, és már egy-egy sör is a fejébe szállt, de azon az utolsó estén sokkal többet ivott a kelleténél.

A napokkal korábbi dolgokról is álmódott. Láttá, hogy tűzoltócsörlővel, a barlangi mentők felszerelésével, többórás kínlódással, vigyázva, hogy szilánkká ne törjön a meztelen testű, jégbedermedt múmia, végre befejezték a végtelen hosszúnak tűnő mentést a zombolyból. A piros nyelű kést is látta a Bokszosnak nevezett fiú kezében, aki éppen őt akarta megölni. De azon az éjszakán mégsem csak ez a rémálom kísértette.

A véres réten a papné kis őze, Bársony ugrándozott álomban, az, amelyiket elvittek az erdészek, mert szerintük törvény van arra, hogy minden vadállat az államé, magánember nem tarthat még fácánt sem. Akkor sem, ha egynapos korától cumiztatva, vegyes kecske-tehéntejen nevelte, mint a papné Bársonyt, a szelíd gidáját. Úgy hírlett, Klári néni azt mesélte nem sokkal a nyaralása után, hogy alig értek ki a faluból az erdészek, meg is ölték az őzet, hogy lakomát csaphassanak belőle a Hamus-patak partján, de most rémálomban szárazulatot keresve ugrándozott a törékeny suta, amelynek a kerítésen keresztül, bár félve, de ő is adott azon a nyáron sós kenyérhéjat.

Amikor elalváshoz készülve, az emlékek torlódása és az ital és altató okozta kótyagossága közben eloltotta a sátorban sárgásan világító lámpáját, arra gondolt, hogy milyen különös dolog az emlékezés, s hogy a tra-

gédiák, még azok is, amelyeket másoktól hallott valaha, sokkal életszerűbben, felidézhetőbben élnek, mint az a rengeteg gyermekkori szépség, amelyeket itt élt át, s amelyek úgy elillantak az időben, mint hajnalban a harmat.

– Azon a réten, amit mi csak Pipe-tarlónak, Liba-rétnek hívunk, pedig igazából Tündér-rét, Angyal-rét kellene hogy legyen a neve – mesélte neki Klári néni –, azon a réten, Szent Iván éjszakáján, de csak akkor, ha telihold is van, tündérek, vagy na, angyalok táncolnak. És orgona szól, vagyis na, olyan égi zenekar kíséri őket, amilyent emberfia nem hallhatott soha, mint amilyen az orgona hangja, ha a kántor üvegcsilingelésű futamot játszik rajta, mielőtt a „Mennyből az angyalt” kezdené karácsonykor. Én nem láttam soha sem tündért, sem angyalt. Mindig borult volt azon az éjszakán az ég... De azt mondják a népek, hogy aki meglátja arany ruhájukban, ezüstcsipke szárnyaikkal, ahogy szivárványt köt rá a telihold, azt magukkal is viszik azon nyomban abba a világba, ahol gyémántkavicsal van felszórva az út, csokoládéból van az árkok sara, s nincs soha tél, de azért, hogy mégis fehér legyen karácsonykor az országuk, cukorpor hull alá az égből.

Ezt az éjszakai táncot akarta látni Konrád azon a régi nyári éjszakán, de akkor is viharfelhők tornyosultak az égen, s bár a lángoló szalmakerékből szerteszét pattogó szikrák miatt, amelyek fénylő vonalakat, szabályos köröket rajzoltak a koromfekete sötétségbe, mégis úgy emlékezett, hogy angyalok táncoltak a Pipe-tarlón Szent Iván éjszakáján.

Ezért maradt néhány napig, talán a közelgő Szent Iván éjszakájára várt, azután, hogy feltérképezték a Feneketlenkútnak nevezett függőleges barlangképződményt, a zombolyt, s a lehetőségek szerint, rajzasztal nélkül, egy az ötvenhez léptékkal el is készítette a félelmetes kürtő keresztmetszeti vázlatát.

Arra gondolt, hogy mi lett volna élete nagy felfedezésével, a lapok által a nevével nevezett Konrád-jégbarlanggal, ha gyermekkori emlékek nem kötötték volna ehhez a tájhoz. Klári néni, a bejárónőjük, akiben megbíztak a szülei, friss levegőre, jó házias ételek hízókúrájára hozta utolsó óvodás évének nyarán. Akkor szerette meg a felejthetetlené váló tájat, s határozta el, hogy egyszer leereszkedik a Feneketlenkútnak nevezett zombolyba, amelyet valamiért soha nem kutattak a környező karsztvidéket feltérképező és leíró speológusok, a tudós barlangászok.

Az utolsó itt töltött pihenőnapján, akárcsak egyedülléte többi napjain, késő délután most is lement a falusi kocsmába, s útközben jutott eszébe, hogy végre rákérdezhetne, hogyan történt az a rendőrgyilkosság, amely ta-

lán a hely szelleme miatt, homályosan, mint egy agyonvetített film, újra és újra elhangzott Klári néni hangján. Az eset érdekelte, a Gúnár Károllyal történt valóság, aki megnyomorított kézzel, sántán és félvakon, teljesen süketen került haza a háborúból, s aki valamilyen jóságos óriásként élt fel-felvillanó gyermekkori emlékei között.

Valami különös táj látomásos képe kísérte, ahogy rá gondolt. Mintha nem is ennek a falunak a határában volna, ahol harsogva tör magának utat az óriások parittyakövei között a Hamus-patak, ahol sárkányra, vártonyra hasonlító sziklák merednek az égnek a Várhegy erdeje fölött, s ahol gyermekkorra néhány napján megérthette, hogy a tojás nem konzervgyárban készül, s a tejet sem a tejüzem állítja elő.

Az a rét, amelyen rémálmában olyan egyenletes vonalban csorgott a vér, mintha vonalzóval rajzolták volna meg az útját, a Pipe-tarló, amely miatt már a szó hallatán is ellágyult, ahogy idősebb lett, olyan volt gyermekkorának felidézett naplementéiben, amilyenek bejárónőjük, Klári néni tündér-angyalokkal teli mennyországként mesélte.

Sokszor jutott eszébe, s nemcsak kisgyermekként. Arany és fény, s a közeli domb tetejére épült templomból aláfestésnek odahallatszik az orgona hangja. A zöld színű selymhullámzást sárga virágok tarkítják, s a pity-pangbóbiták a felmagasodó száraikon előbb csak hajlonganak, mintha próbálgatnák pókhálóból szótt szárnyaikat, hogy aztán nekilóduljanak a dombhajlat mögötti kék égnek. Sohasem tudta úgy felidézni a Pipe-tarlónak nevezett oldalt, mint amilyen júliustól a korai fagyokig valójában, kopárságával, gyökereikig lelegelt növényzetének kietlenségével a valóságban lehetett. Amilyenek felnőtként visszatérve, most is látta. És ezen az emlék-vetítésvászonon Károlyt látta, Gúnár Károlyt, ahogy csoszogó lépteivel elől haladva a pázsitszerű fűvön, vezeti csapatát. Vállán az abrakos tarisznya, jó kezében a sarló, amivel válogatott füveket vágott neveltjeinek, hogy otthon szétszórhasa az itatójuk körül.

Pipék követik, pihés kis nyári ludak, talán egy tucatsnál is többen lehetnek, amelyek Klári néni szerint minden ősszel csatlakoztak vad társaikhoz, soha vissza nem térve, hogy aztán a következő tavaszon ismét aranyló csapat kövesse a hadirokkant embert.

Olyan libasorban totyognak utána, mintha anyjukat követnék.

Talán a hely szelleme teszi, ismételte magában, hogy Károly, akire évtizedekig nem is gondolt, ezekben a felidézett Klári néni-mesékben, az általa talán soha nem látott, de hallomás-élmény miatt mégis valódi képsorokban, mintha filmet látott volna, úgy elevenedett meg.

Károly néha leheveredett a fűbe, s ilyenkor a kis ostromló csapat befészkelte magát kabátja ujjába, hónalja védelmébe, s olyan jól el tudtak bújni, hogy csupán vékonyka hangjukat lehetett hallani. Nem gágogtak, inkább csak kórusban ciripeltek, mintha egy gyakorlatlanul hegedülő tücsköt utánozott volna a láthatatlan szárnyas sereg.

Károly mindenhol feltűnt a csapatával. Még az öreg papot sem zavarta, ha beült az utolsó padsorba velük. Gyermekek követték az utcán, mintha sohasem láttak volna kislibákat, pedig többségük, amíg iskolás korú nem lett, libát legeltetett. De ez a szokatlanul nagy sereg nemcsak tavaszi pihéjében, de felnőtten barnásszürke tollazatba öltözve is megállásra készítette még a szekereket is, amikor anyányivá nőve, szinte állva-lebegve követték a levegőben az előttük ócska biciklijén karikázó Károlyt.

Valahol, a Várhegy erdején túli lapályon, a Hamus-patak árterén, az Ordas-tónak nevezett békanyálas, sással, kákával benőtt lápból szerezte róka dúlta fészkekből az ép tojásokat, amelyeket aztán a maga csinálta szerkezetben keltetett ki. Mindenki biztos volt benne, hogy meg tudja különböztetni egymástól őket, s azt is beszéltek, hogy hallgatnak a nevükre, megértenek dolgokat, mint ahogy esténként hatalmas gágogással vették tudomásul azt, hogy Károly jó éjszakát köszönt nekik, s indultak billegve, terelés nélkül, de már a kutya vezérlete alatt éjszakai szállásukra, a pajtába. Valami cinkos szövetség lehetett a kuvasz és közöttük, mert a borjú méretű kutya egész éjszaka keresztbe feküdt a pajta nyitott ajtaja előtt, görénytől, nyestektől, rókáktól védve őket, s hagyta, hogy hajnalonként, mielőtt csipegetni kezdték volna a szérűskert, az udvar, az árok fűvét, csőreikkel átfésüljék, gondozottá tegyék a napközben bogáncstól, szénatőrektől piszkosnak látszó bundáját.

Azt mesélték a kocsmában, hogy Gúnár Károly nem tudta, mi történik a háta mögött. Nem hallhatta, hogy a részeg milicista géppisztolyával sorra lelövi a mögötte haladó anyatollas libáit. Csak az emberek rémülete miatt fordult hátra, s látta meg a vérükben vergődő kedvenceit.

Az őrmester éppen újra akarta tölteni a dobtáras géppisztolyát, amikor Károly melléje lépett, s egyetlen, alulról fölfelé irányuló sarló-suhintással átvágta egészen a gerincéig a milicista nyakát. Nem futott el, leült, kezében a véres sarlóval, és várt. Úgy találtak rá a közeli városból érkező különítmény katonái. Egyetlen szót sem szólt az órákig tartó vallas alatt, talán nem is hallotta, nem tudta szájról olvasva értelmezni a román mondatokat. Nyilvánvaló volt, hogy elrettentésből a legsúlyosabbat, a halálos ítéle-

tet kapja. Nem védekezett, nem beszélt senkivel. Csak a helyszíni tárgyaláson szólalt meg.

– Maguk összeesküvésbe akarják bevádolni a falut is, mintha lettek volna társak, mert a magik fajtája mindenben összeesküvést lát. De itt csak egy részegen lövöldöző őrmester volt, akit tartalékállomány helyett maguk kellett volna agyonlőjenek, amikor megerőszkolta a szomszéd faluban a várandós asszonyt.

– Szörnyű idők voltak azok is – mondta az egyik ember, amiből nyilvánvalóan következett, hogy istentelenül szörnyű világ ez a mai is.

Azon az utolsó estén, mert több sört ivott a kelleténél, amikor felért a sátrához, talán szerencséje is volt a hajnali orkán miatt, hogy nem volt kedve megrakni a védelmező tüzet. Aludni akart, s mint egy elvonásos tünetektől szenvedő narkós, percekig kereste zsebeiben az egyetlen megmaradt altatótablettáját, s amikor végre megtalálta, tudatában volt annak, hogy a rengeteg sörre nem kellene bevennie, de nem tudott ellenállni a mélyen alvás ígéretének, amihez hozzászokott válása után. Nem is vetkőzött. Úgy gyömöszölte be magát a hálósákjába, hogy éppen csak a cipőjét rúgta le.

Eleinte még figyelt a süket csönd neszeire, de a sör és az altató megtették hatásukat, s ájult álomba zuhant. A kislányról is álmodott, Károlyról is. Aztán, mintha a szél erősödő suhogását hallotta volna álmában, vadlibákkal repült a feketén ásító föld fölött, s bármerre is nézett, csak az éjszaka csillagait látta

Nem is ő repült. Véső Pitya kőszáli sasának hátán utazott, s az a gágó V alak, amelynek része lehetett, nem nyári ludak csapata volt.

A beszélő hollók vonultak, a ludak hangját utánozva, de közben mégis értelmesen beszéltek egymással.

És értette is, amit mondanak.

Róla beszéltek, hogy vannak emberek, akik a föld alatt keresik a boldogságot.

– Micsoda szörnyű időt élünk, hogy a föld alá kell bújni néhány óra hírnévéért, s az azt kísérő pernyi boldogságért egy embernek – mondta az egyik holló.

– A föld felett már csak a jó emlékek szépek – felelte egy másik. – Attól viszont, hogy földöntúliak valakinek az emlékei, nem lesz boldogabb a világ.

Egy kondorkeselyű körözött az őt szállító sas fölött, s a hátán meglátta kamaszkori szerelmét, gyermeke anyját, elvált feleségét.

Valahonnan, emlékei elfelejtett hangokat tároló visszhang-terméből hallotta Véső Pitya hangját, ahogy Jumbót, a madarát tanítja.

– Holló a hollónak nem vájja ki a szemét, olyant csak emberek tesznek – ismételte a bemagolásra szánt leckét.

De Jumbó nem akarta megtanulni az új szöveget. Azt ismételte, amit befogása után tanult. „Világ proletárjai, egyesüljtek!”, káromta azon a jellegzetes hangon, és ugyanolyan lejtéssel ejtve a szavakat, mint ahogy bizonytalan belső hallásukra hagyatkozva, a beszélni tudó süketek teszik. Ahogy Gúnár Károly is beszélt.

A sas egy darabig tűrte a hollók fecsegését, aztán gyors egymásutánban leadott géppisztolysorozatok hangját utánozva, szétrebbentette őket.

Erre a sorozatlövő hangra, a szünni nem akaró ropogásra ébredt. Orkán akarta kitepni a sátrát, amely pillanatokra úgy lelapult, mintha ki akarta volna préselni, aztán annyira megemelte, hogy csak a sátorszegek s az eltéphetetlen teherbírású alpinista-kötél tartotta a földön.

Kikecmergett a sátorból, s a napkelte előtti derengésben szörnyű látvány fogadta: a szél döntötte fenyves. Vihar tombolt, s ahogy az erdő szélén, a Várhegy oldalában ketté tudta törni az orkán az öreg bükköket, utána már szabadon garázdálkodhatott a védelem nélkül maradt, égbe nyúló fák között.

Egymás után csavarta meg a lombkoronákat, amelyek szinte köröztek, mintha a törzsek tengelyek lettek volna. Látni is lehetett a hatalmas erő csigavonalát, amit a fonákjukat mutató levelek rajzoltak a halálra ítélt fák köré. Mintha gyufaszálak lettek volna, úgy roppantotta szét a Pipe-rét fölötti bükköst s a bérc alatti fenyvest az ítéletidő.

Nézte a hajnali pusztítást, és biztos volt abban, hogy mindez csak egy szörnyű látomás, s abban is, hogy odalent a föld alatt sokkal, de sokkal jobb lenne most.

Talán ott kellene élni, távol a társadalom borzalmaitól. Ott, ahol a szél csak annyit jelent a végtelen sötétségben, hogy mozog a levegő, mert van valahol egy másik barlangnyílás is a fényre.

Gyukics Gábor

ZSEBPISZOK

párizsi porban heverő
csontüveg
faszeg

aprómunka felszedegetni
akárha vádirat korlátozza
enyhülésem
a hanglátnok
hízelegve színlel

egy éles hang ingerel
mit lát a pezsdítő szem
hamis mámorának sugárzásakor

felforgató szellőkéseket
amint
próbálják kimozdítani helyéről a sziklát
amit évszázadok viharainak rajzai díszítenek
a film a porban pereg
nem korlátozzák
csatornában rekedt aligátorok
vetíthetőségét

ez nem az előzetes
a háborúnak nincs zenéje
csak zaja

ÉRZELEM HELYETT

a levegő mozdulatlan
mégis visszavonul
a délután
jól
a pince mélyén érzi magát
a semmi sötétben
ahol a
a kapcsolatra képtelen
érzelemmentes
éjszaka a kedvese

SZERELMI TOPOGRÁFIA

SZONNET BUFFOONERY

kézfogsnyri szeretkezés
Dunára néző rokkant padon
két turistacsoport között
sirály hajóvert hullámokon

késő délutáni égbolt
a budai hegyek halmai felett
ziháltunk a málló padon
leskelődtek piruló fellegek

arcodról félrehúztam hajad
lásd a tekintgető eget
a sétáló emberek helyett

bokrok spanyolfala mögött
kezembe vettem izzadó kezed
élveztük a holland csendéletet

ÚJJÁSZÜLETÉS

Egyeseknek semmit sem kell tenni ahhoz, hogy ölükbe pottyanjon egy vadonatúj élet. Másoknak hosszú évekbe telik premisszáikhoz képest új életet építeni, és komoly áldozattal is jár, mert éppen premisszáikról kell lemondaniuk. Vannak, akiket megbabonáz a megújulás, és mindjárt felfedezni vélik bűneiket, vért izzadva megváltásért esedeznek. Ők az őszinteséget bűntudattal cserélik le, és új élet helyett például Jézus életét élik. Aztán ott vannak a triatlonisták, akik a test feltámadására gyúrnak, lemondanak a bárányültről, a halászléről és az Eszterházy-palacsintáról, sőt talán a zserbót is száműzik a bodzaszörppel együtt, de okos karórával kalibráltatják a pulzusukat. De még mindig azok vannak többen, akik altatót szednek, csontkovácsokat fizetnek, és sóhajtoznak. Ők a lemondásról mondanak le. Eljutnak a zsákutca végébe, és már csak kíméletes, szép halált akarnak. A hajótöröttek is ide tartoznak, azok, akik megpróbálták, de elbuktak. Béterv nélkül indultak útnak, ebben tévedtek. Keveseknek adatik meg az, hogy egy szép napon csöngetnek az ajtón, és maga a sors áll a küszöbön.

Miután a férfi rövid, tagolt és kerek mondatokban előadta jövetele célját, Zelma percekig azon tűnődött, hogy vajon nem volt-e jobb neki, mielőtt becsengetett ez az idegen, aki már nem is annyira idegen, és pontosan emiatt felkavaró. Egy röpké pillanatig meg is fogalmazódott benne, hogy neki talán az idegenség a komfortzónája, nincs felkészülve bizalmaskodásra. Hogy jön valaki ahhoz, hogy közel öt évtized múltán csak úgy a küszöbön állva bejelentse vérségi összetartozásukat? Egész pontosan: elsőfokú rokonsági viszonyukat. Ez egyszerűen bizarr. Felocsúdása pillanataiban mégis azon kapta magát, hogy a szemben ülő férfi arcán máris keres valamit. Okos nő, ezért intellektusa azonnal kimondta az elutasítás verdiktumát, de mivel valóban okos nőösztoinei kapcsolódási pontokat és útke-resztesződéseket vizslatnak.

– Bocsáss meg, hogy bejelentés nélkül előtűntem.

Ez a szóhasználat hessegette el a gyanút. „Előtűntem” – a férfi nem is sejthette, hogy ez a betűkombináció nyitja meg a nőt. Zelmát úgy érte, mint egy hipnotikus jelszó, amelyik vagy bevisz a transz állapotába, vagy visszahoz onnan. De nemcsak a szó, hanem a hanghordozás is. Mert ismerős. Valamiféle olyan ősi szókincs gyémántja, melyhez köze van. A korszellem a

tökéletes genetikai térképen, megfejthető kódrendszerben hisz, pedig a rokonság, az összetartozás és az önazonosság jegyei a szavakban vannak. „Előtüntem” – abban a pillanatban meg nem tudta volna mondani, hogy mi köze ehhez a szóhoz, talán később sem, de egészen biztos volt abban, hogy ez a szó kapcsolja szervesen múltjához, sőt eredetéhez. Minden további kérdészködés nélkül beengedte, és vele szemben ülve úgy érezte magát, mint ha eddig minden vasárnap együtt ebédelték volna. Így aztán azon sem csodálkozott, hogy a férfi kertelés nélkül, kurtán és pontosan közölte, hogy ők voltaképpen apáról testvérek. Hirtelen lett Zelmának egy nyolc évvel idősebb testvérébátja – olyan, akit minden kislány szeretne magának. Köpni nyelni nem tudott, de az még jobban zavarta, hogy mi lehet az a váratlanul támadt bizsergés, és azt végképp nem tudta hirtelenjében eldönteni, hogy most tiltakozzon, vagy ölelje magához.

– Él még? – a férfi bólintott, és átnyújtott egy fotót. Határozott tekintetű, tiszta szempár nézett szembe Zelmával. Volt valami szikárság és komorság is benne, de elsöre mindenképpen megnyerő külsejű, tiszteletre méltó, nyolcvan körüli öregúr „tűnt elő” a fotón. Megkönnyebbülten engedett ki egy halk sóhajt, majd duplázva levegőt vett.

– Miért most?

– Tiszta lelkiismerettel akar távozni.

Aztán mindent megbeszéltek, házhoz rendelték a vacsorát – kínait és száraz vörösbort. Zelma másnap reggel határozottan úgy értékelte, hogy ez volt eddigi életében az egyik legjobb este. Mosolyogva gondolt vissza a poénokra, elszólásokra, szójátékokra és a rengeteg új történetre. Majdhogynem szivacsaként itta magába, mert mégoly örültségnek is tűnt, de ezeket sorsához tartozónak érezte. Katartikus élményként nyugtázta, hogy hosszú idő múltán először határozottan hálás a sorsnak. Ez a legkülönösebb.

Eddig elszántan lázadt ellene. Tizennyolc évesen menekült bele első házasságába, aztán együtt disszidáltak, s mint akinek rossz forogatókönyvet dobott az élet, szült két gyereket, amihez a férj infantilisan bizonyult, és továbblépett még nyugatabbra. Szülei majdhogynem egyszerre hunytak el rákban. A távolság és a két gyerek megakadályozta, hogy mellettük legyen, csak a temetésükre ért el. Aztán az agydaganat, műtét, egzisztenciális egyensúlyvesztés, felgyógyulás, kamaszodó gyerekek, új kapcsolat, még egy kései gyerek, majd újabb válás, porba hullás – így telt el a negyvenöt „kibaszott év” (merthogy csak ebben a jelzős szerkezetben tudott az életéről beszélni). Most, hogy ismét lepergett előtte minden, nem is a történet nyugtalanította, hanem első érett döntésének motivációja. Sosem tisztázta magában, hogy

miért farolt ki a családból. Bármilyen megvilágításból rossz döntésnek minősül, senki és semmi nem kényszerítette erre. Szülei egyszerű és nagyon tisztességes emberek voltak, nem lehet rájuk panasza – igazi szülők, nyitottak minden rezdülésre. Amikor lelépett külföldre, nem tettek szemrehányást, sőt gyakran küldtek aggodalmaskodó leveleket és csomagokat a buszsofőrrel. Anya még ötven sem volt. Apa is nagyon fiatal a halálhoz. Zelma elkésve érkezett haza, már csak a temetésre. Rossz volt. Nagyon rossz. Talán a legrosszabb. Sokáig vívódott azon, hogy szülei miatta megszorodva betegedtek meg. Tépelődött, és sosem nyert feloldozást. Végül elkezdett sajogni a feje. Meglékelték a koponyáját, fokozott rizikóval távolították el a rosszindulatú daganatot. Attól kezdve már semmi másra nem tudott gondolni, csak a meghosszabbításra. Merthogy így fogta fel: nyert még egy félidőt. Sosem hitt Isten létezésében, ezért nem kegyelemként nyugtázta, háttározottan arra gondolt, hogy megküzdött, és megérdemli a hosszabbítást. De még ebben a helyzetben sem tudott hálás lenni a sorsnak. Éppen ezért különös most minden.

– Biztos, hogy látni akar?

– Fura ember.

Zelma a találkozás pillanatáig sok mindenre gondolt, és sokféleképpen elképzelte az apját, de a valóság mindig más. Egy cukrászdában találkoztak. Apja jól nevelt férfiként kézcsókkal köszöntötte, bár Zelma ölelésre és atyai csókra gondolt. Azt is megkérdezte, hogy zavarja-e, ha tegezni fogja, és előzékenyen hellyel kínálta. Így már egyáltalán nem volt meglepő, hogy azonnal belecsapott a lecsóba.

– Apád vagyok, ezt a régi bűnt most már le kell tennem.

– Apám... – de az öreg meg sem rezzent a megszólításra, szemét továbbra sem vette le Zelmáról, ami leginkább azért zavarta a nőt, mert tekintete egyetlen pillanatig sem tűnt zavartnak.

– Szennyes lelkiismerettel nem illene megváltóm elé állni.

Ez tényleg fura, gondolta Zelma, és valami ösztön visszafogta, ennél többet nem summázott. Kitapasztalta, hogy minél inkább érti az embereket, annál inkább undorodik tőlük. Nyilván, ez sem egy hétköznapi állítás, de jó ideje egyáltalán nem törekedett az emberek megértésére. A lakonikus nyugalom az érzelmi trepidációk lengéscsillapítója. Bűn és szennyes lelkiismeret... nem akarta tudomásul venni, hogy apja kvázi róla beszél. Vagyis úgy ostorozza magát, hogy a sudár rajta csattan, s ha most komolyan venné, egészen biztos, hogy maradék önértékelése és önbecsülése pozdorjává zúzódna.

– Mesél anyámról?

Az öreg kifehéredett, tekintete még keményebb lett. Nem szólt semmit. És hallgatott. Úgy pattogott a csend, mint a szibériai hómezőkön. Mennyi lehet?! Hetven-nyolcvan?! Nem láthatta a szibériai hómezőket. Vajon mit néz? Eltelt egy kis idő, ameddig Zelma rájött, hogy az öreg egyáltalán nem néz semmit, mert tulajdonképpen nem akar látni semmit. Legfőképpen nem az anyja arcát, szemét, hullámozó haját, és állán a kis gödröcskét. Hát persze, szemeit a hegyekre emeli.

– Belecsapott a villám a házamba.

Zelma összerezett. Kérdezett volna, de az öreg üveges tekintete elbátortalanította. Még nem tért vissza.

– Ez akkoriban történt. Még nem voltál megszületve. Télidőben. A padláson füstöltük a szalonnát és a kolbászt. Túl sokat tettem a tűzre, a szikráktól begyulladt a gerenda. Túl sokat, érted? Néha túl sok rossz fát teszünk a tűzre, és én már nem voltam gyermek, aki tükör által homályosan lát. Ott és akkor, a tűzláng fényében kinyílt a szemem, színről színre láttam. A pap volt szerencsém, aki éppen a ganét hányta ki az istállóból. Azonnal félreverte a harangokat, csak a tető égett le. Ez volt a jel, érted?

Zelma végre megszólítva érezte magát.

– Én is református vagyok! – mondta abban reménykedve, hogy végre kereszteződnek útjaik.

– Nem szerettem a papot, elváltoztatta a hangját, amikor prédikált, amikor pedig a bakon ült, káromkodott, mint a kocsis. És hájas volt a sok szalonnától. Tudtam, hogy Isten nem a reformátusok felé irányít, de adott még egy esélyt, hogy igaz emberként hitből éljek. Az adventisták fogadtak be. Többet nem füstöltem sem szalonnát, sem kolbászt, hanem szívemet az Úrnak adtam.

Zelma nem kérdezett többet semmit. Mindent értett, és ez bosszantotta a legjobban, hiszen sokkal jobb lenne semmit sem érteni, megköszönni a dobostortát és további jó egészséget kívánni az öregnek. Így nem kelleme gondolkodni a végeérhetetlen miérteken sem. Azon sem, hogy az a férfi, aki felnevelte, miért volt jó apa, miközben kvázi nem is volt apa, legalábbis nem az övé.

– Áldjon meg az Úr, és őrizzen meg téged! – az öreg felállt, és kezet fogott Zelmával, aki nem a szenttelen udvariasságtól jött zavarba, hanem a visszatarthatatlan sajnálattól. Arra gondolt, hogy milyen sokat veszített ez a férfi, aki egykor szenvedélyes szerelemmel szeretett egy nőt, de gyávasága eltartotta magától, és lázas vágyát felnőtt élete egész idején pótcse-

lekvéssel táplálta. Csak ebben a pillanatban vélt némi zavart látni az öreg szemében, de már nem volt benne sem a tűzvész, sem a szerelem lángja, csak por és hamu. Legszívesebben megölelte volna. Végül nem tette, s alighanem ez volt a lehető legemberségesebb gesztus abban a helyzetben.

Sosem gondolt még úgy magára, mint azon az estén. Annyira radikális szempontok megvilágításába került a „ki vagyok én” dilemma, hogy majdnem törölte a kérdést. Több pohár bor sem volt elég, hogy lecsússzon az a tudat, hogy az az ember, akihez olyan szervesen kapcsolódik, mint az árvácska a magjához, a gyehenna tűzének fényében nem a virágot, hanem önmön emberi gyarlóságát látja, azaz a bűnt – méghozzá a saját bűnét. Kissé részegen, félhangosan ismételte: én, a bűn. Néha nevetett ezen, néha zokogott, de pontosan értette, hogy bár az öreg azért menekült egykor vallási fanatizmusba, hogy szabaduljon, mégis egy egész életen át magával cipelte. Vajon most a dobostorta mellett sikerült letennie? De a válasz nem érdekelte, többet nem keresi fel. Sokkal később tudatosult benne, hogy az új megvilágításba került egzisztenciája nem az öreg által rávetített erkölcsi mínusztól keseredett meg, hanem valami mástól.

Összerándult a gyomra, mielőtt a bejárati csengő gombját megnyomta. Pontosán emlékezett nővére komor tekintetére, ami attól sötétült el, hogy a szűk családi körben tartott tizennyolcadik születésnapján a leves és a főfogás között egy óvatlan pillanatban félrehívta, és egy igen különös kérdést vetett fel. Valahogy így hangzott: Apu ténylegesen az édesapám? A súlyos csend úgy ereszkedett közénk, mint őszi reggelen víz tükrére a vastag köd. Időbe telt, ameddig nővére kissé szétnyitotta a lepelt, és kiszólt: Ezt a kérdést soha többé ne tedd fel, megértetted?! Nem, nem értette meg, de a testvér hangja olyan idegen tónusban szólt, hogy nem is a felszólítás tartalmától, hanem az idegenségtől szeppent meg. Közel harminc év telt el azóta. Beismeri, hogy a kétséget nem törölte, de a padlás egyik sötét zugába a láda mélyére rejtette. Nem ő tehet arról, hogy mégis előkerült – meg hát anyuék két és fél évtizede a temetőben nyugszanak, talán eljött az ideje, leporolható.

– Nem megmondtam, hogy soha többet ne foglalkozz ezzel? – mintha nem telt volna el a közel harminc év, nemcsak a kérdés, hanem a tónus és az attitűd is ugyanaz. Pedig istenbizony mást várt. Ez idáig nővére volt gyerekei mellett a legfontosabb lény ezen a világon – lelkileg reá támaszkodott, benne kapaszkodott meg, amikor újra meg újra talpra kellett állnia. Mert az ember legyen bár kemény, mégis mindig kell legyen valaki, akire támasz-

codik, akiben megkapaszkodik. Ez nem is matéria, hanem egy másik, lelkitársnak alkalmas lélek.

– Ki mondta el neked?

– Anya. De ebből most már elég legyen!

– Szóval, én voltam az egyetlen a világon, aki nem tudtam erről?

– Azt ajánlom, maradj is ebben a tudatlanságban, jobb lesz!

A fenyegetés idegenül cseng, mégis Zelma úgy gondolta, hogy testvéri kötelékük elbírja, ha őszintén beszámol. Nővére elborult. Csúnyán kiabált, úgy, mint soha. „Meggyaláztad apa emlékét!” – mindegyre ismételve, és minél többször hangzott el, annál súlyosabb lett a vád. Persze, ahogy ilyenkor lenni szokott, minden elhangzott, több is a kelleténél.

– Ide figyelj! Befejeztük, elég volt belőled. Sokkal többet akartál tőlünk, mint amennyi járna. Bele tudsz gondolni, hogy mit érzett apa, amikor nap mint nap rád nézve, felesége megalázó hűtlenségét és árulását látta benned? Azt hissed, a megbocsátás mindent megold?! Nem, megvakít. Apa elhittette magával, hogy te semmiről sem tehetsz, és zokszó nélkül, türelemmel, odaadással felnevelt. Sok-sok áldozatot hozott érted, pedig a csalás fanyar gyümölcse vagy. És lám, tévedett – meggyaláztad az emlékét. Ó, szegény apa, örök álmodban is meggyaláznak, akit te önzetlenül felneveltél, most elárul. Átokfajzat! Takarodj a szemem elől!

Egy biztróban találkoztak újra. Legjobbkor, mert Zelma identitástudata a tektonikus mozgások következtében omlásveszélybe került – összezsúsztak a lemezek, a rétegek, a maszkok. Negyvenöt évet élt abban a tudatban, hogy ő egy bizonyos férfi/apa és egy bizonyos nő/anya házasságának gyümölcse. Nemrégiben fedte fel sötét titokként önmagát, hogy a nő/anya ugyan stimmel – végtére anya csak egy lehet! –, de a valóság ennél sokkal árnyaltabb: az eddig apaként ismert férfi csalás áldozata lett, anyának egy másik férfi iránti titkos szerelméből fogant ő, a gyümölcs. Nem alma, hanem körte – avagy hibrid alma, igazi körte. Aztán száműzött lett, nővére kitagadta abból az érzelmi fészekből, amit ez idáig otthonnak érzett – merthogy végtére otthon is csak egy van (ez is újabban kelt felismerés!). Fattyú és hobo, avagy hobo fattyú – így karikírozta magát, mert okos nőként arra számított, hogy az önironiából bár a humor segít, és egyre hangosabbra csavarta az autó magnóján a vad ritmusban lüktető, ércesre torzított gitárok hangját. Tizenéves tiniként ismerte meg ezt a kemény rockzenét, és nyilván a hozzá kapcsolódó lázadó szubkultúrát is. Akkoriban ez segített folyékonyan, öntudatosan, magabiztosan megszólalni, döntéseket hozni. Ez segített kitörni... És mivel most sem egészen világos, hogy a kitörés kész-

tetésének kvázi mi volt a mozgatórugója, jólesik a fekete pólót felvenni, az örök lázadók komfortzónáján belül maradni. Vannak betörők – akik illetéktelenül kontárkodnak bele mások intimitásába álmokat, jövőt, esélyt lopni-zúzni –, és vannak kitörők, akik mindig csak pillanatnyilag képesek maguknak is megmagyarázni, miért láznak. (Természetesen sokkal többen vannak, akik nem törnek se be-, se ki – de róluk Zelma vajmi keveset tudott eddig.)

A férfi felkészülten érkezett, semmi sem lepte meg – na jó, talán az mégis, hogy most egy kitagadott Zelmával találkozik. De pontosan megjegyezte Zelma borának kedvenc évjáratát is, úgyhogy a jólneveltségi kört és az itallap-studírozást is kihagyva bátorkodott rendelni. És ez igazán jólesett Zelmának, mindig is egy ilyen férfira vágyott, és ebben a groteszk helyzetben most csak mosolyogni lehet, mint az a buddhista, aki szakadékba zuhanva gyengén kapaszkodó bokorba fogódzik, de a végső zuhanás előtt még észrevesz egy pirosposzsgás duci málnaszemet, és visszamosolyog rá. Hálásan gondol az életre... igaz, nem tudja eldönteni, hogy valóban hálás, vagy inkább csak nagyon erősen az szeretne lenni. Annyira azért nem lehet okos az ember, hogy ezt a disztinkciót pontosan megtegye – vagy annyira okos, hogy nem teszi meg. Egy szó mint száz, új életének legjobb ajándéka ez a férfi, a báty, akire mindig is vágyott, és milyen jól áll neki is a fekete póló.

– Nézd a fordulat jó oldalát! Valódi szerelemgyerek vagy!

– Ugyan már, fattyú vagyok, ez a legpontosabb meghatározás.

– Gondolj bele: igazi szenvedélyes, minden veszélyre fittyet hányó nagy szerelemnek vagy a gyümölcse. Ezt nem mondhatom el magamról sem én, sem a nővéred.

– Ugyan, ne erőlködj! Minden rendben lesz, profi túlélő vagyok.

De a férfi mindent beleadott, hogy meggyőzze túlélőről megélőre hangolni. Szerinte egzisztenciális mélységű annak a költőisége, hogy két – eladdig konvencionális házasságban élő – ember útja véletlenül kereszteződik, és ellenállhatatlan szerelem fonja össze őket abba a nászba, melyben Zelma fogant. Eleinte zavarta a fattyúság gondolata, de a férfi olyan lelkesen és titokzatosan tudott beszélni arról, amit nagy általánosságban mindenki megvetést érdemlő erkölcsi botlásnak minősít, hogy végül csüngött a szavain. A báty szerint a felnőtt ember lelki minősége attól függ, hogy az anya milyen lelkeséggel dédelgeti magzatát a szíve alatt. Nyilván – néhány extrém kivételt leszámítva –, minden anya különleges és nagyon intim érzelmekkel viszonyul gyermekéhez már magzatkorában, de az egyáltalán nem mindegy, hogy azt a gyermeket hordja szíve alatt, aki értelmet, vigasz-

talást és örömet hoz majd az életébe, vagy azt a magzatot, aki felajzott lelkiállapotban, érzelmi eksztázisban, szerelemből született. Szerinte a fogamzás pillanata a legfontosabb – gondoljon csak bele, hogy milyen is lehet az a gyerek, akit az anya egyszerűen csak azért fogadott magába, mert mióta a világ, azóta a nők gyermeket szülnek, mert ez a rend, a trend, a konvenció és az exhibíció; vagy milyen lehet az a gyerek, akit azért csináltak, hogy megmentsenek egy kihűlt házasságot; és milyen az, amikor minden teherbe esés egy újabb elkeseredett próbálkozás a domináns hím családnevét „továbbvívó” fiút nemzeni/szülni. Tele van a világ olyan emberekkel, akik valamilyen feladattal, küldetéssel vagy elvárással születtek – de alig vannak olyanok, akik nem valamiféle racionalizált, prostituált, szekularizált célból jöttek e világra, hanem a lélek legköltőibb örömeinek, a szerelemnek a gyümölcsei.

Zelma megint bizsergést érzett. Van benne valamiféle csermely, amely olykor elapad, vagy eldugul a forrása, máskor váratlanul előbukkan, és vidáman csörgedezik. Ez mindig olyankor történik, amikor valamiféle költői prizmán törik meg a fehér fény, és felbomlik a szivárvány színeire. Ez a költőiség olykor nem több, mint a Judas Priest – „breaking the law, breaking the law” –, máskor egy egzotikus bouquet. Mint most is.

Zelma okos nő, érzékenyülten követte a megunhatatlan férfit, aki egy ideje már nem is róla beszélt. Aztán úgy hallgatta, hogy már nem is hallott semmit. Lassan eltompultak a hangok, és valamiféle titokzatos ősi csendben találta magát – ismerős ősi csendben. Van már negyvenöt éve annak, hogy nem érezte ezt a mély csendet.

VARGAVÁROS

BÁR MARADTUNK...

Helytállás, tisztesség, becsület! vagy: őszinteség, becsületesség, helytállás!, nincs itt valami rendben, morgolódik, hümmög, olvassa a vastag betűket, a kövérített betűs címet, majd a főcímet, lapozna is tovább, mint ki hirtelen hidegrázást kapott, megégette kezét, lábát, valamijét, fordítana a következő oldalra, de belekap a szeme ide-oda, emmábeszéd!, dörzsöli a hátát a hátsó udvar kapulábanak, és a fabudi ajtaján is jól megdöröszöli, meghúzogátja függőlegesen is azt a fránya gerincet, lapockát, ami úgy elkezd viszketni

ilyenkor, mint a rég cseszetlen menyecske eleje, vagy inkább utaja, me' hogy ide figyeljsze', anyád, kiált oda az asszonynak a nyári konyha felé, aki a hétvégi tyúkhúslevesbe valóról tépdési aggodalmasan a *tulut*, hogy mik vannak, hogy hogy es kellett vón' nekünk is/es nevelni a kölykököt, s hogy kellett volna élnünk, hogy most ne így álljunk, hogy ne ide jussunk, ahová jutottunk, helytállással, tisztességgel, becsülettel, mint ez az előljárónk, hogyaszongya, és olvassa: a példamutató életről,

az éjt nappá tevő, odaadó munkáról, nekik nem azzal kezdődik a napjuk, hogy rögtön ébredés után beakasztanak egy jó pohár szilvapálinkát, vagy köményest inkább, me' szilvapálinkából kicsi van, ezeknél azzal kezdődik, hogy szépen kiöltöznek, mint ez a mi valahol az elején, de nem épp legelől levő nagyfontosságú emberünk itt az újságban, már rögtön reggeliben fehéríngbe-nyakkendőbe rántja

magát, talán még vécézés előtt, vagy a vécén ülve
fejben kikérdezi a leckét a gyerekeitől, aztán a jól

végzett munka örömeivel csukja be aznapra a kultúrát,
csukja le a vécétetőt, majd felkölti őket, és ki is kérdezi,
ezeknek az új nemzedékeknek még álmikban/álmukban
es/is tudniuk kell válaszolni az új kor követelményeire,
majd miután megreggeliztette aprócska családját,
a naccsásasszonyt is felébreszti egy halovány hajnali,
de csak leheletnyi puszival, pusszantással, mert a
kitudjavalahányadikfontosságúemberasorban feleségek
szája is, háááát, no, mü/mi ilyenkor csak, ugye, felkelünk,
és kész, csók se kell *nékünk*, hogy így mongyuk, népiessen,

ahogy elvárják azt tőlünk/töllünk, a köményes pedig jól
kitakaricsa a legeldugottabb zugokat is/es az emberből,
miközben ezek a városi valahányadik első emberek ügyesen
be/béimádkozzák a hátsó ülésre a rettenetesen jól nevelt
gyermekeiket, a jövő zálogait a hivatali dácsialogánnyukba,
azért ebbe, és nem a nagy fekete merdzsóba, mert ma terepre
kell menniük, a nép közé, s hogy azok is lássák, hogy közülük
valók ők is/es, s indulás az iskola felé, no és előtte, figyelsz?,
előtte még, itt írja, ehejt, a gyermekek programja: fél hét
előtt öt perccel zoknihúzás, fél hétkor nadrág, ing stb.,

fél hét után öt perccel fog- és arcmosás, háromnegyed héttől
fél nyolcig felöltözve várakozás az apukára, aki még a
fürdőben rendezkedik, majd a nép előtt elmondandó
beszédét gyakorolja a nagyszobában, a tükör előtt,
aztán a napi műsor következik: iskola kettőig/háromig,
közben ebéd az suliban, fél négytől húsz perc sport,
négytől balett, fél öttől gitáróra, öttől népitánc, hattól
egy kis lazítás, hat óra tíz perctől angolóra, héttől német-
óra, fél nyolctól karitatív tevékenység valamelyik
szeretetszolgálatnál, nyolctól hazaszállítás a hátsó

képernyő: számítógép vagy tévé, utána fél óra
együtt-a-család-megint-program, aztán tanulás,
amiben persze teljesen önállóak, amikor szükségük
van segítségre, akkor szólnak; meseolvasás ezután,
amikor kimondottan csakis a szülők olvasnak fel a
gyerekeiknek, aztán lefekvés, elteszik magukat/magikat
holnapra, s másnap reggel megint előlről, valahogy így
kellett volna nekünk is/es csinálni, anyád, így kellett

vón' csináljuk, hogy ne oda jussunk, ahová, hogy...
ne bánjuk meg soha, hogy valaha erre a világra...

VISSZAHÁTRÁLNI A NYELVBÉ, A KÖLTÉSZETBE...

FEKETE VINCÉVEL BESZÉLGET
VARGA LÁSZLÓ EDGÁR

Tizenkilenc éves korodban váratlanul egy ötliteres kanna került világoszöld Ukrajna biciklid kormányára. Elmesélnéd ezt a történetet és annak az időszaknak (a pályakezdésednek) a körülményeit?

A hetvenes évek végén, nyolcvanasok elején az itteni antológiaszerzők életrajzaiban divat volt felsorolni, hogy ki, hol, mikor, milyen munkahelyeken dolgozott. Ilyen mondatok szerepeltek a könyv végén azokban a rövid, bemutatkozó sorokban, hogy voltam már ez, az, amaz, dolgoztam itt, ott, amott... Magam is felsorolhatnám ilyenformán azt a néhány munkahelyet, ahol megfordultam a nyolcvanas évek elején-közepén. Tizenkettedik osztály után rögtön a kézdivásárhelyi IFET-hez, egy azóta felszámolt faipari vállalathoz kerültem, az passzolt az úgynevezett „végzettségemhez”, ugyanis az akkori 1-es számú Faipari Líceumban érettségiztem. Rögtön a „mélyvízbe”, egy idősebb szaki mellé, egy irodába osztottak be, ahol az égvilágon semmit nem kellett csinálni, csak üldögélni, miközben jöttek-mentek az irodisták az épületben, vagyis: folyt a munka. Aztán egy-két hét után valaki észrevett és kitalálta, hogy ez így nem mehet tovább, ki kell menni terepre. A *terep* úgy nézett ki, hogy esténként füstös, gázolaj- és petróleumszagú kabanákban ücsörögtünk félalkoholista, alkoholista palikkal együtt, napközben meg a vágtereket jártuk egyik kollégámmal. Kluppával (ez a fa törzsének átmérőjét mérő eszköz) a kezünkben bóklásztunk az erdőben, kivágásra ítélt cserefákat mértünk, gondosan feljegyezve az adatokat, hogy majd megsaccolhassák, kábé hány köbméternyi faanyag jöhet majd ki az illető terület kitermelése után. Világoszöld Ukrajna biciklimmel a szülőfalumtól a Katrosáig és vissza, vágterétől vágteréig, erdészháztól vágterkezelői sufniig, a favágók egyik szálláshelyétől a másikig karikáztam, táskámban az elemőzsia mellett mindig többféle olvasnivalóval, amelyek közül soha

nem hiányozhatott egy-két verseskönyv sem. Olvasni lehetett ugyanis a cse-refák árnyékában, a rőt vadak bőgését hallgatva, az előre gyártott faelemeket szárító kamráknál éjszaka, és mint később kiderült, az ötezer literes hordók tetején is, aztán kiküldetésben, jég hideg bukaresti szállodákban, mázsaházban, kabanákban, erdészházakban, szemet rontó lámpa- és gyertyafénynél, a füstölgő kanóc és a zavaros petróleum fejfájdító bűzénél is. Rövid idejű feladatok voltak ezek, inkább csak olyanok, hogy adjunk valami munkát ezeknek a semmihez sem értő, érettségizett fiúknak. Nem is maradtam sokáig szinte sehol, pár hónap múlva már az esztelneki termelőszövetkezetben pityókaszedésnél asszisztáltam, amíg a szezon tartott, majd átkerültem a feketeribizli-bor fejtésénél felülvizsgáló „lógósnak”. Öt-hat idősebb falusi ember fejtette a vastag, olajos bort, én egy hordó tetején ülve olvastam és jegyzeteltem Cs. Gyimesi Éva *Teremtett világát*, Péntek János *Teremtő nyelvét*. Azt kellett volna felügyelnem, hogy menjen a munka, nyilván hogy ne lopják a bort, de nem nagyon sikerült. Illetve sehogyan sem sikerült. Naponta hármát-négyet is fordultak ilyen-olyan ürüggyel a nénikék és a bácsikák; állatokat ellátni, a tűzre tenni, ezért, azért ugrottak haza, és vitték minden egyes alkalommal a teli demizsonokat. Mi több, második vagy harmadik estére a *felülvizsgálónak* is fel volt akasztva egy ötliteres teli kanna a biciklije kormányára. Este, hazaindulás előtt tanácstalanul néztem szét, hogy mi ez itt, amikor vagy harminc méterre tőlem megpillantottam az éppen engem „figyelő” munkásokat; nevetve integettek, vigye csak, vigye, az a magáé. És azután minden egyes este így történt. Apám örült ennek a legjobban. Emlékszem, egy külön ötvenes korsót (ballont) tett nagy lelkesen a pince sarkába, hogy oda, abba gyűjtsük majd a nedűt. A pityókaszezon, borszezon után nem sokkal aztán a kézdivásárhelyi IGO lakásgazdálkodási vállalat következett. Itt lakásokat kellett látogatni a tömbháznegyedekben, azt kellett ellenőrizni, hogyan tartják karban az államilag kiutalt panellakásaikat a lakók. Ajtó, ablak, vécékagyló, festés, meszelés stb. Nagyjából reggel héttől délelőtt kilencig a munkahelyen voltunk, majd kollégáimmal kimentünk a „szektorainkba”. Hét-nyolc-tíz lakást megnéztünk, vagy többet is, jegyzőkönyveket írtunk, majd beültünk valahová újságot olvasni, egy-egy sört vagy egy-egy pohár vörösbort meginni. Aztán délután háromra, illetve pár perccel három óra előtt, amikor már majdnem vége volt a munkaidőnek, visszasétáltunk a vállalathoz. De helyettes tanárként is dolgoztam egy rövid ideig; rajzot, mezőgazdaságtant, biológiát, magyart és oroszot tanítottam Polyánban, Esztelneken, Szentléleken. Érdekes tapasztalat volt ez is. Közben meg, hogy valami szórakozás (sport) is legyen, hét-

végeként fociztam; korábban, érettségig a Kézdivásárhelyi Vasas ificsapatában, majd szülőfalumban, az ottani Nemerében. Nyolcvankilenc nyarán „jutottam be” az egyetemre, Kolozsvárra, magyar–oroszl szakra, innen még a dicső forradalmon, többnyire olyan kollégák társaságába kerülve, akik szintén többszöri próbálkozásra kerültek be a régen áhított magyar- és valamilyen szakra.

Egy kötetnyi kéziratod már végzős gimnazista korodban felgyűlt, amit egykori tanárod, Boér Géza javaslatára le is adtatok a Kritérlon Kiadóhoz, hiszen a várakozás ideje alatt még úgyis bőven lesz lehetőséged javítani a kéziraton – mondta ő. Sokat elmond ez a múlt rendszer pályakezdőinek nehézségeiről. Az első köteted végül mégis bő tíz évvel később jelent meg, és köze sem volt az „ős-kézirathoz”. Szokták mondani, hogy az első kötetet vagy gyorsan túl kell lenni, vagy még jobb, ha elfelejti, kidobja az ember. Örülsz utólag, hogy ez így alakult?

Nem örülök ennek a megkéséett első kötetnek sem, mert tipikus elsőkötet ez is nyilván. Hát még hogy nem örültem volna annak a korábbiinak, ha az megjelenik! Pár éve, amikor a *Vak visszhang* című válogatott verseskönyvem anyagát szemelgettem, alaposan végigolvastam ezt az első kötetet is. Az látszik rajta, de nagyon, hogy nem volt szerkesztője: vagyis volt, csak én voltam az. Hogy ez mennyire jó/nem jó egy elsőkötetesnek? Nekem nem volt az. A barátaim ismerték ugyan a versek jó részét, a tanárlaim közül is megmutattam egynek-kettőnek, de hát őkl sem szerkesztők voltak. Inkább jóindulatú tanácsadók, vállveregetőkl többnyire, lelkesítők, biztatók, ösztönzőkl. (Boér Géza, aki igazi hozzáértő lehetett volna a közvetlen környezetéből, 1989 januárjában, 38 évesen meghalt.) A kollégáim, barátaim, évfolyamtársaim az egyetemen akkor ugyancsak a maguk első köteteivel voltak elfoglalva. Mindenki eskábálta a sajátját nagy lelkesen. Az volt a hőskor, csodálatos időszak egyrészt; másrészt meg hidegrázásom van tőle, ha rá gondolok.

Utaltunk rá, hogy a múlt rendszer elsőköteteseinek milyen sokat kellett várnia olykor az első megjelenésre. Mit gondolsz, ma, amikor a sok kéziratéhes kiadó miatt szinte bármi megjelenhet, jobb vagy rosszabb a helyzet?

Nem lehet megúszni a rossz első köteteket, ha meg lehetne, akkor a szerzőkl legnagyobb része a másodikkal, harmadikkal kezdené. Kevés igazán jó, nagyon erős indulást ismerek, de lehet, hogy nem tájékozódtam elég jól. Fel tudnék sorolni – talán – párat közülük, de amikor az illető szerző teljes életművét olvasom később, ezek az első könyvek, a rákövetkezőkl ismeretében, mégiscsak tapsifüles dolgoknak tűnnek. Egy tapasztalt, hozzáértő szerkesztő azért nagyon sokat segíthet. És egy jó kiadó úgyszintén. Nyilván az a jó,

az a legjobb, ha a szerkesztő, aki a verseskönyvedet gondozza-szerkeszti, elsősorban nagyon-nagyon ért a versekhez. Tisztában van az akkori kortárs költészettel. Mondjuk, a kilencvenes évek eleji erdélyi szerzők mellett jól ismeri a magyarországi/vajdasági lírikusokat is, Petrit, Tandorit, Oraveczet, Tolnait, Domonkost, Bakát, Orbán Ottót, és még sorolhatnám őket, vagy akár az akkoriban induló fiatalok, a mai derékhad líráját, szárnypróbálgatásait. Az akkori költészeti tendenciákat. De még ez sem garancia semmire. A mai helyzetet pedig igazából nem látom át. Azt érzem csupán, hogy a mai fiatalok, akiknek lehetőségük van, és kipróbálták már az erejüket egy kicsikét az itthoni prérin is közlésekkel, szereplésekkel, inkább odakinn, Magyarországon akarnak kötetükkel „dobbantani”.

Első köteted anyagára saját bevallásod szerint édesapád halála nagyon is rányomta a bélyegét: borongós, patetikus, tragikus szövegek alkotják zömében, holott az alaphabitusod nem ezt diktálná. Mennyire van kiszolgáltatva a költészet a pillanatnyi érzelmi állapotodnak, és mennyire lehet vagy lehet-e egyáltalán ezt irányítani?

Az ember nagyon ki van szolgáltatva annak az érzelmi állapotnak, amiben van, amikor ír. De ha ilyen erős érzelmi állapotban meg is születik valami, azt azért utána elég sokáig fektetem; ezerszer végigolvasom, rengeteget javítgatom, húzom-vágom-szabom. Tehát van egy úgynevezett hideg fej, más szem, amivel aztán később, távolabbról, szinte idegen szöveggént újraolvasom ezeket. Aztán – úgy is van –, hogy még évekig teszem-veszem a kötetekben is, miközben a helyét/helyüket keresem. Vagy a vers/versek keresik a maguk helyét a kötet duzzadó, formálódó anyagában. Kihagyok, újakat teszek be, visszarakok, sorrendet változtatok stb. Még a kész, leadott verseskötetben is be szoktam jelölni pirossal azokat a darabokat, amelyeket kihagyásra javaslok. Vagyis egészen addig dolgozom rajtuk, addig írom át a verseket, amíg azt nem érzem, hogy ezek most így már rendben vannak. És amúgy kevés embernek szoktam megmutatni előzetesen a verseimet, a leadandó kézirataimat. Most azonban, a *Vargavárossal* kivételt tettem, elküldtem négy-öt megbízható, hozzáértő ismerősömnek. Olyanoknak, akiknek kíváncsi vagyok a véleményére. Főleg a kritikai észrevételeik érdekelték. Akkor viszont, a legelső könyvecske megjelenése előtt apám halála, az a rendkívül erős élmény nagyon megütött; tanácstalan voltam, naiv, tapasztalatlan, és azt hittem, hogy ilyen verseket kell írni, amelyekben az ember jól megmondja a magáét. Patetikusán, dörgedelmesen, őszintén, hangzatosan, bele a nagyvilágba. Mert csak az a jó vers, amelyik ilyen.

Ezt azért is kérdeztem, mert a konceptkötetek és a három könyvre előre tervező költők világában sokszor érezni az izzadságszagot a versesköteteken, és így – meglátásom szerint – éppen a lényege vész el az egésznek. Te hogy látod ezt? Lehet-e teljes munkaidős foglalkozásként tekinteni a költészetre?

Van, amikor lehet. Nekem ugyanis van olyan időszak is az életemben, amikor a költészet szinte teljes munkaidős. Kitölti – nyilván egyebek mellett – a napjaim jó részét a versekkel való pepecselés. Különösen ilyenkor, a kézirat leadása előtt, az utolsó száz méteren. Egyébként is rengeteg verset olvasok, szinte mindent, ami a kezembe kerül; figyelek a fiatalokra, kíváncsi vagyok a *friss vérrre*, arra az új látásmódra, amit ők hoznak az irodalomba, a költészetbe. És persze megvannak a nagy kedvenceim az „öregesek” között is: Oravecz, Takács Zsuzsa, Tolnai, hogy csak a legidősebbeket, és csak a túliakat említsem. Mostanában pedig olvastam jó koncept-kötetet is, amelyen nem érzett az izzadságszag, a Szeles Juditét, a *Szextáns* címűt. És persze olvastam olyat is, amelyiken viszont nagyon ott voltak az izzadság-cseppek, érezhető volt a szerzői erőlködés. Nem értettem, és egy idő után már idegesített is, hogy – amellet, hogy voltak kitűnő versek is benne – miért szól mindenik vers például a hangyákról.

Gyakori témája a verseidnek az erdélyi táj, a hegyek, az erdőjárás. Emlékszem, Egyed Péter egy kolozsvári könyvbemutatódon a „leginkább gombászó magyar költőként” mutatott be. Melyek a legkedvesebb helyeid, és miért kíváncsiaknak be minduntalan a verseidbe?

A legkedvesebb helyeim ott vannak a szülőfalum, a szülővárosom körül: Bálványos, a Szent Anna-tó, a Kászonok vidéke, Kommandó, a szüleim gyermekkori kaszálói, erdei területei a polyáni/kézdiszentkereszti erdőkben, Esztelnek fölött, a Katrosa stb. Pár éve van egy kicsi házunk is a szülőfalumban, majdnem az erdő alatt. És ez a hely számomra nemcsak pusztta fű, pusztuló, direkttermő szőlő, kiöregedett fák a kertben, lombhullató és fenyőfák az udvaron, hatalmas diófa, kis szántó, faház, apró melléképületek, tyúkpajta, nyúlajta, használhatatlan, borvízzel teli kút stb., hanem maga a legmegnyugtatóbb helyszín. Itt – azt mondhatom – megváltozik az életritmusom. Ennek a falu szélén levő, erdőhöz közel álló, elszigetelt, autóval nehezen vagy egyáltalán (ha esik, ha havaz például) meg nem közelíthető, húszárnyi területnek néhány éve, amióta megvan, abszolút kiemelt szerepe lett az életemben. Hiszen városon született falusi vagyok, aki ebben a faluban nőtt fel, gyerekként ezeken a helyszíneken csatangolt valamikor. Csak akkor még Nemere borvíztöltőde volt az utcában, ahol kapaszkodunk ki a ház felé, ma a „Szép emlékek” nyugdíjasotthon székel az

egykor jól működő, most már lassan szétmálló töltő helyén. Számomra itt összeforrik a kert, az erdő, a hegy oldalában levő, betontetővel fedett kőkút, ahová el kell menni mindig vízért, ha főzni, mosakodni, mosni akar az ember, vagyis a táj, a vidék és az emberi tevékenység. Maga a hely pedig az elvonulást, az elszigetelődést is jelenti. Nem túl hosszú ideig, de szeretem az ilyesmit. A helyek és a tájak, különösen a természetközelieliek mindig is nagyon fontosak voltak számomra. Érzelmi kapcsolat ez, a lélek legbensőbb rejtekeibe kellene alábukni, hogy megtaláljuk az ilyenszerű kötődésnek a magvacskáit, hogy egyáltalán megfejthessük ezt a ragaszkodást. A természet mint intellektuális élmény fel tud tölteni teljesen.

Néhány éve egy interjúban még azt nyilatkoztad, hogy erdélyi költőként – a hátrányok mellett – nagy előny az, hogy nem kell részt venni az anyaországi politikai csatározásokban, nem kell egyik oldalhoz sem tartozni. Az egyébként erdélyiek által irányított KMTG-t ért bírálatok és a vidékünkre is egyre inkább átgyűrűző állandó kultúrpolitikai csatározások által megterhelt hétköznapiakban ma is így gondolod?

Felülről, kívülről (távolabbról!) más lehet a rálátása az embernek a dolgokra. Jobban észleli a hibákat és az erényeket, és a szélsőségeket is, mondjuk, mindkét (vagy hány?) oldalon. Éppen a centrumtól való távolság, a vidék lehet az, ami biztosíthatja ezt a kívülállást, a kintről való rálátást. Élhetnék bárhol, nagyvárosban is (bár ezt nagyon nehezen tudnám elképzelni), én már mindig is kicsit vidéki, tehát kívülálló maradnék. Elszakadni ugyan a népiesség vitézkötéses, árvalányhajjas, szirupos idilljétől, de valahol mégis ott lenni a forrásoknál; a vidékből, abból a vidékből, az én saját vidékemből táplálkozni. Ha úgy tetszik, egyféle organikus költészetet művelni, mint amilyen Bukta Imre organikus művészete, ami beleillik a tájba, összeforr vele. És ahogy Bukta is: kívül lenni ezzel az organikus művészettel, erdei, mezei, táji, vidéki lírával – mindenén kívül. Szeretem, ha verseimben, ahogy Esterházy Péter írta KAF és Bodor Ádám kapcsán valamikor: látszanak a hegyek. És a mezők; és látszanak azok a helyek és emberek, látszik az a vidék, ahonnan jöttem. És hogy kik vagyunk, mik vagyunk, és hogy kik, mik voltunk. És hogy látszom én is, hogy ott állok/ülök éppen; látszik, hogy honnan nézek rájuk és a világra, honnan látom őket és a környezetemet; látszik ez a pozíció. És látszik, hogy egy vagyok közülük.

Nagy dilemma az erdélyi szerzők számára, hogy hol jelentessék meg a könyveiket, hiszen, ha itthon jelennek meg, gyakran elsikkad a kötet, nem terjesztik rendszeren, Magyarországon pedig legtöbbször észre sem veszik, ha viszont budapesti könyvkiadónál jön ki, az ember könnyen megkapja a fejmosást az ott-

honiaktól. Legutóbbi köteted, a Szárnyvonal a budapesti Magvetőnél jelent meg, mint ahogy a Vargaváros című következő könyved is ott fog. Mik a tapasztalataid az itthoni és az ottani megjelenésekkel? Hogy érdemes csinálni?

Nem gondolom, hogy valaki is fejmosást kapna az otthoniaktól. Bár én itt most csak az én korosztályomra, no meg a középgenerációra és az annál idősebbekre gondolok. A legfiatalabbakról pedig fentebb említettem, hogy esetükben hogyan érzem-látom. Aki költő, és nagy-nagy ambíció van benne, úgyis csinálni fogja. Még ha nem látja értelmét, akkor is. Még ha nem figyelnek rá, észre nem veszik, akkor is. A magyarországi megjelenéssel, tapasztalatokkal kapcsolatban pedig még nem nagyon tudok nyilatkozni; túl friss ez még, hiszen tavaly októberben jött ki a könyvem. Amit eddig elmondhatok, hogy talán másfajta figyelmet kapott, mintha itthon jelent volna meg. Visszajelzések, recenziók, kritikák stb. Ilyenkor tapasztalod meg igazából, hogy amikor kilépsz az otthoni, védelmezően körülölelő Erdély-ernyő alól, mit ér az, amit az asztalra tettél.

A magyar irodalom eléggé Budapest-centrikus, legalábbis korábban nagyon is az volt, a szakma nehezen vesz észre olyan szerzőket, akik nem ott élnek, vagy nem forognak otthonosan a pesti irodalmi életben. Neked ezzel kapcsolatban mik a tapasztalataid, kézdivásárhelyi, sőt Kézdiszentkeresztben élő költőként mennyire vesznek észre a határ túloldalán?

Van néhány ember ott, akinek a verseimről alkotott véleménye fontos számomra. És vannak fiatalok is köztük, számomra teljesen ismeretlenek, az ifjú kritikus generáció tagjai, akiknek a kritikusi véleménye úgyszintén. Ezen, ezeken kívül nem igazán hiányzik ez az amúgy otthonos forgolódás az ottani irodalmi életben.

A tapasztalat egyébként azt mutatja, hogy mindig is voltak sértettségek, sértett írók, akik úgy érzik, hogy nem figyelnek eléggé rájuk, nem veszik észre őket az anyaországban. Még olyanok is úgy gondolják időnként, akiknek tulajdonképpen nem sok okuk volna rá, hogy úgy érezzék, mellőzve vannak, nem kapnak elég figyelmet, vagy ha igen, akkor nem becsülik őket eléggé stb. Van, akinek semmi nem elég, más meg kevesebbrel, a szinthe semmivel is beéri. A kapcsolatok, a Pesten, pesti írói, szakmai körökben való forgolódások sem tudják elhozni azt a bizonyos odafigyelést, ha nem érdemes valaki rá.

Hét évvel ezelőtt, 2012-ben, egy három helyszínes fellépésen itt volt Spiró György a Székelyföldön. Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában és Udvarhelyen lépett fel, és valamelyik helyszínen hasonló dolgot kérdeztek tőle, hogy ebben a Budapest-centrikus irodalomban nem látja-e úgy, hogy az

erdélyiek, felvidékiek stb. hátrányban volnának az ottaniakkal szemben. Emlékszem a válaszára, azt mondta, hogyha valaki valahol valami érvényeset csinál, az eljut mindenhová, ahová el kell jutnia. Mert akik igazán mélyen érdeklődnek az irodalom iránt, azok mindig pontosan tudják, hogy ki, hol, milyen műveket ír magyarul. Nem sok ilyen ember van, de sosem volt sok. Az sem igaz, hogy mondjuk a '30-as években József Attila vagy Radnóti nem ismerte volna Dsida Jenőt – hát persze hogy igen, hiszen ki-mutathatók a hatások.

A Vargaváros című, megjelenés előtt álló könyved szülővárosodról, Kézdivásárhelyről, annak történetéről és mai viszonyairól szól. Műfajilag is érdekes a kötet, hiszen nem próza, mint a szintén ezt a témát feldolgozó Udvardér című korábbi tárca-gyűjteményed, de nem is a szó hagyományos értelmében vett verseket tartalmazza majd – egy korábbi interjúban például versnovellának nevezted a készülő könyv egyes kéziratait. Meséj egy kicsit erről a könyvről – miért érezted szükségét versben is feldolgozni a prózában már feldolgozott témát, hogyan találta meg az anyag a formáját, formáit?

Nem ugyanaz a téma, hanem sok helyen érintkezik azzal. Elsősorban nem is erről, a legkeletibb magyar többségű kisvárosról, Kézdivásárhelyről és környékéről, a *vargaváros*ról, hanem magáról az Időről szól a könyv; ez ugyanis a központi, ha nem is kizárólagos témája. Az időben szól az Időről, a változásban a változásról úgy, hogy átfog legalább száz esztendő, de visszaugrik néhány vers vagy versbetét erejéig még korábbra is. Lírai művek az Időről, és csak azon belül a helyről, ahol élek – nyilván belülről, közülük. Az események, az emlékek, a gondolatok, a történetek, a reflexiók, amiket rögzítenek a versek, mind arra emlékeztetnek, hogy az időben élünk, hogy halandók vagyunk. Hogy minden csak átmenet. És hogy ilyen az én kapcsolatam az idővel és ezzel a vidékkel. Vagyis azt a világot tárja a kötet az olvasó elé, amelyből én ezt a világot értelmezem. Nem a mindennapi élet realitásai érdekelnek elsősorban, bár nyilván azok is, és nem azokat akarom elősorolni, hanem a mögöttes érdekel, ami ezek mögött a realitások mögött van. A költő nem a közössége/közönsége iránt elkötelezett, hanem a nyelv iránt, amelyben megörökít. Meditatív dolgok ezek, elgondolkodni az életről, tudni, nyilván, hogy a halál lesz a vége, de amint ez papírra kerül, ritmusa lesz, belső mértéke. Mert mindig csak az idővel futsz szembe, ami a te múltó életed is egyben. A ritmus, a refrén is, ami látszólag ugyan ellenáll az idő múlásának, és haladékat ad(hat) a vers(ek) kifejelete során, mind az időre emlékeztet. Koncentrikus körök keletkeznek a figyelem egy-egy „csobbanásától”, egy-egy ilyen, az idő tavába bedobott kötől, ismétlődő,

körbefutó köröcskék, fokozatosan elhalkuló-felerősödő ismétlődések, variációk, amelyek megint mind átmeneti haladékok csupán az időben, mert a konklúzió mindig ugyanaz. Visszatérni ahhoz a vonalhoz, sávhoz, ahol a külső a belsővel találkozik, az én és a valóság közötti homályos területre. Van, amikor egyikhez, van, amikor a másikhoz közelebb. Oda, ahol a költői én a világgal érintkezik. Erről a közelebbről-távolabbról más-másképpen látszanak a dolgok. Furcsábbak, elmosódottabbak, vagy talán tárgyilagossabbak.

Egyébként a vargaváros, Kézdivásárhely, noha rendelkezik haladó hagyományokkal, céhes, iparos múlttal, szerintem ma is egy nagy falu. A gyárak szétrombolva, felszántva, eladva vasként, ellopkodva, mint szinte mindenhol errefelé egyébként. A város peremén, az utcákon reggel és este tehéncordákat hajtanak. Ki a legelőre, este meg vissza. Ha a főtértől ötpercnyire gyalogolok, le a Rácok-pataka felé, a városszéli udvarterekbe vagy a Vágóhíd utca irányába, az is városszél, az ultramodern szálloda előtt este és reggel elvonul a tehéncorda, mögöttük biciklin vagy gyalog a gazdákkal, akik kihajtják vagy hazairányítják éppen a teheneiket. Ezeken a helyeken sokan ma is úgy élnek, mint falun. De a központban is (itt-ott) egyébként. (Pár éve még az udvarterünkben disznókat tartott a szomszéd, a disznóganét meg kitette minden héten a szemetesbe.) Itt szinte mindenki ismer mindenkit, látásból legalábbis. Az udvarterek olyanok, mint egy-egy falusi utca. Köszön mindenki mindenkinek. Bármikor leszaladhatnak egy pohár ecetért vagy egy doboz gyufáért a szomszédhoz, ha úgy adódna. Számontartják, hogy ki halt meg, ki született, ki nősült, ki utazott, ki ment el, ki érkezett haza. Szinte mindent tudnak rólad, jót is, meg rosszat is. Ez a fajta emberközelség, átláthatóság, otthonosság csak felerősödik, amikor tavasztól késő ősziig kimegy az ember az ő igazi vagy választott falujába.

De visszatérve még a *Vargaváros* verseihez: keresés és kísérletezés az egész kötet: mintha mindig belső vagy külső viszonyítási pontokat kutatnál saját magadhoz, a másikhoz, a világhoz, s ha végre találsz egyet, elbizonytalanodsz, hátrálni kezdesz, majd újra nekifutsz, újra megpróbálkozol, majd megint vissza; visszahátrálsz a nyelvbe, a költészetbe, a szó sáncai, a „betűk háta” mögé. Ilyen nekifutások, ilyen próbálkozások, kísérletek a kötet versei. Az igazi tét, hogy ezáltal közelebb jutok-e saját magamhoz, mondjuk, az emberi személyiség leglényegéhez, azokhoz a rejtőzködő magvacskákhoz, vagyis a Maghoz, amiből a tudat szerkezete, mély- és magasállványzata összeáll. A mérce, hogy mennyire igyekszünk megérteni, ami

bennünk a legnehezebb, a legmegfoghatatlanabb. Az idő múlása, az énkérésés, az emlékezet – ezekben a képzelet szinte kimeríthetetlen. És nem hagyományos értelemben vett versek vannak a kötetben. Letérnek, hogy úgy mondjam az úgynevezett hagyománykövető, -ápoló útról, a formahűségről, a tradicionális verskezelési módokról. Oldalszámban meg több mint duplája, ha nem háromszorosa lesz a *Szárnyvonal*nak, több mint tíz esztendő alatt születtek az egyes darabjai. A hang, a dikció és a poétika, noha nagyon színes, változatos az anyag – azt remélem – mindvégig egységes marad. Ebben a körforgásszerű, koncentrikus szerkezetben pedig minden mindennel összefüggésben van. Sűrű kapcsolati háló van a koncentrikusan szerkesztett ciklusok és azokon belül és kívül, az egyes versek között is. A *Vargaváros* darabjai, ha úgy tetszik, olyanok, mint a katedrálüveg, akár melyik kis sejtjéhez illeszti az ember a szemét, az lesz a középpont, a többieket egyre bővülő körökben rendezve saját maga köré. Akárhová dobod be azt a bizonyos követ, onnan rendezí koncentrikus körökbe az egészet. A rövid vagy rövidebb versek és a hosszú, narratív poémák között meg, persze, vannak olyanok is, amelyekről, jobb híján, novella-versként beszéltem pár évvel ezelőtt egy *Bárka*-interjúban. Ezek leíró versek, mint a *Szárnyvonal* tájversei, kisebb-nagyobb történetanyaggal, gyengébb-erősebb ritmizáltsággal, a nézőpontok, a perspektíva váltakoztatásával; úgynevezett történetalkotó versek. De ebben a kötetben is csak az van, annyi van, és nem több, mint a *Szárnyvonal*ban: maga a nagybetűs IDŐ, ezen belül meg: beszélni a tájról (ez nemcsak a természet, hanem minden, amit a szem lát, befog), a vidékről, a vidékiségről, érzelmekről, egzisztenciális félelmekről, Istenről, halálról, szerelemről, természeti körforgásról, ősökéről, a máról, nagyjából mindenről, ami foglalkoztat és foglalkoztatott engem az utóbbi tíz-tizenöt esztendőben.

Miért hagytál fel a prózáírással?

Írtam egy kötetre valót az évek során. Ezek erdélyi napilapokban jelentek meg, többnyire hétvégi mellékletekben. A magam örömeire, a magam szórakoztatására jegyeztem őket, és jól éreztem magam, amikor készültek; szerettem a készülési folyamatát. De másfél, két flekkben mindig kifutott az egész. Ennyi volt az a szusz, ami nekem elég volt megírni egy-egy ilyen darabot. Azt vettem észre menet közben, hogy én igazából versben gondolkodom. Hogy nekem erre/arra a srófra jár az agyam. Amikor prózát írok, egyszer csak belendül valami, bekattan, elkap a hév, és versmondatok lesznek belőle. És nemcsak a tárcanovellákban, hiszen vagy nyolc

ével ezelőtt – felkérésre – blogot is írtam a *Bárkának*, és ott is ugyanez történt. A prózaszövegekben ott volt a vers. Szinte ki tudnám mutatni a tárcanovellákban, a blogszövegekben, hogy mikor kap át versbe, versszerűbe a dikció. Csak le kell hámoznom a fölösleget, és ott ragyog előttem a maga pompájában. Rájöttem, hogy tulajdonképpen ezért születtek ezek az írások, ezekért az erősen ritmizált versbetétekért. És nekem csak a mag kellett, nem volt szükségem a fölöslegre.

Budapest–Kézdivásárhely, 2019. február–május

Wirth Imre

MINDIG UGYANODA

PÉNTEK VOLT, pár napja vérzés,
a jó fej fiatal orvos,
mi is így hittünk magunkban,
hazaküldött szerdán vasat

enni, szög piros almában,
rozsdá kilencvenkettőben,
pénteken foci van, évek
óta ez a ketrec éltet,

galád gyönyör és érzelem –
a burokrepedés, mire
hazaérek, még felnőtté
tehetne szerelésemben,

összemosódik az idő,
de úgy emlékszem arra, hogy
reggel egy fülkéből hívtam
a kórházat, és mintha ott

szétragyogott volna minden,
kizökkenésében láttam
egy pillanatra a halált
említő orvost és magam,

ahogy állok megnémulva
Óbudán az utcasarkon,
aztán koraszülött fiam
ezüstpapírba csomagolt

apró kivillanó arcát,
és ahogy a beszélgetés

után a Margitszigetre
kanyarodva félrerántom

a kormányt, hátsó ülésen
első fiammal, meghalhat,
ennyit hallok, rám dudálnak,
remegve szállunk ki ketten,

széttört lámpa az ég alatt
február közepén, dadog
minden, tavasz lesz, kézen
fogva várjuk a holnapot.

ÁLLSZ A TŰNTETÉSEN, vékony
papírlappal, közvetlenül
az utolsó élő halál
ra ítélt mellett – fényképek,

amikről már nem menekülsz.
Szorongsz fél órát, mire rád
kerül a sor, ő áll és csak
halkan súgja, közelebb jött

ismét a tömeg – nekem ez
lassan sok, talán miatta
állok még rendületlenül,
a parlament lélegzete

tarkómhoz fúj egy röplapot,
ami senkinek se kellett
soha a győztesek szerint.
Színes kavics a mondaton,

távoli tengermorajban
kisgyerek papírt áztat el,
néma sorminta büdösen
sodródik az árok felé,

ellépnél, hisz ott se voltál,
aztán a fröccsöt emelve
megérzed vad izomlázát
az otthontalan papírnak.

NÉZZÜK EGYMÁST este,
a teraszon állva,
denevérek, mindent
tudnak rólam, ami
bogárhoz jutásuk
esélyét növeli,
hisz mikor felgyújtom
a lámpát, zümmögve
iramlik az alkony
rejtett boldogsága,
nézzük egymást, ahogy
cserebogár roppan,
fénylik a túlélés
filozófiája.
Utolsó este is
jól nevelt, füvet nyír,
szép az, amit itt hagy:
denevér zuhan le
penészbogárra, és
sír hallhatatlan, zúg
az eperfa lombja.

Demény Péter

ÉGNEK LENDÜLT VILÁG

A kövek mindig érdekelték. Talán a keménységük, a sebezhetetlenségük, a zártságuk, hogy nem is tudnak nyitottak lenni. Vagy talán az a megdöbbenő szenvedély, melynek hatására Michelangelo nekirontott volna a hegyeknek, hogy a márványból kivájja a szobrot. Nem gyűjtöttem, csak csodáltam őket.

A szobrászat mindig a nagyot, a fenségest, a lenyűgözőt jelentette számomra, valahogy úgy, ahogy József Attila elmeséli, hogy mozdonyvezető szeretett volna lenni, a felnőttek meg kinevették, és azt mondták, jó lakatos lesz belőle. Michelangelo, Rodin, Fadrusz. És persze Brâncuși, *A végtelen oszlopa*. Az a tökéletes csiszoltság, az az abbamaradás, amely jelzi, hogy törne tovább, tovább. Előbb ez a szemlélet alakult ki bennem, s jóval később ismertem meg Camille Claudel vagy Albert György remekműveit.

Tizenöt éve, hogy a meteoráknál jártam, ezekben a lakható kövekben, ahol emberi végeesség és égi végtelenség, emberi gyöngesség és a hegy keménysége egyszerre mutatkozik meg. Hogy tudták azok a középkori szerzetesek felépíteni ezt az egész rendszert a hegy csúcsán? Téglánként, válaszolta az idegenvezető. Egyenként felhúzták őket a hegyre, és felépítették a kolostorokat. Csakhogy én nem ezt kérdeztem, nem erre voltam kíváncsi. Hanem arra, hogy egyáltalán hogyan juthatott egy akkori szerzetesnek ez az eszébe?

Történelmi magyarázatok bizonyára vannak, de hát történelem mindig volt, mindig olyan volt, amilyen, az emberi felfedezések mégis pillanat- és nem folyamatszerűek.

A görögök persze mindent tudtak – úgy látszik, a középkorban éppúgy, mint az ókorban. Ahogy a forró szél forgatta a homokot, úgy járta meg az eszüket minden, ami később az egész emberiség számára fontossá vált.

A meteorák a labirintus rokonai. Abban nem ember élt, ebben ott élnek, ahol elképzelhetetlen. Ahogy a busz felfelé kanyarog, próbálok megérteni,

hová, mire építkeztek a szerzetesek. Mert nem a földre, inkább a levegőbe, holott a földre is. A „meteora” szó különben azt jelenti, ’levegőben lebegő’. A meteorák az égnek lendültek úgy, mint Michelangelo a hegynek.

Ahogy Velence viszont a víznek, és az sem egy „igazi” város, mégis jóval több, mint kuriózum. A meteora sem igazi kolostor, hiszen ennyire isteni helyen nem sok társa akad. Az ég és a föld között nem emberek: angyalok lélegzenek. Mint Coşbuc versében, a *Nyárban*: a költő ég és föld között áll, egy dombon, ahonnan a Csalhót nézi, máskor meg lepillant a síkra. Angyal és költő: valaki, aki közvetít, aki nincs sem itt, sem ott, de mindent érez. A meteorák szerzeteseit nem félhülyéknek képezem, mint Hamvas, félisteneknek inkább. Akik mindig félig emberek is.

És nagyon szépek ezek a kolostorok. Lentről ijesztők, de nem maradnak ilyenek, mint mondjuk a Szabadság szobor, melyre, ha felmászol, bizonyára leszédülsz. Megközelíthetők, bóklászni lehet bennük, végighallgatni az idegenvezetőt, aki elmagyarázza, a képeken azért picit a szerzetesek szája, mert nem a beszéd a fontos, hanem az, hogy Isten szavát maradéktalanul meghallják és meghallgassák.

Ahogy jöttünk vissza a buszhoz, egy szebeni férfi elmesélte, hogyan haltak meg a fiai autóbalesetben, és miért vigyáznak a hatéves lányukra úgy, mint a szemük fényére. Lent viszont, a vendéglőben, egy hentes kinézetű pincér azt rikoltozta a tálcatalogatóban: „pulpa, madam!” A vidám vulgáritás és a csöndes tragédia között utaztunk.

„Mi sem hasonlít jobban egy kolostorhoz (amely félreeső tájakon épült, barbár és idegen ajkú hordák veszik körül, a külvilággal nem törődő, saját kutatásainak élő szerzetesek lakják), mint egy amerikai egyetem. Olykor a Fejedelem magához hívat egy-egy szerzetest, megteszi tanácsosának, s követi megbízással Katájba küldi, ő pedig a zárdából egykedvűen kilép a világi életbe, és a hatalom embereként ugyanazzal az aszeptikus tökélyel igyekszik kormányozni a világot, amellyel addig görög olvasmányait rendezgette” – írja Eco *Az új középkorban*, és az egészen természetes, hogy a meteoráknál egy árva szerzetest sem láttam, legalábbis nem emlékszem. Nem a turizmus érdeklí őket, mint ahogy engem sem az a turizmus, amely összevész az örökkel a fényképezés tiltása miatt, vagy amely mindent magába gyűjt, de semmi nem dolgozza meg.

Egy tévéműsorban azt nyilatkozta valaki, hogy a velenceiek úgy élnek, mint a turisták: a város kirakatjellege visszahat rájuk. A meteorák kolostorrendszerében csak néhány szerzetes él ma már, gondolom, azok sem a leginkább látogatott kolostorokban. Ők ritkán pillantanak le a földre, mert az

ég érdeklő őket igazán. Nem mondhatnám, hogy értetlenül állok a döntésük előtt, még ha én magam nem is tudnám követni. Egy idő után hiányzik a világ impulzusai, és azt se bánom, ha hülyékkel találkozom, csak emberek legyenek, akik örömet szereznek vagy feldühítenek.

Vannak, akik szerint a kolostorok közössége közös előítéletek rabja, nem az igazságé. Ez az állítás igaz lehet, és igazságát nem is bizonyítja meggyőzőbben semmi, mint Ferapont atya *A Karamazov testvérek*ben. A folyamatosan ítéleteket dörgő, Zoszimát megvető, hallgatási fogadalmat tett szerzetes, akiről mindenki tudja, hogy megszállott, de éppen megszállottsága nyűgözi le az embereket, látogatóit is teljesen összezavarja. Ám maga az összezavarodás lehetősége bizonyítja azt, hogy a kolostor nem halott tér, hanem nagyon is élő, bár Zoszima halálakor kiderül, hogy leginkább magának a sztárecnek köszönhetően élt.

Napokig fürödtünk az Égei-tengerben, és egyes alkalmakkor elutaztunk Athénba vagy a meteorákhoz. Ez egy frivolnak is tekinthető szisztéma, és nem is tagadom, hogy ne lennének frivol árnyalatai. Másfelől: hogyan láthatnánk, hogy az emberiség mit hozott létre annyi évszázad alatt, és hogyan hozta létre, amit létrehozott, ha nem utazhatnánk, és nem éreznénk meg a hely szellemét még akkor is, ha már csak kísért tulajdonképpen? Mint ahogy a múzeumok sem halott tárgyak őrzői, hiszen azok elevenesége attól is függ, aki nézi őket, és egy Csontváry- vagy Frida Kahlo-kiállításon valósággal megdelejeződik az ember. Igaz viszont, hogy gyakran nehéz megállapítani, mikor lobban fel a nézőben az eleven érdeklődés lángja, és mikor nézi amolyan közönyös bólintással a kiállított képeket: úgy van, ez a művészettörténet.

Így delejeződtem én meg a meteoráktól, és azóta azon töprengök, vajon minek kellene történnie, hogy huzamosan jól érezzem magam egy olyan helyen, mint ahol épültek? Vagy megváltoztatnám a szabályokat, és egy drótkötélpályán mindennap leutaznék a városba? De nem magát a hely jelentését szüntetném meg ezáltal? Meddig terjed az igazság ellenállása? Mindegy, hogy hányszor mennék le, és kivel lennék ott, csak *ott* legyek? Ennyire erős volna a hagyomány? Vagy ez egyszerűen a régi korszak kreativitásának ereje?

Egyelőre nem tudom elképzelni magam egy ilyen térben, de mint a színház, ez a tér is egyszerre vonz ijesztő erővel, és taszít: félek a másféle élettől, olykor azonban élném, megint máskor egyenesen úgy érzem, ez az egyetlen igazi védelem a világ melankóliája ellen. Az viszont biztos, hogy a meteorák megvannak, és amennyire meg lehet jósolni, meg is várnak, ha egyszer netalán ismét arra járok.

Kovács Péter Zoltán

ERŐSZAKOS
IRODALOM.
MAZOCHISTA
OLVASÓK

A jó irodalom végtelenül erőszakos: üt, rúg, tör-zúz. A jó olvasó pedig ezt végtelenül élvezi, mintegy kéjjel várja az újabb oldalba rúgást, egyben késszen arra, hogy ha kell, felpattanjon, és újabb ütéseknek, rúgásoknak tegye ki magát.

Az idő múltával (hogy ez az idő személyes vagy történeti, külön oldalakat igényelne) az ember kezd ráunni azokra a szövegekre, amelyek jólesők, amelyek megsimogatják a lelkét, amelyekben otthonosan lehet mozogni már a felütés pillanatától. Ami túlzottan ismerős, az egy idő után unalmassá válik. Ilyen az ember, mondja a kognitív pszichológia: ismereteit sémákba rendezi, hogy azokon szűrje keresztül a világot, e sémákat azonban szüntelenül változtatni kényszerül. „A tudás [...] *belső konstrukció eredménye*. A megismerőrendszer egy világmodellt hoz létre, amelyet működtet, amikor értékeli a körülötte zajló eseményeket (hogy pontosabbak legyünk: tapasztalati világának elemeit), amelyet működtet a jövőbeli események előrejelzése során, s amelyet működtet a cselekvései közben, valamint ezt a világmodellt állandóan formálja, alakítja, mindig új és új minőségű világmodellek konstruálódnak meg benne”¹ – mondja Nahalka István, a kortárs konstruktív pedagógia úttörője és kiemelkedő képviselője. Vagyis: az olvasó szubjektum fejében, mikor kinyitja a vágyott könyvet, már van valami. Ezt a lehető legkomolyabban kell érteni: ez a valami egy olyan világmodell, amely igyekszik megoldást kínálni azon problémákra, amelyekkel az egyén tapasztalatai nyomán szembesül. Az irodalmi olvasás pedig igen esszenciális, sűrű (sűrített) tapasztalat. Mondhatni olyasmiket enged megtapasztalni, amivel az ember saját hétköznapijainak folyamában nem-

igen találkozna. E tapasztalat kétféle lehet: egyrészt a szöveg mondhat olyasmit, amivel az ember még nem találkozott, de könnyedén el tudja képzelni, könnyedén tudja rá alkalmazni meglévő kognitív sémáit. Másrészt – és számunkra ez az érdekesebb – mondhat olyasmit is, amivel az embernek nincsen mit kezdenie. Áll ott némán, miközben a szöveg olyasmivel bombázza, ami fájdalmat okoz. A nem értés fájdalmát. A sötétség archetipikus fájdalmát. Ilyen az az irodalom, amelyik üt: réseket üt annak a kognitív rendszernek a falán, amellyel az olvasó rendelkezik, ám ezt nem azért teszi, mert valami oknál fogva „nem kedveli” az olvasót. Nem, a jó irodalom az olvasó rögzült kognitív struktúráit nem kedveli. Olyat akar mondani számára, amelytől, Rilke szavaival élve, meg kell változtatnia életét. Nem azért, mert kíváncsi, mert épülni, fejlődni akar. Sokkal inkább azért, mert erre van kényszerítve a szöveg nem-helyeivel való találkozásban. Amikor olyan helyen jár, amelyet szavakkal – a saját, *meglévő* szavaival – nem képes leírni, nem-helyen, feltérképezendő helyen jár.

Az olvasó nem azért veszi a kezébe a szöveget, mert valamilyen ismeretre akar eljutni. Ha így tenne, a tudós attitűdjét öltené magára, és szakkönyveket bújna. Az irodalmi olvasó *par excellence* felfedező: mozgásban kíván lenni. Amire ő képes, az csak az, hogy elindul. Nem utazó, nem turista. Ha utazna a szöveggel, az azt feltételezné, hogy így-úgy már ismeri azt a helyet, ahová érkezni fog. A felfedező olvasó csak azt tudja, hogy ő most hol van, s azt, hogy ha itt marad, meglehetősen unalomban fogja tengetni elkövetkezendő életét. A felfedező olvasó ezért az ismeretlen föld, a *terra incognita* felé indul. De milyen ez az elindulás? Ha ismertből ismertbe, saját tudásunk szerint felfoghatóba tartunk, meg tudjuk húzni utunk eredővektorát. Ennek lesz kezdőpontja (hogy honnan indultunk), iránya (hogy merre tartunk), irányítása (hogy egyenesen a kezdőpontból a végpont felé haladunk), nagysága (hogy mennyit is haladunk) és végpontja (hogy hol lyukadunk ki). Ez a kényelmes, matematikailag szépen leírható vektor. Ez a panelekből építkező szerelmes vers, az emóciókra alapozó romantikus tájleírás, a krimi, az önsegítő könyv és még megannyi más szöveg. Tudjuk, hogy merre megyünk, sejtjük, hogy hová érkezünk.

A jó művel tett felfedezőút a vektorok szégyene. Kezdőpontja kétségtelenül van, hiszen tudjuk, miből indulunk: abból a világképből, ami a fejünkben van. De az összes többi alkotóelem hiányzik. Elindulván nem tudjuk előre, hol fogunk megállni. Azt sem, hogy milyen irányban fogunk megváltozni, sem hogy mekkora utat fogunk bejárni. Csak azt tudjuk, hogy valami olyannal fogunk találkozni, ami frusztráló lesz. Amivel kell kezdeni va-

lamit. Ami ellenáll a névadásnak, a kategóriákba szuszakolhatóságnak, amit, mielőtt azt mondanánk rá, ez *valami*, jól meg kell tapogatni, szaglászni, kóstolni. Azt, ami teljesen ismeretlen és kétségkívül – ám kétségbeejtően – frusztráló.

A radikálisan újjal, a megnevezhetetlennel való találkozás – azáltal, hogy megbontja, lerontja a már meglévő kognitív struktúrákat – az az egyént a világ újraalkotásának lehetőségében részesíti, elgondolhatóvá teszi az el nem gondolható, érzékelhetővé a nem érzékelhető, kimondhatóvá a kimondhatatlant. A művészet kimozdít a már meglévő világmodellek érvényességi köréből úgy, hogy olyan elemeket és kapcsolatokat tár fel, amelyek viszonyában aktuális tudásunk, aktuális világmodellünk érvényét veszti.

Föltehetnénk a kérdést: ha az olvasó vakon a szövegre bízta magát, és nem látja, mi felé halad, akkor vajon nem is beszélhetünk fejlődésről? Olyan értelemben nem, amelyben a fejlődés jobbá válást takar. A jó irodalom nem egyenlő az önségítő szövegekkel. A jó irodalom nem mondhatja az olvasójának: ha engem követsz, jobbá válsz, mint ahogy azt sem, hogy rosszabbá. Annyit mondhat: ha engem követsz, többé nem fogsz tudni ugyanúgy nézni a világra. Az a fejlődés, ami irodalomolvasáskor létrejön, nem lineáris fejlődés, hanem szóródó, cikázó, melyek stációi nem hierarchikusan rendeződnek egymásra: nem jobb az új, mint a régi.

Óvakodnunk kell, ha olyan szöveg kerül a kezünkbe, amely lineáris fejlődést kínál. Amely ahelyett, hogy megmutatná nekünk a *terra incognitát* a maga teljes, érintetlen valójában, már el is meséli, hogy mit láthatunk ott, s azt mire hasznosíthatjuk. Amely olyan helyre kalauzol, ami első látásra ismeretlen, de aztán nagyon hamar nagyon is jól kiismerjük magunkat benne. A jó irodalmi szöveg valójában olyan szöveganyagot „dob” mintegy kesztyűként a befogadó elé, amely a *terra incognita* elemeit jeleníti meg elhelyezhetetlen, soha nem látott kapcsolathálóban, amely nem engedi meg ezen elemek a jelen kognitív térben való elhelyezését.

Az ilyen – eddigi kognitív struktúráink szerinti – nem-helyek végtelemül provokatívak. Ha ellenállunk, haraggal kell sutba dobnunk az „értelmetlen” szöveget. Ha nem engedjük meg a szövegnek, hogy megbontsa struktúráinkat és sémáinkat, akkor befogadhatatlan szöveghalmazzal kell szembenéznünk (lásd: meg nem értett írók). Ahhoz viszont, hogy követni tudjuk a szöveget, hogy megláthassuk az általa felkínált, radikálisan új elemeket, sebezhetővé kell válnunk, a szó levinasi értelmében.² Vállalnunk kell a másik társaságát és saját kategóriáink érvényteleníthetőségét. Azt, hogy az irodalom nem a mi világunkat fogja elmesélni szépen, izgalmasan, lé-

legzetelállítóan, mint akármelyik ponyva- vagy tiniregény. Az irodalom egy olyan világot fog elmesélni... Hát, olyat, amivel kezdeni kell valamit. Hogy mit kezdünk vele, az mindenekelőtt rajtunk áll.

„Kicsi gazdám, merre vagy? Kereslek erre, kereslek arra, de nem találak, pedig kereslek nagyon, mert te vagy a kicsi gazdám, és nem találom a tálacskámat, pedig itt van, itt van, itt van a vacsoraidő, és kéne már a tálacska nagyon, mert kéne már benne a vacsorám nagyon, csak azért mondom, mert vacsoraidő van, különben nem szólnék” – halljuk a kétségbeesett monológot Krasznahorkai László állatának szájából. Nem is igazán lenne ezzel gond, ha kicsivel később nem így folytatná: minden évben, minden nap kell neki a tálacskája, benne a vacsorával „egészen addig, amíg fel nem nővök, amikor már nem kell többé a tálacska, mert akkor leszaggatom a füledet, kitépem az orrod, kimarom a szemedet, és leszaggatom az álladat, szétmarcangolom én akkor a te egész fejedet, és minden évben megeszek egy szüzet Athénból, és akkortól nem kell többé a vacsorád. Kicsi gazdám.”³ Megütközünk. Az első mondat játékos, népmesei hangon megszólaló állatától (aki itt kétségtelenül kutyának tűnik) nem ezt várná az ember. Valami olyasmivel kerül szembe az olvasó, ami végtelenül idegen tőle: egy olyan állat képével, aki, miután az felnevelte és táplálta, gazdája ellen támad, bibliai hangot megütve, mitológiai frázisokat csattogtatva közben. A szöveg azonban nem oldja föl az olvasó frusztrációját, nem kezd magyarázkodni. Nem beszél el, miért teszi az állat azt, amit tesz, a „kicsi gazdám” megszólítással ér véget a szövegegység. Kezdeni kell a szöveggel valamit.

Azok a kognitív struktúrák, melyekkel az olvasó rendelkezik, nem képesek a helyzetet integrálni, a problémát megoldani: hogyan kerül egy térbe a kiszolgáltatott kölyökkutya, a véres erőszak, a biblikus hang („szétmarcangolom én akkor a te egész fejedet”) és a mitikus képek? Nincs olyan ismert tér, amelynek sémái választ adnának erre. Eleve a beszélő sem lehet kutya: hogyan válhatna akkor emberevő Minotaurosszá? Állat sem lehet, hiszen emberi nyelven beszél, sőt, emberi kultúrára hivatkozik. De még csak a gonosz maga sem lehet: ki táplálná minden nap szorgalmasan a benne lakozó gonoszt? S amúgy is: Minotaurosszá válik, olyan karakterré, akit nem a gonoszság, sokkal inkább a tragédia, a balsors megjelenítőjeként szoktunk azonosítani. Ha úgy kezdtük el olvasni a szöveget, ahogyan a cím is indítványozza – tudniillik hogy egy állatról/állattól fogunk olvasni –, csalódnunk kell. Ki kell ábrándulnunk. Itt valami sokkal komplexebb van jelen. Helytelen lenne azt mondanunk, hogy egy sokkal komplexebb magyarázatot ké-

ne feltárnunk. Nem, nem arról van szó, mint a bűnügyi regények esetében, nem nyomokból kell összeraknunk a bonyolult képet. Itt eleve egy olyan képet kell összeraknunk, ami nincs. Pontosabban egy olyan struktúrát kell létrehozunk, amelyen belül többé-kevésbé el tudjuk helyezni az új elemeket – például a bibliai kiszólást –, ez az új struktúra létrehozása pedig óhatatlanul a régi feladásával jár, amely végérvényesen fájdalmas. Volt egy keretünk, mely koherensnek tűnt, melyről azt hittük, magyarázatot tud adni a kihívásokra. Erre olyan szöveggel találjuk szemben magunkat, amely végletesen megbontja a régi struktúrát. Mit tehetünk?

Elsődlegesen vállalnunk kell a sebezhetőséget, a kihívást. Vállalnunk kell, hogy bár nem értjük, a szövegben torkokat kettéharapó kutyakölyök igenis létezik. Ki kell találnunk valamilyen rendszert, amely feloldja az olvasás frusztrációját úgy, hogy közben a szöveget magát tiszteletben tartjuk. Nem nyomoríthatjuk meg, nem értelmezhetjük bele a már meglévő rendszereinkbe. Kényelmes lenne azt mondanunk, hogy a beszélő valóban kutya, a harapás az állat kiszámíthatatlanságából következő balszerencse, mely, együtt az isten- és sorscsapás képzetével, az állat fenyegető voltát és megzabolozásának szükségességét hangsúlyozza. Leegyszerűsítő lenne ez az értelmezés, nem is beszélve arról, hogy a szöveg maga csorbát szenvedne. Mi lesz a címmel? Állat van bent. Bent van. Miért ragaszkodik az állat, amely, mint gondoljuk, beszámíthatatlan, a vacsora pontos idejéhez? A szöveg olyan kérdések halmazát teszi fel, amelyből ha egy maréknyit bele is tudunk szuszakolni a már meglévő rendszerekbe, egy-kettő olyannyira kilóg belőle, hogy a teljes rendszert képes megbontani. A frusztráció megmarad, de itt már nem a szöveg idézi elő, hanem a saját magyarázatunk, értelmezésünk. Az, hogy ismerős ismeretlenként tekintettünk a szövegre. Valami, amivel még nem találkoztunk, de nyilván azt akarja elmondani, amit már ismerünk, olyan módon akar viselkedni, ahogyan a már ismert dolgok teszik. Gondoljunk csak az „Újvilág” meghódítására, s a konkvisztádorok azon gesztusára, mely a konkrét *terra incognitára* és annak lakóira a „hozzám hasonló”, az „ismerős ismeretlen” képzetét vetítette: az amerikai földet európaiként gyűrték eke alá, az őslakos népeket európai eretnekekként hajtották az etnocídium keresztvíze alá. A szöveggel nem (azaz sem) szabad ezt megtennünk.

Valami olyan szervezőelvet kell találnunk, amely összhangba hozza a felmerülő kérdésekre adható válaszokat, még akkor is, ha saját kognitív struktúráinkkal komoly összetűzésbe is kerül. Megpróbálhatjuk. Mondhatjuk azt, hogy a beszélő az ösztön. Az az ösztön, amelyet évszázadokon, ha nem

évezredekén keresztül igyekeztünk kiszorítani önmagunkból, s az állattal, az állattal azonosítottunk. De ezek mind próbálkozások maradtak: állat van bent. Bent maradt az, aminek külső nevet adtunk, amit elhatároltunk, amit függőségi viszonyba kényszerítettünk, amit rendszeresen etettünk (nem mint-ha az ösztön, legyen az a kutyáé vagy a miénk, ismerné a reggeli vagy a vacsora fogalmát, sőt, talán a fogalmat sem mint olyat). A szövegben talán éppen az az ösztön szólal meg, felvéve azokat az álarcokat, amelyeket mi adtunk rá: a kutyáét (melyet kézhez kell szoktatni az etetéssel, neveléssel, hogy szolgáljon minket és ne támadjon ránk, átharapva a torkunkat), a biblikus állatét (amely már a teremtéstörténetben másodrendű, az ember elnevezésének mint uralásának kiszolgáltatott lényként jelenik meg), vagy a görög mondavilág szörnyetegét (mely ráció hiányában a szükségszerűségnek kiszolgáltatott, önmaga sorsát irányítani nem tudó entitás, s „legjobb” esetben is az isteni büntetés eszköze, mely tízévente, fenyegető módon leföli a kultúra legjavát, az athéni szüzeket).

E fenti csak egy lehetséges megoldás. Az is kérdés, hogy lehet-e, szabad-e ezt értelmezésnek nevezni. Inkább nevezzük konstrukciónak: olyan új kognitív struktúrák konstrukciójának, melyek igyekeznek integrálni a radikálisan újat úgy, hogy szakítanak a régi sémákkal. A jó irodalom ezt teszi az olvasójával: frusztrációval szembesíti, kilöki a kényelmes egyértelműségből, megdolgoltatja. Az olvasó szenved, dolgozik, keres, a pusztá élményekre hagyatkozva, kapaszkodók nélkül. A jó olvasó mazochista. Tudja, hogy a haladáshoz, a fejlődéshez fájdalom kell. A felfedezéshez ki kell lépni a szobából, a házból, az országból, de igazán és mindenekelőtt a világból. Abból a világból, ami a fejünkben van.

JEGYZETEK

¹ Nahalka István: „A tudásról alkotott tudás”. In Falus Iván, Golnhofer Erzsébet és mások: *A pedagógusok pedagógiája*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001, 142–176, 144.

² „A szubjektum, amely a másikkal való találkozás, az etikai instancia révén, annak effektusaként jön létre, két alapvető módon különbözik a modernitás szubjektumfelfogásától: egyrészt nem racionális szubjektum, hanem radikális fenomenológiai módon értett, a másik felé elsősorban érzéki felfogóképességén és sebezhetőségén, testi ittlétén keresztül megnyílni képes létező. Másrészt a lévina-

si szubjektum létének alapja nem az önazonosság, hanem a megelőzöttség, a kihívás [...]. A szubjektum Lévinasnál nem az önazonos, racionális, önmagát és a világot ellenőrzése alatt tartó szubjektum, hanem az, ami a másik hívásának vagy igényének hatására kerül létezésbe.” Bényei Tamás – Z. Kovács Zoltán: „Az etikai kritikáról”. *Helikon* 53 (2007), 469–498, 148.

³ Krasznahorkai László – Max Neumann: *ÁllatVanBent*. Magvető, Budapest, 2010, 27.

Gelu Ionescu

PONTE DEI SOSPIRI

A *Historie of the Merchant of Venice* egyikévé vált a zűrös interpretációkra (mind ideológiai, mind irodalmi szempontból) leginkább fogékony daraboknak – idővel még inkább, mint amennyire a bemutatójukor az lehetett. A komédiák kategóriájába való besorolása – minden kiadásban, a legrégebbi, 17. századiaktól a legfrissebbekig – ma már nem tűnik számomra teljesen meggyőzőnek. És nem vagyok ezzel egyedül. A darabok precíz kategóriákba való besorolási lehetőségének kétségessége régről, már a kezdetektől ered – és végső soron nem túl fontos, főként a közönség számára. De van „valami” *A velencei kalmárban*, ami nem enged ellazulni, az annyira boldog, az egész cselekményhez képest... túl boldog végkifejlet ellenére sem. Ez a tény a mellékszereplő szokatlan drámai súlyának és cselekménymeghatározó erejének köszönhető (a korszak komédiai tradíciójának megfelelően): Shylocknak, a velencei zsidó uzsorásnak. A műfaj ugyanazon rögzült törvényei értelmében nem ő a címszereplő – amint azt sok néző tévesen gondolja –, hanem a *riválisa*, Antonio velencei kereskedő, aki az első felvonásbeli áldozatból a negyedikben az irgalom és a megbocsájtás keresztényi erkölcsének diadalmas védelmezőjévé változik; ugyanakkor a komédia boldog végkifejlet-logikájának „helyreállítójává” is válik.

Mégis, Shakespeare zsidója, bár ellenséges érzületű és görcsösen szadista tettei a végső rosszallás tárgyává válnak (a többi szereplőt és a közönség igényét kielégítve), nem teljesen indokolatlanul kívánja, hogy igaza is legyen, és „emberinek” számítson. És ez nem olyan részlet, ami fölött el lehet siklani. A harmadik felvonásban például ott a patetikus hivatkozás a zsidó azon jogaira, hogy az emberek, az emberek *normalitásának* körébe sorolják. Parafrazálva: akárcsak a keresztényeknek, a zsidónak is szintén két keze, két szeme van, azonos testrészei, fázik vagy melege van, akár a kereszténynek, és ugyanazoknak a betegségeknek az áldozata. A megmérgezett zsidó ugyanúgy hal meg, mint a megmérgezett keresztény; és joga van *bosszút állni*, mint amannak; az igazságtalan bánásmódot ugyanúgy követheti bosszú egyikük, mint a másikuk esetében. Ezek az evidenciák nem

véletlen megjegyzések, illetve nem lehetnek azok – Shakespeare teljesen világosan jelenti ki őket, és, minden bizonnyal, az elkövetkezendők perspektívájából. Így a (két felvonáson keresztül) áldozatot a *bitelesség* szilárd talapzatára állítja. Shylock gyűlöl, de Antonio is gyűlöl: a zsidó gyűlölete túlnyomórészt személyes (ő a megalázott) és „szakmai” (uzsorás) – az Antonióié vallási, de többnyire faji alapú. Hisz *csak* a zsidók uzsorások.

Visszatérve az irodalmi műfajokra: mint jól tudjuk, a tragédiák, beleértve a rómaiakat is, valamint a történelmi drámákat, címükben a főhős nevét hordozzák – a komédiák nem. *A velencei kalmár*, akárcsak *A windsori víg nők* és más vidám darabok, egy kevésbé elkötelezett címet kapnak, hogy úgy mondjam, szabadabbat. Még a drámák is, a „zaklatottak” (ahogy néhányszor nevezték őket), a bizonytalan besorolású darabok – mint például a *Téli rege* – a címadásnak ugyanezt a logikáját követik, a személytelenebbet. Nyilvánvaló: a címadás az okozat, és nem az ok. Így hát megfigyelhetjük, hogy Shylock megjelenése deformálja a komédia szokásos kibontakozását, és megzavarja a pozitív és ugrándoos végkifejlet konvencionális naivitását: *A velencei kalmár*nak ez a „kielégítő” fináléja az olyan fényűzőbb és fesztelenebb komédiákéhoz viszonyítva, mint a *Szentivánéji álom* vagy az *Ahogy tetszik*, kevésbé érdekes és kifinomult.

Tehát, hogy igazodhassék a korszak rögzített komikus sablonjához, Shylocknak olyan szereplőnek kell lennie, akin *nevetni is* lehet, és akinek a *megbüntetése*, megfeddése vagy kigúnyolása, amely a vég előtt következik be, feloldja a konfliktualitást, és esetünkben igazolni fogja a zsidó abszolút vétkességéről szóló előítéletet. Tehát Shylockon is nevetni kell (ami meg is történik, a második felvonás nyolcadik jelenetében). Nyilvánvaló, hogy Shakespeare „belelökte” a szereplőt a korszak *imagináriusából* származó el-kárhozottságának kliséjébe, amely a középkorral kezdődően sok évszázadon keresztül ilyen maradt: az uzsorás, vén, csúf, a nevetségesség és az undor, a karikatúra és az utálat határán álló zsidóé, akinek – kötelező! – megbüntetéséhez szükségszerűen hozzárendelődik a nevetés *is*. Az uzsorás zsidónak nincs joga szánalomban részesülni. És nehezebb büntetése is kell hogy legyen, ami viszont teljesen megérdemelt; a jó keresztény pedig *nem* kérhet kamatot, nem szaporíthatja a pénzét olyan mértékben, hogy az egy élet démoni lényegévé és céljává váljék. Habár abban a században vagyunk, amelyben a pénz lehetővé tette a Brit Birodalom „fellendülését”; habár nem más, mint VIII. Henrik állapította meg a kamat maximális nyereségeként a 10%-ot, már 1545-től; habár magáról Shakespeare-ről, aki gazdag, birtokokkal rendelkező emberré vált, beszélték, hogy ő maga is kölcsönzött

pénzt másoknak – a forrás Stephen Greenblatt, az ismert Shakespeare-szakértő. (Ha így van, vajon drámaírónk hány százalékos kamatra kölcsönzött?) Továbbá nagyon valószínű, hogy Shakespeare, mint annak a korszaknak minden angol embere, xenofób volt: mutatják ezt a franciákat kigúnyoló, a welszieket vagy a skótokat – vagyis általánosságban az idegeneket – ironizáló történelmi darabok. Othello tragédiára ítéltetik annak átka miatt is, hogy mórnak született (de, nyilván, nemcsak azért). Elképzelhető, hogy Shakespeare is antiszemita volt, akárcsak kortársai – bár a korszak Angliájában nem élt már száznál több zsidó: elűzték őket 1299-ben, vagyis *jóval* a rekonkvizta korabeli Spanyolország előtt. Még a darab itáliai irodalmi forrásai is (a 14. század végén írt novellák) ellenséges, antiszemita érzületűek voltak – ne feledjük, hogy az első európai gettót (volt előtte néhány török) a zsidókra, nos, vajon hol?, éppen Velencében szabták ki, 1516-ban!

A velencei kalmárban viszont Shakespeare a velencei zsidót néhányszor olyan helyzetbe hozza, amely felülírja a nevetségesség fogalmát, és amint fennebb láttuk, megpróbálja elfogadni ember voltát. Mindenféle értelemben. És: miután Shylock úgy dönt, hogy *kamat nélkül* kölcsönzi Bassaniónak a 3000 koronát – tulajdonképp Antoniónak, az összeg kezesének –, utóbbi még ekkor sem hagyja abba (a szelíd jóttevőtől váratlan verbális erőszakkal történő) megvetését és elutasítását annak a zsidónak, akitől (mégis!) éppen pénzt kér: ami arra sarkallja Shylockot, hogy feldühödve a jól ismert feltételt szabja ki a kölcsönhöz – félkilónyi húst a kereskedő testéből –, ami a szereplő fatális hírnevét szerezte. Úgy tűnik, Shylock közeledni szeretett volna Antonióhoz, azzal a (kimondott) reménnyel, hogy az nem fogja többé leköpní a Rialton, megállás nélkül átkozva és vádolva a „kuttyát”, a kapzsi, a démoni zsidót; taktikából, ravaszságból-e vagy sem, ez a jó szándék is ki van mondva. De amikor kiköttetik és írásba foglaltatik a kölcsön feltétele (miután Shylock még elviselt néhány szitkot) – vagyis a félkilónyi hús „kivágása” –, mi, az olvasók (vagy közönség) csapdába kerülünk: nem vesszük komolyan a szerződés feltételét; Antonio sem, biztos lévén afelől, hogy tengeri vagyona be fog érkezni gazdagságának kikötőjébe. És a többiek sem, bár kissé gyanakvóbbak. Következésképp Bassanio megkapja a 3000 koronát, a „képviselési” költséget, hogy úgy mondjam, annak a fiatal nőnek: a szépséges belmonti Portiának a meghódítására, aki előtt a (valójában érzetnél nagyobb) szerelem látszatát akarja kelteni. Az „amputálás” feltétele tehát tiltakozás vagy módosítás nélkül elfogadtatik. Különcködésnek tűnik – és ekként tekinti a szerződés aláírója is. Itt annak észrevétele tör utat magának, és ingatja meg a valószínűséget, hogy Shylockra a szerző

kiveti a *bűnösség és a bűnözés* – hagyományos – *vélemét*. Shylock ismerte Antonio vagyonának értékét – annak esélye pedig, hogy a kalmár kereskedelmi hajói épségben visszatérjenek a derűs Velence kikötőjébe, nagyon nagy volt. (Még pontosításokat is tesz ennek a pénzügyi elővigyázatosság-nak a szellemében.) Tehát a „bűncselekmény” nem lehetett (csak a szerző tendenciózussága révén) előrelátható.

Shylock gyűlölete nem annyira vallási alapú, mintsem... kereskedelmi: Antonio kamat nélkül kölcsönöz pénzt, rontva a (mint mondják) hasznot húzó és rosszhiszemű rivális üzletét. A hajókkal együtt elsüllyedt vagyonnok visszaszerzési kísérletének kudarca következtében (a negyedik felvonásba érkezve), Antonio kénytelen elfogadni testének (természetesen kriminális) bántalmazását. A jelenet szemlélése – és olvasása – valamelyest iszonyattal és undorral történik. A Dózse, felülvigyázva a bíraskodást és a törvények alkalmazását, megpróbálja, keresztényien, irgalomra és megbocsájtásra „áttéríteni” az elvetemült vén zsidót. Nem sikerül, a megtorlás törvénye ez, a gyűlölet az iránt, aki leköpi és megalázza minden adandó alkalommal: a színpadi cselekmény alakulása azzal fenyeget, hogy a komédiával inkompatibilis formákat vesz fel. A feldühödött Shylock az igazát követeli – Antonio húsát (tulajdonképpen életét): ez már nem kártérítés, hanem véres bosszú. A peres fél (vádló, de *de plano* vádlott mint zsidó) még egy fontos replikával él, ismét, egy hibátlan „emberi” érvel: miért követelnék *tőle* irgalmat és könyörületet, de nem mindazoktól a *keresztény* uraktól, akik úgy bánnak rabszolgáikkal, mint állatokkal, irgalom és könyörület nélkül? Kemény és megválaszolatlanul hagyott végszó... Cserében a kölcsönzött összeg kétszeresét, majd háromszorosát ajánlják fel neki. Csakhogy a gyűlölet erősebb, mint az uzsorás érdeke... aki kezdi előkészíteni, élesíteni a késeit... mint a komédiások piacokon és köztereken játszott vidám bohózataiban. (A komikumon túl, egy realista és színházon kívüli logika mentén nehéz elképzelnünk, hogy Shylock valóban azt hihette, kimetszi majd magának a bosszú szeletét...) A kések komédiája fel akar rázni bennünket a krízis okozta nyomás alól, és vissza akarja varázsolni arcunkra az eléggé görcsbe rándult mosolyt.

Csakugyan: hiszen a drámai fordulat nem késik. Megjelenik a színen egy fiatal jogtudós, Baltazár, akit a Dózse hívott az eset jogi tisztázása (?) végett: aki nem más, mint maga Portia, álruhában! (Mint egy anglo-velencei *deus ex machina*.) Portia, Bassaniónak, Antonio pártfogoltjának alig meghódított felesége! Megkezdődik egyfajta... ítélezés, némely olyan törvény megidézésével, amelyek a Dózse számára ismeretlenek voltak, és ame-

lyek, a komikum mindenféle receptje szerint, a szerződés végrehajtásának törvényes jóváhagyásával indítanak. Shylock ujjong. De következnek a büntetés végrehajtására vonatkozó (szintén jogszerű!) feltételek pontosításai, amely feltételek nevetést váltanak ki: a kimetszés következtében egyetlen apró csepp keresztény vér sem folyhat, és csak pontosan egy fél kilót szabad kivágni, egy „hajszállal” sem többet! Ezeknek a feltételeknek a megszegése a vagyon elvesztéséhez, sőt, a büntetés végrehajtójának a halálra ítéltetéséhez vezetne! A hiszékeny és becsapott Shylock (amire egyébként számított is, sugallja egy korábbi megszólalás) kész elállni a pertől, elfogadva a felajánlott összeget: de *nem* jár neki más jog, mint ami a *szándékának következményeiből* származik. Megbüntetve, megalázva, „kegyelemben” részesülten, de arra ítélve, hogy ezeknek, a megbírált „ügyhöz” hasonlóan aberráns „törvényeknek” minden kikötését elviselje (amely törvények, ha figyelmesen nézzük, a komikum és abszurdum határvonalán fogalmazódnak meg), Shylock elhagyja a színt, s köteles lányának (aki egy... kereszténnyel szökött meg) örökségül hagyni vagyonának megmaradt részét, valamint helyben megkeresztelkedni! – ez Antonio feltétele. Álnok feltétel, hisz a megkeresztelkedés következtében a megmaradt fél vagyon is spekulálhatatlanná válik, mivel a megkeresztelt zsidó új vallása tiltja a kamatot – büntetés tehát mind a zsidóra, mind az uzsorásra nézve: „Elfogadod, zsidó? [...] – Elfogadom.”* (IV. 1.) És Shylock eltűnik a színről, a cselekményből, a darabból. Ma nehéz elképzelni, hogy ez a büntetés a komédia körébe tartozna...

Ez a negyedik felvonás nagyjelenete, és még shakespeare-i mércével is emlékezetes a színészi játék és a replikák homályos virtuozitásának kifejezőereje. Hisz erős feszültség-állapottal kezdődik, fojtott nyugtalansággal, a gyűlöleték iszonyatával és a vad kegyetlenség gyanújával; olyan jelenet, amelyben a drámai dialógus egésze ellenséges érzületek összeütközésének kifejeződése. Mint a tragédiában. És akrobatikus piruettel egy másik valószínűtlenségbe átugorva végződik – a bohózatéba, a kompenzációéba, ahol a neveltség elűzi az ijedtséget, a nevetés pedig félresepri a feszültséget.

Tulajdonképpen Shylock egy másik okból kifolyólag is *elvesztette* a nézőközönség előtt a bármennyire törekény részvét minden esélyét. Meg-

* A drámából idézett részeket Nádasdy Ádám fordításából vettük, illetve a szóhasználat (*kereskedő, korona* stb.) terén is nagyobbbrészt ehhez a fordításhoz igazodtunk. (A ford. megj.)

tudva, hogy lánya, Jessica egy kereszténnyel – és, főképp, egy ékszerrel teli dobozzal és *pénzzel* együtt – szökött meg, Shylock reakciója durvább, mint a bosszú: „Inkább feküdne a lányom holtan itt előttem, és lennének a fülében az ékszerek! Feküdne ravatalon itt előttem, és lenne a koporsójában a kétezer korona. [...] És még nem tudom, mennyibe került a keresés. Érted, egyik veszteség a másik után.” (III. 1.) Túl súlyos szavak ezek, túlságosan visszavonhatatlanok – még az ítékezés szimulákruma előtt kimondottak: nincs már semmi megbocsájtani, megérteni való. Már nem az antiszemitizmus zavaros horizontján vagyunk, hanem az emberi szerencsétlenség sötétségében. Euripidész Médeája megölte gyermekeit, hogy bosszút álljon Jásznonon. Médea *is* egy jöttment volt, egy barbár...

Ami a Shylock ügyének lezárásával párhuzamosan és azután zajlik, az egyfajta... operett. A drámát megelőző és azzal egyidejű jelenetek nagylelkűen előrejelezték. Mulatságos ezeknek valamelyest ugyanannyi figyelmet szentelni, mint Shylocknak, hogy lássuk, amint a bájos hév élvezetes, dekoratív cselekvéseket hoz létre a reneszánsz komédia konvencióállományából.

Antonio már a darabot nyitó legelső megszólalásában kijelenti, hogy megmagyarázhatatlanul szomorú (mi több, valaki épp a *melankólia* szót említi – a „betegség”, amelyről sokat beszéltek a reneszánszban, betegség, amely az ókori *acedia* örököse és a 19. századi *neuraszténia* elődje, útban korunk mindennapi *depressziója* felé). Szereti Bassaniót (egyszerűen kijelentve, és nagyon, túl gyakran ismételt, annyira, hogy...); azonban a „komédia” címének eléggé halvány (de agresszív) elfoglalója marad. A könyörület szerző egy nagy végső ajándékot is nyújt neki, hogy meggyőződjünk arról, hogy az élet kellemes meglepetésekkel is szolgál: visszatér minden hajója, miután útközben – a szomorúság előzetes értesítéseként – „elsüllyedtek”.

Bassanio egy nagyon beszédes udvaronc. Meggyőzi Antoniót, hogy adjon kölcsön 3000 koronát a (legelsősorban!) gazdag és szépséges, szőke, belmonti (Belmont egy semmilyen, egyéb földrajzi vagy történelmi keretben nem jegyzett hely, csak a darabban létezik) Portia meghódítására, akinek a vagyonával rendezni majd szertelenül költekező fiatalságának adósságait. (Ugyancsak a *pénzről* van szó, nemde?) Portia az elbűvölő, intelligens és a csábítás művészetét mind a szavak, mind a gesztusok szintjén tökéletesen bíró női szereplők kategóriájába tartozik. Egyike a shakespeare-i komédiák legszebb, legelragadóbb női szerepeinek. A fennebb tárgyalt álruhás mozzanat elbűvölő verbális hatékonyságról tanúskodik, amely jövödelmező

Portia „cinkosai” számára a komédia diadaláért folytatott – és megnyert – harcban. Természetesen nem illik hozzá a ládikák „lottója”, a kényszerházasságé, amelynek alá kell vetnie magát (ez egy rég elmúlt korból és világból származik), de (előre láthatóan, ugyebár?) győztesen kerül ki a ládikák fogadásából: halott öreg apja az élet és a játék pompás élvezetével – igazi reneszánsz dívához méltóan – felruházott fiatal lányát arra ítélte, hogy, egész vagyonával együtt, ahhoz a kérőhöz menjen hozzá, aki három ládikával szembesítve – arany, ezüst és ólom – helyesen választ. Vagyis az ólomot, kiváló erényekről tanúskodva így. A ládikák és a vak választás toposza, szintén itáliai közvetítéssel, a *Gesta Romanorum*ból, egy középkori szövegyűjteményből származik. Gyanítom, hogy egy keleti mese távoli forrásáról is szó lehet. Komédiánk cselekményének jelenéig Nápoly hercege, Palatinus örgróf, egy francia úrfi, egy angol báró, egy skót úriember és egy fiatal német jelentkezett, sikertelenül. (Mindegyikük egyre komikusabb bemutatásnak örvend az intelligens és ironikus Portia perspektívájából. Segít ebben társalkodónője is.) Bemutattatik még (élőben, ahogy ma mondanánk) két másik kérő is, ugyanannyira kevésbé ihletettek: Marokkó hercege és Aragon hercege. Mindannyian vagy az aranyat vagy az ezüstöt választják, miközben a boldogtalanok mégis szép retorikát fejlesztenek ki választásuk magyarázata során. Hozzájuk képest Bassaniónak minden esélye megvan, hisz Portia bele is szeretett a csődbe jutott velencei nemesbe, a szűzleány félelmei pedig, hogy elveszíti a „kedvencét”, kellemesen meghatók. A férfi jól választ – nehéz is lett volna elhibázni...

(Arra gondolok, mennyi mulatságos színpadi játékot lehet kieszelni a ládikás jelenetekben, mennyi aparté és cinkosság, jelzés és szemezés! Mennyire megtéveszthették a lányok az elviselhetetlen kérőket, és mennyi kedves, diszkrét mosollyal segíthették a tervezett győztest, Bassaniót! Vidám élvezet, egy igazi komédia, diadala az édes életnek.) Végül a zárlat három házasságot hoz; Portia megvásárolja Bassaniót, társalkodónője a... nemes vőlegény alkalmazottját, a gazdag Jessica pedig az ő (és a *pénzes* láda, igazi arany!) elrablóját. Következni fog tehát egy szerelemből történő megkezesztelkedés is. Ezekben a pillanatokban zene, kuplé, gongütés hallható... nemegyszer szemérmetlen utalások is.

A teljes shakespeare-i dramaturgiában, szinte bármelyik darabban, legyen az vidám vagy szomorú, a *hűségéről tett eskük* előadásának igazi virtuozitása érvényesül, minden értelemben és minden alkalommal, mely eskük legnagyobb részét azután elfelejtik a színpad életével való konfrontációban, de leginkább *megszegik* az élet jeleneteivel való konfrontációban.

Ismerjük mindezt a frivol hancúrozást, tetszik ez az utánozhatatlan retorikája annak az érzésnek, hogy a színpad maga az élet... Shakespeare-t annyira jól és annyit játszották, a közönség kérésére, mindezen gáláns fiatalok maszkjaival és a másikkéle maszkokkal, a szebbecskekkel, a még fiatalabb, kecses udvarhölgyekbe öltözött álruhásokéval: mégis, az egyáltalán nem vidám Shylock váratlan és brutális megjelenése, görcsbe rándult és stigmatizált alakja nem lehet pusztán baleset, mindössze komikus „variáció”. A vidámság varázsa és a komikus sémák kellemes nevetségessége nem hiszem, hogy kiküszöbölheti innen *annak* drámáját, *aki másmilyen*: visszavonult ugyan *A velencei kalmár* színpadáról, de szenvedéssel teli útját folytatja, szerepe megmaradt.

CODÁU ANNAMÁRIA fordítása

PROKRUSZTÉSZ MŰHELYE

Nótáros Lajos

S MERT A BERTA,
S MERT A BERTA NAGY
LIBA, HÁT ELMENT
A MOZI-MOZI-MOZI-
MOZIBA – AVAGY
A KINEMA IKON
ÖTVEN ÉVE

Mindkettő „ă”, tehát Săbău, egyébként nem biztos, mondja leültében a Segafredo teraszán Gheorghe Săbău arra a kérdésemre reagálva, hogy a neve magyar. Ne haragudj, itt lakom a Cloșcăban, ez van a legközelebb. Megenéz magának, aztán mondja tovább: fél kettőre mennem kell a rendelőbe, hogy kivegyék a cérnát a sérvoperációból. Milyen sérv, kérdezem én, mint olyasvalaki, aki már sérvvel jött a világra. Gyomor, mondja ő, nem gerinc, szerencsére. Szóval, lehet, hogy lengyel vagy rutén, a román Szabók északnyugatról származnak, feltételezem, a török kitarodásával ereszkedtek alá délre. Csak nézem, erről még nem hallottam eddig, nem szólok semmit, csak nézem, mint egy Kinema Ikon installációt a kiállításra véletlenül be tévedt aradi átlagpolgár.

Gheorghe Săbău, nem sokkal azután, hogy tanítani kezdett a Művészeti Líceumban és a Népi Művészeti Iskolában, 1970-ben létrehozta az Atelier 16 nevű filmes műhelyt. Magában az elejétől fogva Kinema Ikonnak nevezi, nem nagy kunszt, kuncog, miközben ezt fejtegeti, görögül azt jelenti, mozgó kép, jól hangzik, de nem ez volt a lényeg. Nem szólok közbe, nem is úgy mondta, mintha ezt várná. Valahol a tudatom másik végén megjelenik egy szó: mozi. Utána kell nézmem, jól tudom vajon, a mozgóképfilm színházról alkotta Kosztolányi. Ianoși volt az esztétikatanárom, nagy hatással

volt rám, ez tény, de nem sok köze volt a Kinema Ikon megalapításához. Ja, a Jánosi, mondom én, és intek, hogy folytassa. A körülmények összeját-
szása. Akkoriban divat volt a filmklub, s a népművészetin ott volt egy par-
lagon. Nem ez volt az új, hanem hogy kitaláltam, a dokumentumfilmek
mellett, kísérleti jelleggel, művészfilmeket is kellene forgatni. És nem fil-
mesekkel, hanem kívülállókkal. A tanulóimmal a népművészetiről, esetleg
irodalmár barátaimmal, ismerőseimmel. Így kezdődött, s az lett a vége, hogy
közel húsz év alatt 62 ilyen filmet készítettünk. Szerencsém volt. Találtam
pár tehetséges gyereket. Mircea Mihăieș, Ioan T. Morar, a Biju, ők a leg-
ismertebbek, de voltak mások is. Valentin Constantin, az ügyvéd, aztán,
akinek most már átadtam a vezetést, a Călin Man. Igen, szólok megint köz-
be, a Valentint kilencvenből ismerem, a Conversația szerkesztőségéből.
Megkérdezte tőlem, nincs-e valami briefem, s ezen hosszasan elgondolkoz-
tam. Őszintén szólva, nem értettem, mire gondol.

Na de, mit szólt ehhez a párt, térek vissza a történethez bocsánatkérőn.
Săbău nyolcvankét éves, de ha csak a szemét néznéd, lehetne akár 22 is. Hát
az történt, hogy 76-ban az egyik filmünk, *A șeik* díjat nyert a brnói rövid-
film-fesztiválon. Na akkor, behívatott Cervencovici, a megyei titkár, amúgy
szlovák nemzetiségű Nagylakról, hogy ez nagyszerű, és kérjek tőle akár-
mit, bármit, ami az eszembe jut. Hát én kértem. Helyiséget és felszerelést
a klubnak, még két lakást is az akkor már családos tagoknak. Lényegében
felfogta az elvtárs, hogy a város egyetlen nemzetközileg is elismert művész-
csoportját alkotjuk. Nyolcvanban, fennállásunk tízéves évfordulóját méltó
körülmények között ünnepeltük. A Neumann-palota báltermében Orszá-
gos Kísérleti Film Szimpóziumot szerveztünk, ott volt az Anima-Film, a
Filmművészeti Egyetem, s a mi filmjeink mellett olyan nevek filmjeit ve-
títettük, mint Radu Igazság, Szilágyi Zoltán, Iosif Bebe Costinaș vagy a
Sigma-csoport. Ekkor vált országszerte ismertté a Kinema Ikon. Annyira,
hogy amikor nyolcvannégyben, majd nyolcvannyolcban interdiszciplináris
szimpóziumokat szerveztünk, olyanokat tudtunk összegyűjteni Aradon,
mint Alexandru Paleologu, Mihai Șora, Solomon Marcus, Andrei Pleșu,
Livius Ciocârlie, Șerban Foartă, Constantin Flondor, Luca Pițu, Dinu
Flămând. Persze, ennek később meglettek az árnyoldalai is. Mint mondtam,
a koncepció az volt, hogy nem filmesek filmjei. Valójában ekkor a „nyolc-
vanasok”-hoz kerültünk közel, elég csak elmondanom, hogy ezeken a szim-
póziumokon olyanok olvastak fel tanulmányokat, mint Magda Cârnci, Ion
Mureșan, Mircea Cărtărescu, Florin Iaru, Ioan Groșan, Gheorghe Ene,
Ion Bogdan Lefter, Al. Mușina, Gheorghe Crăciun, Caius Dobrescu,

Andrei Bodi, Călin Dan, Sorin Antohi, Adriana Babeți, Daniel Vighi, Viorel Marineasa, Dana Diminescu, Ioan Buduca, Radu Călin Cristea, Wiliam Totok, Eugen Suci. A nyolcvannégyes szimpózium témája a kép az esztétikában, a nyolcvannyolcasé pedig az intervallum volt. Mindkét rendezvény az Intermedia jelige alatt zajlott. A párt eközben és ezek után nem tudta eldönteni, mi van. Főleg miután 1980-ban 18 tagunk disszidált. Nagy részük Amerikába, ott is Los Angelesbe és környékére. Nem rögtön, de nem sokkal ezután abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy meglátogattam a helyi Szeku fővezére, Coșeriu ezredes. Négytagú delegáció élén jött, és pontosan tudta, melyik az a négy film, amelyeket látni akar. Miután megtekintette őket, legyintett, és kijelentette: hamis riasztás. Világos, hogy a besúgó, ahogy mondta, nem volt képben napjaink kísérleti filmnyelvével. Ennek ellenére ettől fogva nem vehettünk részt nemzetközi fesztiválok, vetítéseken. A Pompidou központ meghívásának sem tudtunk ezért eleget tenni, így aztán 1995-ben, amikor végre eljutottunk és levetítettünk a Cinema de Musée-ben több mint húsz filmet, Jean-Michel Bouhours, a filmrészleg vezetője kijelentette, kár, hogy nem tíz évvel ezelőtt jöttünk. Másvalaki, egy fiatal filmes megkérdezte, hogy gondoltuk mi, hogy ilyen filmeket csinálhatunk egy kommunista diktatúrában? Akkor mérgemben elég udvariatlanul valami olyasmit mondtam, hogy mi nem készakarva csináltunk rezsimellenes filmeket. Aztán később rájöttem, rájöttünk: egy-két film ugyan még nem, de ha több filmet nézel egymás után, valami nagyon világossá válik azokból a filmekből.

Szóval figyeltek ránk, a képzőművészek társasága nem nézte jó szemmel, hogy jobban állunk a főnökségnél, mint ők. Írók akkor még Bănescu, Schwartz Gyurit kivéve, nem nagyon voltak Aradon. Legfeljebb újságírók. Legjobban a csütörtöki klubestéink izgatták őket. Hogy ott mik történnek. Orgiák meg ilyesmik. Mondjuk, vodkázunk, ez kétségtelen, jóféle lengyel vodkákat ittunk, aztán a nyolcvanas években a lengyel helyzetet is megbeszéltük. Adta magát, nem? néz most egyenesen rám Gheorghe Săbău.

Nem nevetek, valami rémlik, én nyolcvanötben kerültem vissza a városba, tanulmányaim és a kötelező háromévi kihelyezés után Aradon az ellenállás sem olyan volt, mint másutt. Vagy ott, ahol nem is volt. Itt az ellenállás az ócskapiacra és a forgatható tévéantennákkal zajlott. Volt egy tag, a Galea, folytatja Săbău kérdő tekintetemre, kijárt Gdańskba. Mehetett mint turista, voltak kapcsolatai, na ő mindent elmondott arról, hogy mi van ott. Így történhetett, hogy amikor kilencven januárjában létrehoztuk a Conversați, Társadalmi és Kulturális Párbeszéd Csoportnak neveztük a

kezdeményezést. A lengyelek után, mert nem a bukaresti csoportot vettük alapul, nem is tudtunk az elején róla. Igen, bólint, nem tőlem indult, én filmeket készítettem, de a többiek valójában képzőművészek voltak, vagy annak képzelték magukat, mint Bibi Stroia, vagy írók, mint Mihăieş és Biju. Aztán jöttek valami franciák, hogy miben segíthetnek. Kérdezték, nem lenne jó egy nyomda? De, válaszolt erre mindenki, kivéve engem. Így született meg a *Conversația*, Ligia Holuță főszerkesztésével. Megvannak ám az írásaid, nevet fel, megelőlegezve a lehetséges témaváltást, minden megvan, a *Kinema Ikon*nál nem vész el semmi, hiszen itt az számít, hogy nem számít, aztán visszazökken az alaphangba: az elején nagyon ment, mindenki írt és nyüzsgött, felfigyeltek rá. Egyszer felmentem a minisztériumba, Pleșu volt a kultuszminiszter, ott volt a lap az íróasztalán, és, mint kiderült, nem véletlenül, vagy mintha tudta volna, ki vagyok, de minden számot megszerzett, jó véleménnyel volt róluk. Aztán kifulladt lassan a kezdeti elán, és megjelentek a számítógépek is.

Ez a harmadik szakasz, próbálja praktikusán összefoglalni. Nyolcvan-kilencig voltak a filmek, aztán négy év *Conversația*, majd a digitális kor. Most kezdünk visszatérni az analóghoz, egészen pontosan vegyítjük a kettőt. Hogy mi lesz, azt nem tudom, jövőre leszünk ötvenévesek, meglátjuk.

Călin Mannel a Múzeumban találkozom, a *Kinema Ikon* számára fenntartott két helyiség irodarészeiben. Săbăuval ellentétben, aki ránézésre nyugdíjas könyvelőnek is elmegy, Călinról lerí a művész. Nem mindenáron, de összetéveszthetetlenül. Mielőtt hozzáfognánk a beszélgetéshez, megnézzük a kiállítóteremben felhalmozott régi eszközöket. Filmfelvevők, projektorok, régi számítógépek és monitorok. Călin az ötvenes évei elején járhat, innen indul, az egyszerűség kedvéért, az első kérdésem: Hogy kerültél a csoportba?

Ahogy elkezdi, világossá válik, hogy nem a szavak embere. Később az is kiderül, hogy már nem az: a népművészetiben végzett, mint akkoriban a legtöbben. De eleitől fogva a kép érdekelte, nem a mozgás. Ahogy létrejön, jelentést nyer, vagy új jelentésekkel gazdagodik, attól függően, hogy ki nézi és próbálja megfejteni, magyarázza. De akkor még, a nyolcvanas évek elején, ezt nem tudtam, írtam, és abban reménykedtem, hogy én fogom megírni azt a valamit, azt a nagy izét. Valójában nem különböztettem meg a képet, amely bennem létrejön, a tárgyiasított képtől, amit külső eszközökkel hozok létre. A gondolati képet a képzettől. Akkor még úgy gondoltam, s nem hiszem, hogy csak egyedül én, hogy nincs különbség. Aztán, mondom, valamikor a nyolcvanas évek közepén, megvilágosodtam, vagyis rájöttem, hogy van különbség, és hogy döntenem kell, mire vagyok képes,

hogyan formálhatom legjobban külső, tárgyiasult képpé a bennem létrejövő képeket. Döntő lépésre szántam el magam. Addigi irományaimat, általam hatásosnak szánt gesztussal, összetéptem és átadtam a Marosnak. Ezt fényképen megörökítettem, fekete-fehér, fent a parton, onnan lenézve állt a fotós és vette filmkockára, amint én, visszanézve rá, hogy megbizonyosodjam az öröklétben, fanyar mosollyal szórom a fecniket a vízbe. Ebből, azt hiszem, világos, néz rám, hogy azt a bizonyos átmeneti szakaszt, a Conversația négy évét nem tartom számomra a leggyümölcsözőbbnek.

A harmadik szakasz, a digitális, aztán a net-art, a hypermedia, azokat már igen. És az új lap, ami ez alapján született, az Intermedia. Meg a kf, az első és eddig utolsó aradi romkocsma és nekünk kiállítóterem. Most megint valami átmenetféle van, generációváltás, nálunk természetes.

Épp ezt szerettem volna megkérdezni, akasztom meg egyre burjánzó gondolatait: lehet ötven éven át avantgárdot csinálni? Csak a határon létezni? Miközben úgy teszünk, mintha nem is volnának határok? Ráadásul hol is? Valahol a senki földjén, ahol nincsen semmi, nincsen hagyomány, nincsenek elődök, és ami a legfontosabb, nincsen érdeklődés. A Kinema Ikonról néhány vajt fülű tud, barátok, ismerősök, esetleg néhány fiatal, aki keresi a kiutat. Hogy néz ki innen a jövő?

Túl sokat kérdeztem egyszerre. Călin megvárja, amíg elmúlik köhögésrohamom, azután kezdi a válaszokat: avantgárdot csakis így lehet csinálni. A semmiből a semmiben. Arad erre tökéletes: észre sem veszi, mi történik, elvégre a város szempontjából nem történik semmi, ugyanakkor, talán mert jó ideje immár határváros, mindig találsz pár embert, aki csak úgy ül, és néz ki az ablakon. Ha észrevesz, szerencséd van, befogad a házába, elkerít egy kis helyet valahol, ahol meghúzhatod magad. Így járt Săbău Cervencovicicsal, a párttitkárral, így jártunk mi a múzeum akkori vezetőjével, Pascu Hurezeannal, aki mindjárt '90 elején befogadta a csoportot, állásokat és helyet biztosított a múzeumban. Semmi kényszer, semmi meggyőzés, elfogadtak, hátha kiderül, kincset őrizgetnek.

És kiderült – csapok le a felkínált lehetőségre köhögésrohamom enyhültével. Nem, és nem is fog. Ez ilyen. Ez benne a különleges. De volt néhány dolog, ami miatt nekik is megérte. Meghívás a Centre Pompidou-ba, aztán a velencei biennáléra, ahol lényegében mi képviseltük Romániát, egészen pontosan én, aki egy személyben voltam a román kiállítás kurátora, felügyelője és a takarító személyzet. Valaki, úgy emlékszem, elég neves kritikus, leírta valamikor, hogy a Kinema Ikon egyszerre minden és semmi. Avantgárd művészcsoport, amely íróknak, irodalmároknak biztosít kísér-

letezési lehetőségeket a művészetek területén, egészen pontosan a kép fogalma körül, iskola is tehát, úgy egyéni, hogy kollektív módon jelenik meg, szóval meghatározhatatlan, és talán ez benne az igazán időtálló, ez teszi lehetővé, hogy újra és újra újjászülethessen saját hamvaiból. Nem a mű a fontos, hanem az út, amely elvezet hozzá, ezt képviseljük, azt hiszem, anélkül, hogy megfogalmaznánk vagy programot csinálnánk belőle, nem veszünk komolyan magunkat, és éppen ezért ijesztően komolyaknak tűnünk. Vagyunk valakik, miközben nem vagyunk senkik. Nem akármilyen, olyanokat tudnék mesélni, amik ezek után elképzelhetetlenek tűnhetnek. Hogy megkeres egy fiatal ember Amerikából, szeretne velünk dolgozni, doktorikat írnak a Kinema Ikonból, miközben a város, amelyben élünk, azt sem tudja, hogy létezőnk. Kérhetünk ennél többet?

Hát nem, merengek elmenőben, elhagyva a Kultúrpalota vajdahunyadi várt utánzó oldalát, ahol a múzeum bejárata található. Végül is, próbálom összeszedni a tanulságokat, ez az épület eleve ereklyemúzeumnak, a szó eredeti értelmében mauzóleumnak épült, az aradi tizenhárom kultuszának kialakítására és fenntartására. Valami hasonló történik a Kinema Ikonnal, egyszerre megfoghatatlan és kultikus már a kezdeteknél, és ez ötven év múltán sem változik.

Aztán, csak hogy tisztába kerüljek magammal, megnézem a telefonon, mi a helyzet a mozival. Hát nem Kosztolányi, miért is vezetnénk vissza minden trükkös szóalkotást Kosztolányira vagy Babitsra? Első dokumentált előfordulása 1907-re tehető, és Heltai Jenőre utal, aki Kálmán Imre zenéjére *Berta a moziban* címmel megalkotta ismert örökbecsű kuplóját. Van itt még valami, igazi magyar csemege: ha már az ereklyemúzeum környékén járunk, nem zárható ki, hogy a movie, melynek legkorábbi előfordulása 1908, de inkább 1912, a movie star kifejezés 1913-ból való, visszavezethető a mozira, elvégre akkoriban tele volt Amerika magyar származású mozisokkal.

Persze, ne vegyük azért komolyan ezt sem.

Tanuljunk a Kinema Ikon példájából: bármit túlélhetsz, ha nem veszed magad nagyon komolyan...

KÖNYVHUZAMOK

Kész Orsolya

EMBER UTÁNI – VÁLTOZATOK POSZT- HUMANIZMUSRA

HELIKON IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI
SZEMLÉ – POSZTHUMANIZMUS
PRAE 2018/1, BIOPOÉTIKA

A *Helikon* Irodalom- és Kultúratudományi Szemle friss számában a kortárs filozófiai gondolkodás egyik legaktuálisabb kérdését állítja középpontba: az ember fogalmának átértékelődéséből és a technológiai változások hatására történő átalakulásából megszülető új interdiszciplináris tudományterületet. Egységes, bevett definíció hiányában inkább a megközelítések heterogenitását ígérő többes számban érdemes a *poszthumán elméletekről* beszélnünk. Az elmúlt néhány évben a különböző új technológiák, de a kortárs művészeti és kultúratudományos gyakorlatok is a klasszikus humanizmus emberképének dekonstrukciója, kritikája és újraértelmezése felé vették az irányt, ez hívta elő a poszthumanizmust mint gondolkodási és olvasási gyakorlatot – az új poszthumanizmus-szám ezek interdiszciplináris diskurzusáról íródott tanulmányokat, kritikákat közöl.

Elsőként Nemes Z. Márió (aki egyúttal a lapszám szerkesztője is) *Ember, embertelen és ember utáni: a poszthumanizmus változatai* című bevezető tanulmányát olvashatjuk, amelyben a poszthumanizmusok nemzetközi elméleteit és problémafelvetéseit vázolja föl, egyszersmind eligazítva minket terminológiai és irányzati kérdésekben. A lapszám első felének fordításai a nemzetközi porond legjelentősebb teoretikusaitól származnak, és igyekeznek tovább vezetni a poszthumanizmus meglehetősen szeretágazó területén. Az alapokat Francesca Ferrandótól, David Rodentől és Rosi Braidottitól kapjuk, aztán, amikor túl vagyunk az elméleti felkészítőn, Kiss Kata elemzi a poszthumán praxist a 21. századi feminizmusban, amely azonban jó-

val tágabb perspektívát rejt, azokról szól, akik „korábban kirekesztődtek az ember fogalmából és a politikai döntéshozás teréből” (465).

Losoncz Márk a derridai gondolkodásmódról szóló kliséket billenti ki, és kritikai szempontokat vet fel, megmutatja, hogy ami a poszthumanista látásmódot illeti, a derridai filozófia státusza többértelmű, sokszor nem elég radikális, sőt olybá tűnik, hogy a „humanizmust csupán egy humanista poszthumanizmussal helyettesítette, nem annyira magával a tőlünk mentes nem-humanitásra összpontosított (így az interanimalitás, az interobjektivitás stb. viszonyaira), hanem a róluk alkotott szimbolikus és imaginárius képzeleteinkre” (475), azonban még bizonytalanságaival és kihívásaival együtt is van, mit tovább vinni abból a kritikai attitűdből, amely „a struktúrákhoz való viszonyára jellemző, az a komplex rendszerekkel kapcsolatban is érvényes: nem pusztán külső leírásra törekszik, hanem igyekszik „belakni őket”, önnön szempontjaik szerint is megragadni paradoxonjaikat, szükségszerű többleteiket” (477).

Darida Veronika a színház tereiben nézi meg, hogyan érvényesülnek a poszthumanizmus irányzatai, honnan ered a kortárs színház érdeklődése a poszthumán színterek iránt, mi az oka annak, hogy egyre több olyan előadással találkozhatunk, melyek non-humán perspektívák feltárására vállalkoznak? De azt is vizsgálja, hogy vajon képes lehet-e az ember arra, hogy egy nem emberi tapasztalatot közvetítsen a színpadon keresztül, túl tudunk-e lépni az emberi nézőpontra, tudunk-e kezdeni valamit az állati tekintettel?

Smid Róbert az ökokritika felől érkezik a poszthumanizmus terepére, Horváth Márk és Lovász Ádám Guillermo del Toro szubterrán szörnyeit elemzi. Vidosza Eszter pedig egy irodalmi szemüvegen keresztül figyel, és Bartók Imre regénytrilógiáját úgy olvassa, mint a magyar poszthumanista ősrégény megírására tett kísérletet, folyamatos és módszeres játékba hozásával a poszthumanista szempontoknak.

De olvashatunk kritikát is Rosi Braidotti *The Posthuman* című könyvéről Keresztury Dórától, Bartha Ádám pedig Donna J. Haraway *Staying with the Trouble* és Lovász Ádám *Az érzet deterritorializációja* című könyvét hasonlítja össze.

Az olyan poszthumanista és feminista teoretikusok, mint Hayles, Braidotti és Elisabeth Wilson egyébként is gyakran előkerülnek az egyes szövegekben, legyen szó a kiborg alakjával fémjelzett feminista poszthumanitásról (Donna J. Haraway) vagy az új materializmusok néven jelölt irányzat(ok)ról, amelyek a poszthumanista fogalmi kereten belüli, sajátos-

san feminista fejlemények, és tétjük egyszerre poszthumán és politikai maradni, fókuszukban radikálisak, „nem a klasszikus emberfogalom kibővítését tűzik ki célul, hanem az uralom és kizárás struktúráinak” (465) vizsgálatát.

Ebből a szempontból rendkívül izgalmas Rosi Braidotti tanulmánya, aki az „új” humán tudományok mellett érvel, elutasítja a bölcsészettudományok időszerűtlenné válásának narratíváit, és vitatja azt a nagymértékű negatív konszenzust, amely a humán tudományok tekintetében alakult ki, sokkal inkább a válságban a megújulás, az új, kreatív eszközök kifejlesztésének lehetőségét szorgalmazza. Ugyanakkor a hagyományosan antropocentrikus humán tudományok esetében az alapok újragondolásának szükségességére is felhívja a figyelmet, „a saját szubjektivitásunk poszthumanista és posztantropocentrikus nézőpontból történő újraértelmezésére” (435).

Alap a diszkurzív látképet rendszerező Francesca Ferrando-tanulmány, aki találóan fogalmazza meg, hogy „a poszthumán egyfajta gumifogalom-má vált, amely tartalmazza a (filozófiai, kulturális és kritikai) poszthumanizmust, a transzhumanizmust (olyan variánsok formájában, mint az extropizmus, a liberális és demokratikus transzhumanizmus, számos egyéb irányzat mellett), az új materializmusok (a poszthumanista fogalmi kereten belüli, sajátosan feminista fejlemény), valamint az antihumanizmus, poszthumán tudományok és a metahumán tudományok szerteágazó területeit” (377). A pánikra viszont nincs ok a terminológiai dzsungel láttán, Ferrando nagyon közérthetően igazít el minket ezek között a koncepciók között.

Mindeközben a poszthumán fordulatok horizontjában, a nemzetközi és magyar irodalom- és művészetelméleti trendek között egyaránt fontos hívószó lett a biopoétika, ami egyrészt előtérbe állította az élet fogalmait (amit a zoé, illetve biosz szavak jelölnek), ezzel együtt pedig mind nagyobb nyomatékkal kezdte színre vinni az élőformák, növények, állat és ember viszonyrendszerének modernségen túli vagy ember utáni esztétikai lehetőségeit. Ahogy Kiss Kata szövegében áll, „a bioszt el kell mozdítani a képzelt hierarchia csúcsáról, az emberi életet pedig vissza kell helyezni egy komplex, hálózatos relationalitásba” (389).

A Prae irodalmi és kultúratudományi folyóirat *Biopoétika* témájú lapszáma a Poszthumanizmus számhoz hasonlóan megkísérli ezeket az irodalom- és művészetelméleti belátásokat felmutatni nekünk. A lapszám jóval esetlegesebb, mint a *Helikon* tematikus száma, a teoretikus munkák közül a legizgalmasabb Serestély Zalán *Szabadságfogyasztás – a kontingencia megszállása* című szövege, aki nemcsak a humán–nonhumán viszony történeti

vázlatát tárja fel, hanem újdonságot hoz az erről való gondolkodásban, a kontingencia fogalmát bevonva ebbe a diskurzusba, és annak kizárólagosan az emberi léthez csatolását történeti mozzanatként mutatja fel, egy „olyan kisajátító politikai, filozófiai és gazdasági gesztusok sorozataként, melyek a csereérték kibontakozási ívével párhuzamosan kitoloncolják a kontingens szférájából az állatot”^{*}.

Mindazt a teoretikus hátteret, amit a tanulmányok, esszék, kritikák hoznak, a Prae vers- és prózaanyagában aktivizálódni látjuk. A két hiánypótló lapszám szövegeiből világosan kirajzolódik az elméleti irányok mellett a művészeti megnyilvánulásokat és mindennapjaink tapasztalatait is (túlzás nélkül) életbevágóan érintő új interdiszciplináris terület.

^{*} Serestély Zalán: Újrahasznosított állat – áru/fétis, *Korunk*, 2018/11, 38.

DELEATUR

Kovács András Ferenc

JORGE LUIS BORGES

(1899 – 1986)

Százhusz, ezerkétszázhusz, kétezerszáz.
Évszámok végső végtelenbe vetve
tapadnak rá vélt s véletlen nevekre –
okokra és dolgokra réteges máz
rakódik folyton... Mozgón moccanatlan
a mindenség is – könyvtár, nyers adattár.
Homérosz, Dante, Blake s a perzsa Attár
rózsája nyílik porló pillanatban –
homályos arcból nyílnak másik arcok,
álmokból álmok... Titkos horzsolások
az éj tábláin – illó tollvonások
túlélnék vad kort, kardot, sziklakarcot,
szavak tükrében gyűrűző időket.
Jelképek árnya mindig átdereng... De
torlódó sorból tört betűk kidőlnek –
törlendő létben más világ lel egyre
más emlékekre, más hiányjelekre.

Marosvásárhely, 2019. június 19-20.

Jorge Luis Borges

(1899 – 1986)

BORGES MEG ÉN

Mindig minden a másikkal, Borgesszel történik. Én járok-kelek Buenos Ariesben, gépiesen megállok egy kapuboltozat vagy egy patio rácsa előtt. Borgesről postán szerzek híreket, nevével egy tanári pályázaton vagy valami életrajzi lexikonban találkozom. Szeretem a homokórákat, a térképeket, a XVIII. századi tipográfíát, a kávé ízét és Stevenson prózáját; a másik is osztja e kedvteléseimet, bár nem minden leereszkedés nélkül, aminek folytán azok kissé megjátszottnak látszanak. Túlzás volna azt állítani, hogy kapcsolataink rosszak. Én csak azért élek, azért vagyok még mindig életben, hogy Borges nyugodtan sodorhassa tovább irodalmának fonalát, engem viszont ez az irodalom igazol. Készséggel elismerem, hogy sikerült neki néhány valamirevaló lapot írnia, de énrajtam ezek a lapok mit sem változtatnak, bizonyára azért, mert ami jó, senkinek se a tulajdona, még az övé se, csakis a nyelv és a hagyományé. Máskülönben az én sorsom az, hogy visszavonhatatlanul eltűnjek innen, és csak néhány pillanatomban adatik meg tovább élnie, őbenne, a másikban. Lassan, de biztosan mindenemet átengedem neki, bár jól ismerem perverz rögeszméjét, amivel mindent meghamisít és eltúloz. Spinoza megértette, hogy minden a világon önnön létében akar tovább élni, a kő örökkéig kő akar maradni, és a tigris tigris. De énnekem Borgesben kell tovább élnem, nem önmagamban (amennyiben egyáltalán vagyok valaki). Pedig az ő könyveiben kevésbé ismerem magamra, mint nem egy más könyvben vagy némely gitár buzgó pengetésében. Évekkel ezelőtt megpróbáltam elszakadni tőle, lemondtam a külvárosi mitológiákról, a térrel és idővel játszottam, de most már ezek

a játékok is Borgeshez tartoznak, és nekem valami mást kellene kitalálnom. Életem ilyesformán folytonos menekülés, amelynek során mindent elveszíték, és mindenem vagy feledésbe megy, vagy átmegy az ő tulajdonába.

Nem is tudom, kettőnk közül melyikünk írja e sorokat.

NÉVJEGY

Mindig lesznek megfordulók, érfordulók a földön, itél.
Mindig sokan külsőnek nyáridőkben és elomló' őszelő'kben is.
Mind őknek, réköt, oroszlanok, művek. De júniust
És júliust most nem sorolnám - inkább ellágozom. De
Régi augusztusokban jött a világra nagyobbik lányom
És a kisfiam - Krisztina, Ábris. És coctis egyszer, szeptember
17-én méhái édesanyjai, Elekes Emma, a nagy művész-nő. De
Mindes fél személyes, úgy tűnik - inkább konkrét
Leszek: kimért, hideg, koppanó személytelen.
Telát... Idén augusztusban lesz 120 éve, hogy a halhatatlan
Jorge Luis Borges megszületett Buenos Airesben, és aztán
Funes, az emlékező, és Arerros és Pierre Menard, a Don
Quijote szerzője is megszületett valahol. Ugyanakkor
Idén lesz 160 éve, hogy 1859. szeptember 17-én az egyelőre
Végleg ismeretlen Sándor Róné Sándor is megszületett
Kolozsváron. Szintúgy idén, 90 éve lesz az is, hogy szinte
Ugyanő elhunyt keleti őszben, a tél küszöbén. Talán
Érfordulókra ennyi tudható... Habár
A műletés és a halál közt töredékekben ott van a teljes,
Az egész, a folyvást eleremen haladó világtörténet.
(És ezt sem én írtam le itt legelő'ször a földi időkben.)

Marosvásárhelyt, 2019. június 23-án

Kovács Andrá's Ferenc

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato@lato.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982